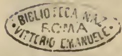
2

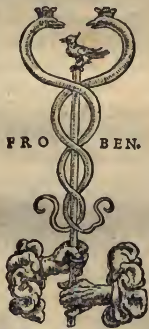
DES. ERASMI

ROTERODAMI RESPONSIO AD epistolam parӕneticam clarissimi doctissimiq; uiri ALBERTI PII Carporum principis.

EIVSDEM NOTATIVNCVLAE QVAEdam extemporales ad Nӕnias Bedaicas.

Nihil horum non nouum est.

BASILEAE AN. M. D. XXIX.
MENSE MARTIO.

CLARISS. D. ALBERTO PIO PRINCIPI CARPENSI S. P.

VVM ingenij candor deceat illustri genere ꝓgnatos, & eximia felicitas nesciat inuidere cuiq́ꝫ, tum autem ab ijs, qui te domestica consuetudine penitus cognitum habent, prædicetur insignis quædam naturæ tuæ benignitas, qua complecti soles etiã parum dignos tuo fauore: demiror, quis genius instiget animum tuum in Erasmum. Quæso, ut æquo animo feras libertatem nostram. Fieri potest ut error sit in nomine, neqꝫ me fugit, quàm non sit tutum rumoribus huiusmodi credere. Quare te rogo, ut si quid est huiusmodi existimes hæc non tibi scribi. Cõplures qui istinc huc ueniunt, consentientibus uocibus narrant, Romæ quẽdam esse principem Carpensem, doctũ, magnæq́ꝫ apud purpuratos patres autoritatis, qui passim ac palam deprædicet, Erasmum nec esse philosophum, nec theologũ, nec ullius solidæ doctrinæ. Idem ad me perscribitur epistolis multorũ æque consentientibus. Atqꝫ hactenus nihil commoueor, si quis ea de me prædicet, quæ ipse tum dictis, tum scriptis ingenue profiteor, nullis magis indignans, quàm his, qui me falsis, & inuidiosis laudibus onerant. Si me uenditarem pro magno

theologo, aut philosopho, merito mihi detrahat ali/
quis leonis exuuium. Nũc cum nihil magni de me pol/
licens, præstem id quod possum, nulli me præferens, ne/
que cuiusquàm officiens gloriæ, miror si quisquam be
ne natus, & insigni doctrina præditus, breuiter, adeo fe/
lix, ut contemnere possit citius q̃ odisse uulgares istos
doctrinæ simios, dignetur obtrectare Erasmo, qui tui
similes semper uenerari cõsueuit & adorare: qui nec in/
uidere nouit æqualibus, qui inferiores gaudet quãtum
potest euehere. In argumentis quæ mihi suscepi, arbi/
tror me non omnino infeliciter uersatum esse, præser/
tim si cogites me barbarum ea scripsisse barbaris. Ni/
hil adhuc tractaui, quod theologum requireret multa
philosophia instructum, prætereq̃ liberum arbitrium,
quod à multis impositum, ægre susceptum, quàm po/
tui, simplicissime tractaui, nec tamen impie, ni fallor, si
parum erudite. Proinde, quis oro fructus, si uir tantus
persuaseris Erasmum esse rudem heroicarum discipli/
narum? Sunt huius classis q̃plurimi, qui tamen se ia/
ctant doctores. His magis conueniebat detrahere per/
sonam, qui passim in scholis docent adolescentes nihil
scire, & persuadẽt nihil nescire. Iam facile fero, si quisq̃
pro suo arbitratu de ingenio literisq̃ meis, aut eloquẽ/
tia iudicet, Magis me cõmouent illæ uoces, quas audio
subinde repeti ab eodem principe in conuiuijs Cardi/
nalium

nalium,in conciliabulis eruditorum,quicquid est huius tumultus,ex Erasmo natum esse.Hoc quum sit uanissimum,quid dici poterat hostilius ab eo cuius utrumq; parentem ueneno sustulissem? Quum prodire cœpisset Lutheranæ tragœdiæ procemium, eiq; ferè totus orbis applauderet, ego primus omnium dehortatus sum amicos,ne se illi negocio admiscerent, cuius exitũ augurarer fore cruentum, Et quoniam quidam iactabant me cum Luthero sentire, uidelicet quo plures ad suam allicerent factionem, ego libellis editis professus sum mihi nihil esse rei cum Luthero, nec unquam fore,Ipsum Lutherum admonui,rem euangelicam ita tractaret,ne quid ambitioni, ne quid odio datum uideretur,caueretq; ne res in seditionem exiret. Frobenium minis etiam cohercui,ne quid excuderet Lutheranum. Abstinuit ille, non absque suo luculento damno,meo potius obtemperans animo,quàm suo commodo seruiens. Quotquot apud Germanos,& Eluetios amant bonas litteras, initio erant Luthero addictissimi.Hos omnes ex iuratis amicis mihi feci hostes acerrimos,paucis exceptis.Quumq; hinc theologi quidam odio bonarum litterarum nullum non mouerẽt lapidem,quo me in factionem(ut ipsi putabant)iam iam damnandam protruderent,hinc Lutherani blanditijs,technis,deniq; minis & conuicijs idem hoc age-

rent,licet consilio diuerso quàm theologi,tamen hacte nus digitum latum dimoueri non potui, ut ab eccle/ siæ Romanæ societate discederem.hunc animum non omnino contemneres,si nosses tot regionum nostra/ tium animos, si Principum consilia, si scires quos tu/ multus excitare potuissem, si me ducem huius nego/ cij uoluissem profiteri:sed ego malui me nudum & in/ ermem utriusque partis iaculis exponere,quàm ullum porrigere digitum factioni quam non agnoscit eccle/ sia Romana.Sed occasionem Lutherus hausit è libris meis:id fortiter negat ipse Lutherus,qui eadem de me prædicat & scribit quæ Princeps ille Carpensis, uideli/ cet nihil me scire theologiæ,quòd nusquam cum illius dogmatibus consentiam: sed fingamus aliquid hau/ stum è lucubrationibus meis,qui magis istud impute/ tur mihi quàm Paulo aut Augustino, unde sua ferè confirmat dogmata? Certe cum illa mea scriberem ni/ hil minus suspicabar, quàm huiuscemodi tumultum exoriturum. Sunt qui dicant,cur non statim nascenti malo occurristi? Quia cum multis suspicabar,Luthe/ rum esse bonum uirum, corrigendis deprauatissimis hominum moribus diuinitus missum,quanquam iam tum mihi displicebant quædam, de quibus illum ad/ monui.Porrò quum mundus esset plenus academijs, uideremque fabulam esse mire plausibilem,non uul/

go

go tantum, sed etiam Principibus, episcopis, ac nonnul lis etiam Cardinalibus, quæ fuisset temeritas, me pri/ uatum homuncionem publico orbis fauori oppedere. Quòd si me pateris libere proloqui, qui fuerit huius mali primus fons, dicam pro mea quidem sententia. Sacerdotum quorundam palam impia uita, Theolo/ gorum quorundam supercilium, Monachorum quo/ rundam non amplius ferenda tyrannis, huic tempesta ti locum fecit. Hoc uelim ita dictum in malos, ut bono rum existimationem nihilo faciat deteriorem, & ita dictum in genere, ut ordini nulli sit irrogata contume/ lia. Principio erat bellum cum linguis ac latinis litteris, his ego hactenus faui, ut admissæ ornarēt iuuarentq́ꝫ recepta studia, non ut ueteres professores de ponte, quod aiunt deijcerent, & seruirent gloriæ Christi, non ut ueterem paganismum nobis reuocarent. Hic quum ancipiti Marte decertaretur, res per monachos detra/ cta est ad negocium fidei. Hic illis placebat prætextus. Non dubito quin audita tibi sit Reuchlinica tragœ/ dia. Hinc cœpit in illos incrudescere doctorum odiū. Mox feruente adhuc bello inter mystas & osores mu/ sarum, exortus est Lutherus. Illico conati sunt illi litte/ rarum politiorum cultores Lutherano negocio inuol/ uere, quo simul & illos perderent. Ita gradibus qui/ busdam res alterius partis semper in peius uergentis

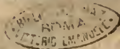
peruí/

peruicacia, tum alterius quorundam odijs & intempestiuis clamoribus hucusq; progressa est tragœdia. Habes rem, ut est, absque fuco descriptam. Nunc si uerum est, quod ad me delatum est, quæso, ut istam persuasionem abijcias, & istiusmodi uoces mihi periculosas contineas: sin uanum est, ignosce, quòd huiusmodi nænijs obtuderim celsitudinem tuam, cui precor omnia læta feliciaq;.

Datum Basileæ sexto Idus Octobris. Anno, M. D. XXV.

Erasmus Rot. extempore manu propria.

Visum est hanc epistolam addere quoniam erat deprauate excusa.

AD EXHORTATIONEM CLARISSIMI DOCTISSImiq; comitis Alberti Pij Carporũ principis, Des. Erasmi Roterodami responsio.

TINAM fortuna mihi Alberte principum eruditissime, plausibilius aliquod ad te scribendi dedisset argumentum, quanq; hic ipse casus, & si parum felix, non prorsus tamen infeliciter cessit, qui pro epistola, nec admodũ longa, & tam inelaborata rudiq;, iustũ uolumen summo studio pariq; ingenio perpolitum reddidit. Cæterum an & illud mihi gratulari debeam nescio, quòd pro litteris priuatim ad unum scriptis, liber est redditus, qui populo, nõ uni mihi, scriptus uidetur. Id hac factum occasione crediderim, quod quum iam pridem haberes argumentũ paratũ aduersus Lutheri sectam, mea prouocatus epistola, coniunxeris quorundam de me querimonias, cũ Lutheranorum dogmatũ confutatione, duos ut aiunt, parietes de eadem fidelia. Nec enim libet hoc de uiro tam claro, tam docto, tam humano, deniq; de Alberto Pio suspicari, quòd eadem arte me negocio miscuerit

Lutherano, quia pseudotheologi quidam solent in concionibus & colloquijs meum nomẽ cum illius nomine cõiungere, nimirũ ad eum modum abutentes imperiti popelli simplicitate. Istorũ uidelicet artibus res ad hãc usq; tempestatẽ progressa est, quæ utinam uanus sim augur, breui ad plures dimanabit, ni melioribus consilijs fuerit occursum. Quanquam autẽ pro ingenij tui dexteritate multa congeris atq; infulcis, ut uidearis ad hoc faciendum necessitate adductus, tamen, quod ipsa loquitur res, epistolæ meæ tribus propemodum uerbis respondere poterat, quæ nihil aliud abs te exigebat, quàm ut poneres istam de me persuasionem, uocésq; ut uanas ita mihi parum honorificas contineres, si quidem rumor uerus huc aduolasset, Sin minus, putares eas litteras ad te scriptas non esse. Alius illud fortassis expostularet, quòd epistolam illã negligẽter uni scriptam, euulgaris orbi, eásq; uoces, quas ut posthac contineres rogabam, non modo non continuisti, uerum etiam multo atrocius per typographos euulgasti, simul & inscitiã barbariemq; meam traducens, & innocentiam in capitale crimen uocans. Nam de tota censura, quam de ingenio, iudicio, doctrina facundiáq; mea palàm ferre dicebaris, apologiam omnem tibi remisi. Saltem illud erat curandum, ut epistola sic excuderetur, quemadmodum ad te erat missa. Illic enim lego penitus pro penitius, nostrarum pro nostratiũ, nosceres pro nosses, item

in nobis reuocarent, pro nobis reuocarent, indignatus pro indignans: rursus hic cœpit, pro hinc cœpit: Mox negocio se inuoluere, pro negocio inuoluere, quod studio cuiuspiam deprauatum uideri queat, siquidē pronomen additum prorsus inuertit sententiam: uerum hæc scio typographis imputanda potius quàm tibi: quemadmodum & illud, quòd quum uniuersa capita sectæ Lutheranæ refellas, totus liber in paginarū frontispicijs habet, ad Erasmi epistolam responsio, quasi quicquid illic agitur, ad me pertineret. Nam quod Badius noster præfixit præfatiunculam, suo iure suóque more fecit, & ad te ni fallor, nihil attinet, quanꝗ sunt in ea quoq; uoces, quæ uix respondēt meo erga ipsum candori, in quibus est illud, quòd me scribit apud patres purpuratos male audisse: Nunquam enim accepi quenquam Cardinalium de me parum amice loquutum. Certe multorum epistolas habeo, honorificentissime scriptas, nec id unquam questus sum. Tum quòd laudes, quas tuus candor præter omne meritum meū, in me uoluit effundere, sic interpretatur, quasi tua humanitas, ueram obiurgationem, hoc pacto uoluerit mitigare. Et omnino uerum est, quòd Paulus Petro restitit in faciem, quemadmodum ille scribit, sed nusquam Paulus Petro calumniam impegit in faciem: quanquam Græci locum hunc aliquanto plausibilius, ac mea sententia rectius interpretantur,

quàm diuus Augustinus, qui tribuit peruersum studiũ inducendi gentes in seruitutem legis. Deinde pronunciat etiam, quòd probe me uoces ad palinodiam. Verum negabis horum quicquam ad te pertinere, nec mihi consilium est ob hasce Nænias humanissimo principi ullum facessere negocium, ac uereor, ne tibi iustior expostulandi causa uideatur, quòd quum ante annum, ni fallor, librum tuum ad me miseris, nulla tamen eum responsiõe dignatus sim. Cæterum id temporis iter in Italiam nullis hinc litteris erat peruium, ac non multo posteaquam tuum librum accepissem, Romæ ruentis fragor omniũ certe piorum animos hic attonitos reddidit, De te rumor ferebatur incertus, alij narrabant cũ Clemente VII. periclitari: rursus alij dicebant quòd tempestiua fuga consuluisses & rebus & incolumitati tuæ. Vbi tamen locorum ageres, ne odor quidem ullus ad nos peruenit. Itaq; quum alijs iniquis laboribus supra modum oneratus essem, uisum est id operæ in aliud prorogare tempus, quoad certo didicissem, qui te locus haberet: id quod ante triduum deniq; cognoui, uidelicet amici cuiusdam litteris, qui simul codicem misit typis excusũm. Id factum est 5. Id. Febr. quum ad mercatum Francfordiensem profectionem adornent typographi octauo Cal. Martias. Ad respondendum itaq; supererant dies decem, & eram sic occupatus, ut uix alias æque. Sub id tempus mire tumultuatur officina

typo-

typographica,quæ ſex prælis unico me ſuggerente ma
teriã deſudat. Angebar anceps animi,propterea quòd
uerebar,ne ſi deſtuliſſem reſpondẽdi officium,uiderer
id uel offenſionae quadam animi, uel contemptu tui fa
cere. Rurſus deterrebat uolumen pluſq̃ iuſtum,ac tem
pus adeo anguſtum,ut uix attente relegendis tuis ſuf
fecturum uideretur. Verum animauit me iſta tua ſin
gularis humanitas,ut uel ex tẽpore tuis litteris reſpon-
derem,ſed carptim & ad ea duntaxat,quæ me propius
attingerent. Tu pro tua ſolita facilitate boni conſules.
Principio occupationum excuſationem qua uteris, ſic
arbitror mihi tecum eſſe cõmunem,ut opiner te maiori
bus ac ſplendidioribus quidem occupari negocijs, me
tamen denſioribus ac moleſtioribus. Nam aduerſæ ua
letudinis excuſationem,ſummopere doleo tibi mecum
eſſe cõmunem. Erat enim iſtud Alberte ingeniũ, quod
ſpretis omnibus oblectamentis,ad quæ ſolet imaginũ
claritas,& opum facultas inuitare;ſummam eloquen-
tiam,cum omnibus abſoluta numeris eruditione con
iunxit,dignum perpetua ualetudinis proſperitate. Et
haud ſcio,an hoc ipſum incõmodum de quo quereris,
nonnulla ex parte debeas tuæ Mineruæ. Mihi certe
ſtudiorum laboribus ſic obruto,ut nec ægrotare liceat,
nec mori, nec uti medicorum opera:rurſum ualetudi-
nis adeo afflictæ,ut ſubinde ſit cum morte luctãdum,
uix tantum ocij contingit aliquot menſibus,ut auidiſſi

mo licet, uacaret tuum librum euoluere. Et iam nunc percurri uerius q̃ perlegi. Primum hoc mihi credas ue lim uir eximie, nõ pessimæ fidei homini, nihil enim du bitem iusiurandum quamlibet sanctum interponere, si tu postules. A probationibus enim abstineo, ne dum uerbosius docere conor mihi nullũ esse ociũ, hoc ipso declarem, me ocio abundare. Iam nõ expectas opinor, ut par pari referam, & uolumen pensem uolumine. Quòd si maxime suppeteret ocium, talia sunt pleraq; quæ congeris, ut aut ad me nihil pertineant, aut seram habeant, ac proinde sterilem querimoniam, aut eius deniq; generis sint, ut nec agnoscere possim, nisi meo cum dedecore, nec refellere sine multorum offensione, & quod grauius est, sine causæ cui pariter fauemus, di- scrimine. Sic enĩ hisce tẽporibus exulcerata sunt om̃ia, ut quocunq; te uertas, sentias, te incedere per ignes sup positos cineri doloso, quicquid attingas, uomicam & hulcus reperias, & sub omni lapide dormientẽ scorpiũ. Nonnulla uero sunt inspersa tuo uolumini, quæ sicut Romæ pridem à multis, nunc ubiq; leguntur ab omni bus, ita si prodirent in manus eorũ, qui mea lustrarunt, quibusq; omnis uitæ meæ ratio non incognita est, nõ- nihil detractura uideantur, candoris istius & æquita- tis existimationi, quæ te bonis omnibus facit amabilẽ, ut fortunæ splendor & eruditionis præstantia facit ad- mirabilem. Equidem optabilius arbitror à multis ama

ri, q̃

ri,quàm suspici. Alioqui cupiebam uolumen tuum,formis excusum uolitare per manus omnium,si quos forte uel autoritas ista,uel eruditio,uel eloquentia;uel candor & æquitas,qualis hactenus à nemine præstita est, reuocaret ad sanctiora consilia. Vidimus enim quantum exulcerarint quidam hoc malum, dum parum dextre conati sunt adhibere medicinam. Sed utinam ita temperasses stilum,ne meam causam cum negocio Lutheri commisceres, & ita tibi solidam laudem ex impietatis confutatione parasses,ut nobis immerentibus non aliquid labis aspergeres. Quum enim moleste feram cum Luthero laudari, longe molestius est cum illo accusari, & sic accusari, ut ego uiam struxerim, ille in Ecclesiam irruperit. Quod tamen abs te nec studio, nec maliciose factum scio, sed ita tuo candori ut suspicor,persuasum est ab his inter quos uersaris. Solent enim ingenia simplicia candidáque, cuiusmodi decet esse principum,ut nemini dolum meditantur ipsa,ita de nemine facile suspicari,quo fit ut facilius ab alijs honesti specie fallantur. Neque enim animum inducere possum, uel tantum ocij per tuas occupationes esse tibi, uel tantum patientis stomachi, uiro semper exquisitissimis assueto rebus, ut nostras Nænias uel euoluere uacauerit, ne dicam introspicere si libuisset, uel libuerit, si uacasset. Multis enim,nec futilibus argumentis uideor mihi colligere,

te nō

te nōnulla quæ torques in me,non hausisse ex lucubra tionibus meis,sed ex colloquijs hominū, qui plurimū absunt ab ingenij tui candore, quorum hoc studium est,ut per subornatas personas suam agant fabulam. Nec ulli,ut modo dicebā, magis idonei sunt fraudibus improborum,q̄ qui ob ingenij synceritatem,nō noue runt ipsi cuiq̄ fraudem texere.Huius rei non coniectu ram,sed certissimum indicium ex malorum meorum experimentis capio,nō semel in grauissimas coniectus turbas,dum aliorum mores ex meis æstimo. Atq̄ hac in causa candor iste tuus, quo mihi laudis tantum tri buis,non dicam quantum agnoscam,sed quantū alius nemo tribuit eorum, qui meam mediocritatem, si ta men mediocritas est,ad inuidiā aliorū, meumq̄ tediū laudibus extulerunt,adeo me nō subleuat in hoc argu mento,ut uehementer etiam oneret.Sic enim apud se cogitabit lector.Vir tantus tam in cæteros candidus, non hæc scriberet de Erasmo,nisi plus haberet comper tum quàm scribit. Hæc ne uidear omnino sine causa scribere,pauca delibabo,sed paucis.Omittam interim amplissimas laudes,quas si mihi tribuis ex animo,hoc magis debeo tuo cādori,quo minus agnosco:sin quod magis arbitror,ut hoc ceu melle prælito lenires obiur gationis absinthium,amplector humanitatis consiliū: quāq̄ ego talia delinimēta nihil moror,iam nec puer, nec rerum humanarum prorsum imperitus, aut si ma

lis,stro

lis, stropharum istiusmodi rudis: etiam si tu non absinthium porrigis, sed letale toxicum ista sermonis blanda specie, ccu uasculo gemmeo propinas. Siquidē hæc est tuæ suauiloquētiæ summa, ut Lutherū inuidia subleues, orbiq; persuadeas, quicquid est huius miserandæ calamitatis, uni Erasmo acceptū ferri oportere. Hoc quū sit atrocius, quàm si ueneficij crimen obijcias, quid mea refert, q̄ blande id facias, nisi quod q̄ placidius id agis, hoc præsentius adfers uenenum, quasi cicutam uino misceas. Itaq; nō dubito quin libertatis ueniā, quā à me precatus es, in amica priuataq; expostulatiuncula, sim abs te uicissim impetraturus in causa multo inuidiosissima. Quanq; quid attinet impetrasse, qua nō liceat uti? Qua quidem in re nondum statui uir præclare, utrum gratulari debeam isti tuæ felicitati, an laudare prudentiam, qui fabulam per se gratiosam, ita institueris agere, ut etiamsi parum feliciter agas, tamen applausurum sit theatrum. Nam Romæ pridem in tuo nimirum theatro libellum hunc expolisti, ac propemodum ædidisti, eandem fabulam denuo saltas Lutetiæ, ubi scis esse Bedaicos aliquot & Sutorios ac pseudomonachos, qui utroq; quod aiunt pollice fauturi sunt, quicquid scripseris, modo in Erasmum: tum in eorum laude uerseris, quos merito taxare tutum non sit, falso etiam laudare gratiosum. Nec augeri mihi clepsydras petam, quum hæc sint ex tempore peroranda. Non ex

cutiam igitur quæ sint isthic quorundam eruditorum de me censuræ, solus nõ credo, quod hic quidam apud neminem non deprædicauit, nullo amici & inimici discrimine: pro somnijs habeo, quæ mihi doctorũ hominum & litteris significant, & oratione referunt, quid hic aut ille nominatim, quo loco, quo tempore, dixerit, quo modo alius detrahat eloquentiã, alius tribuens utcũque tolerabilem phrasim, in totum adimat iudiciũ, alij me negant esse Ciceronianum, quod apud illos crimen est atrocius homicidio, nonnulli dum festiui uolunt uideri porrophagum & Errasmum appellitẽt pro Erasmo, quidã etiam ab orthodoxorũ classe submoueant. Habeo libellos Oreste dignos, qui Romæ uersabant inter secretarios pontificios, nec mihi titulo est opus autoris indice. Facies ipsa minus mihi proderet hominẽ quàm phrasis. Boni consulo duos Stunicæ libellos nõ minus indoctos quàm petulantes isthic æditos in me, ac uetantibus etiam Pontificibus & Card. distractos. Nihil me mouet quod ornatiss. iuuenis Georgius Sauromanus suo libello quẽ isthic ædere parabat, coactus est dispungere quicquid habebat honorificam de Erasmo mẽtionẽ, quũ tu interim litterariæ rei teneres principatũ, atque adeo si uera scribunt, tuus illã calamus iugularat. Non queror me fraudatum laudibus, quæ nihil aliud quàm grauant inuidia, officiũ erat illa dispunxisse, sed animũ expendo illorum, qui id perpeti non possunt, quàmquàm & hoc

istis

istis facile cődono,q tamẽ haud impune facerẽt,nisi to
tus in hoc essem,ut iã uicinus extremo uitæ limiti, cõtẽ
ptis omnibus,conscientiã hanc approbẽ Christo.Mul
ta dissimulãda sunt aliò pperanti.Scio more hominũ
fieri,ut libẽtius nũcient tristia quàm læta,nec quisque minus
libẽter credit huiusmodi rumoribus.Verũ in his erat iu
uenis quidã,ut tibi charissimus,ita tuæ eruditionis ad
mirator unicus.Præterea alter tibi iuratissimus sodalis,
quũ ante annos septẽ põtificis causam apud nostrates
ageret,effutijt apud me,nã hoc habet bonũ præcipuũ,
quod nihil cõtinet,esse Romæ quẽdã Cæsaris oratorẽ,
q hostili esset in me animo. Atque id quidẽ tẽporis,nec
te sciebã esse Romæ,nec audierã Cæsaris negocia pcu
rare.Nõ ædidit quidẽ ille nomẽ,æditurus si quid insti
tissem,sed ex notis quas effutijt,& ex ijs quæ postea co
gnoui,certo collegi te esse illũ de quo locutus erat. Ve
rum hic ipse mihi soleo libenter imponere,ut quod sciã
nesciam,usque adeo non placet cũ eruditis uiris dissidiũ.
Candorẽ tuũ probo, quòd tã amãter Stunicã tuũ de
prædicas,quàmquam illa,homo cãdidi ingenij,& homo mini
me inuidus,nec Hispanos arbitror sine risu lecturos,q
modo libros illius legerint,fumis,glorijs & manifestis
calumnijs refertos.Quod ad religionẽ attinet,tria dũta
xat loca uocauit in calumniã,sed quod ipsa res indicat,
nec religiose nec erudite. Verũ ego Stunicæ laudibus
nihil detrahã,nec ea camarina p me rursus mouebitur:

imò quod ad me quidem attinet, paratus sum per syncceram amnestiam, prorsus abolitis superiorum cōtentionum uestigijs, Christianæ beneuolentiæ fœdus cum homine ferire. Tantum hoc dicam, si non attigisset, nisi quæ uere merebantur reprehensionē, aut si semet intra ciuilitatem continuisset, dignam quum studijs liberalibus, tū homine Christiano, quemadmodū nunc apud omnes famam celeberrimam est assequutus, ita tum apud cordatissimos ac probissimos quosque plus ueræ laudis tulisset. Atq; hic interim dū caueo, ne quà pristinæ contentionis hulcus refricem, nonnullam meæ causæ partem sciens ac uolens prodo. Nam quum tu mihi renoues, quæ ille pridem in me iaculatus est, tamen dissimulas quæ illi responderim: siue quia iudicaris nullius esse momenti, siue, quod magis arbitror, ea non legeris. Quod quidem incōmodum tota hac disputatione deuorandū erit. Etenim quum nihil sit in accusationis tuæ capitibus, quod non libris æditis semel atq; iterū diluerim, tu sic proponis, quasi nihil omnino responsum esset. Atqui tui cādoris erat, aut recipere satisfactionē si iusta uidebať, aut refellere si quid minus ꝓbares. Quod si hic repetere pergam, quæ toties diuersis locis à me dicta sunt, qs erit modus uoluminis? Sin reticeo, uidebor agnoscere quicquid intendis, præsertim apud eos qui nostra nō attingunt. Nulli porrò minus attingunt, ꝙ qui clamosissime in mea scripta debacchantur.

Verum

Verũ priusq̃ ad quorundã insimulationes respondeã, imitabor illud sapientis dictum, Iustus in principio sermonis accusator est sui: profiteor me non uno modo peccasse in ædendis lucubrationibus meis. Prima culpa planè mea est, quicquid ædo, abortus uerius est q̃ partus. Hoc uitium mihi penitus insitũ est. Nõ fero recognoscendi tediũ, non premendi moram, non eliman di quod deformatum est diligentiam. Atq; huius culpæ toties ipse mihi pœnas haud quaq̃ leues do, maiore tedio relambens ac refingens mea, q̃ si initio iustã curam adhibuissem. Altera culpa mihi cõmunis est cũ amicis, qui mea facilitate nonnunq̃ sunt abusi, protrudentes ad suscipiendum argumentũ, ad quod tractan dum non eram natura compositus, aut quod eius generis esset, ut satius fuerit nõ tractare. Id usu uenit primũ in Moria, mox in uertendo nouo testamento, q̃q̃ posterius hoc optimi quiq; suis calculis approbant, nimirum intelligentes hoc laboris fuisse necessarium ad intelligẽdos Græcorum cõmentarios, quorum omnium lectio discrepat ab hac nostra, quæ uulgo fertur. Idem ab Hispanis factum est in ueteri testamento, minore cum inuidia, sed, quod gaudeo, maiore studiorum fructu. His rebus factũ est, ut multa scripserim potiusq̃ feliciter. Atq; ut fateor quædam à me facta scriptáq;, quæ nec facturus eram nec scripturus, si seculũ hoc exoriturum diuinare potuissem: ita testor, animum hunc

à nouandarũ rerum ſtudio,concitandiſq; tumultibus
ſemper abhorruiſſe,quemadmodũ & nunc abhorret,
ſperoq; fore ut huius mentis nunquam me pœniteat.
Tantũ præfatus,ueniam ad hominum querimonias,
quas tu placide quidẽ refers,ſed ita tamen ut in eadem
eſſe ſententia uidearis.Primum aſſeueras me huius tu
multus occaſionẽ dediſſe,tametſi cauſæ datæ gratiam
facis.Verũ improbis,iuxta Græcorũ prouerbium, præ
ter occaſionem nihil deeſt.Hãc ſi rapiunt è diuinis litte
ris,ſi ex ueterũ orthodoxorũ libris,nõ mirũ ſi rapuerũt
ex meis lucubrationibus,& id quod ad corrigẽdos mo
res recte dictũ erat,detorquẽt ad tumultũ.Hinc orſus,
addis in hoc cõſentire cunctos,utcunq; uariantes in cæ
teris, Lutheranos ex meis fontibus hauſiſſe, quo ſua
pullulantia uenena irrigarent,uel ex meis potius hor-
tis letalia ſemina collegiſſe.Tam multa,inquis,conſen-
tiunt in placitis utriuſq;,ut aut Lutherus uideatur Era-
ſmizare,aut Eraſmus Lutherizare.Ego fortaſſe mearũ
lucubrationum cæcus ſum iudex,nec enim eiuſdem eſt
iuxta Socratem,parere,& de partu ædito ferre iudiciũ,
attamen mea relegens,ut quædam offendo quæ diſpli
cent,ita nullum inuenio dogma,quod cum improba-
tis Lutheri decretis conſentiat,ſed innumera quæ pa-
lam ab illius dogmatibus diſſentiunt.Hoc tam euidẽs
eſt,ut uere tangi quod dici ſolet,digitis,pedibuſq; ſen
tiri poſſit.Quid autem iſto prouerbio ſtultius,quod in
tes

ter pſeudomonachorum pocula natũ eſt, ἢ ἐρασμὸς λουθηρίζει, ἢ λουθῆρος ἐρασμίζει. Dignum uero quod abs te claro iuxta ac docto uiro recineretur. Sic Lutheriſſat Eraſmus, ut coccyſſat luſcinia. Sed age patiar mihi eximi oculos in meis ſcriptis, qui fit, ut quum undiq; complures extiterint, qui ſumma contentione tentarent oſtendere me cum Luthero conſentire, nullus adhuc potuerit demonſtrare, mihi uel in uno dogmate, de improbatis loquor, cum illo cõuenire? Quod ſi fuiſſet, an putas hoc fuiſſe tacituros Lutheranos, aut ipſum etiam Lutherum, qui quanta uiolentia feratur in me, declarat ut nihil aliud, illius ſeruũ arbitrium. Et qui ſunt iſti qui prædicant cõſentire nos in tam multis placitis? Ex tam multis ſycophantis nullus adhuc extitit, qui uel unius dogmatis conſenſum potuerit approbare. Scilicet pro filijs nuper cum ſuis cõiuratis aliquot Beda Pariſienſis theologus, homo quod res indicat, adeo nullius iudicij ut careat etiã ſenſu cõmuni, quid effecit tot arte recenſendis erroribus, niſi ut ſuã traduceret ſtupiditatem cũ inſano calumniandi ſtudio coniunctam? Si licet bene dicta ad prauũ intellectũ detorquere, ſi omnẽ ſentẽtiæ uicinitatẽ in ſuſpicionem trahere, plura ſunt in Hieronymi Auguſtini atq; adeo Pauli litteris, q̃ in meis. Itaque impudentiſſime mentiuntur, qui iactitant Lutherum ac me non diuerſa ſcribere ſed diuerſe. Sed attigi quædam, inquis, uelut in dubium reuocans, de quibus dubitare nefas. Attigi, non ut iſta labefactarem,

ſed ut eruditiores ſolidioribus argumentis comproba-
rent, quæ nondum uidebantur ad plenum eſſe perſua-
ſa. Atqꝫ illa mea qualiacunqꝫ, tranquillis ſtudijs, nullo
rerum tumultu legebantur, donec ſtolidi quidam κεκραγέ-
ται, apud imperitam multitudinē uociferari cœpiſſent,
quorum ſeditioſos iuxta ac dementes clamores ſi tibi
pergam hic depingere, uix mihi fidē habiturus ſis, tan-
ta portenta latere inter eos, qui ſplēdidis magnificiſqꝫ
titulis ſeſe populo uenditant. Qui tamen non in aliud
promouerūt, niſi quòd ſe cordatis ac doctis uiris reddi
derint magis ac magis inuiſos, quoſdam etiam idiotas
mihi conciliarint, quibus ante fueram uel ignotus uel
parum charus, ſic exiſtimantes, fieri non poſſe, quin uir
bonus eſſet, in quem illi tam ſtulte, tam impotēter, tam
furioſe deblaterarent. At initio, inquis, non fuit ingrata
temeritas. Ego priuſqꝫ illius libelli prodirent, ſūmo ſtu-
dio dehortatus ſum amicos ne ſe miſcerēt illi negocio,
& apud multos profeci. Nec hoc cōtentus, ilico ſcriptis
publicatis teſtatus ſum, nihil mihi eſſe negocij cum Lu-
thero. Quotquot Louanij agentem adierant me Ger-
mani, quos nunc intelligo iam tunc hoc agitaſſe quod
nunc agunt, ſic dimiſi, ut facile ſentirent animum meū
penitus abhorrere ab hoc negocio. Primus omniū ſub
odoratus ſum, ambitione corruptum hominis animū.
Qua de re, quoniam adhuc ſanabilē arbitrabar, ipſum
admonui, ſed tamen ipſius prouocatus litteris. Hæc ni-
mirum

mirum sunt argumēta, mihi placuisse hominis, ut ais, temeritatem. Atqui initio, quam tu temeritatem appel las, plerique uocabant pietatem. In hac opinione si fuis sem, quur ego potius accuser quàm cæteri? Ignouit illis Leo decimus, qui primū in Lutheri factionē erāt ptra cti. Nunc actio Lutheri mihi nunquā placuit: Fabula quam agi putabam, nō omnino displicuit, sed is error erat mihi cum tot hominum milibus, cum tot utriusque status primoribus cōmunis. Mores ecclesiæ nimiū pro lapsos iam olim suspirabat orbis, neque quisquā usquā erat uir pius, qui non optaret Christianæ pietatis in staurationē. Sed calamū, inquis, in illum noluisti strin gere. Scilicet totus orbis mei calami nutu mutasset ani mum. Et hic fingor eloquentia singulari, ingenio sum mo, doctrina mirabili, gratia & autoritate incredibili præditus apud Germanos, uidelicet nusquam lauda tus, nisi dum grauor inuidia. Primum obsecro te uir æquissime, quæ fuisset temeritas, quum orbis tot ha beret academias, tot eximios theologos, tot eruditos episcopos, si ego priuatus, tum totius rei theologicæ ru dis, sic enim illi pronunciant, uelut alter Dauid prosilis sem lacessiturus Goliath ad singulare certamen, ac to tius penè orbis fremitum in meū caput prouocassem? Sed finge me hoc facinus ausurum, quod illud fuisset consilium, stringere ferrum in eum, de quo certe dubita bam, quid ageret, aut quo spiritu duceretur? Rursum

finge mihi constitisse, quid eram profecturus? Profe-
cto nihil aliud, nisi quod effeci ædita diatriba, in pla-
niciem, ut aiunt, equum, excitaui ferox ingenium ad
sua confirmanda dogmata, & illi uehementer addictis
triumphũ renouaui. Quid ꝓfecit Prieras ille uestrâs?
Tantum uidelicet, ut impositum sit illi Romæ silen-
tium. Silebat academia Lutetiana, & Erasmus pronun
ciasset in Lutherum? Eram tum fateor utcunque gra-
tiosus apud studiosorum populũ: autoritas uero quæ
tandẽ esse mea potuit homini nõ solũ priuato, sed om̃i
bus modis humili? Verum finge fuisse nonnullam, an
huic cessissent illi, qui nec academiarum, nec Pontificũ,
nec Cæsaris autoritati tantillum cesserũt? Iam ad hoc
negocij, non perinde conducebat eloquentia, si tamen
est ulla mea, ut rei theologicæ cognitio. Si uafriciei tri-
buis, quòd huius peritiam in me extenuem, obijciam
tibi grauissimum autorem Stunicam, cuius autoritatẽ
effugere non potes, posteaquam hominẽ ornasti tam
magnifico testimonio. Possum & ex sodalitate Roma
na multos obijcere, qui uix mihi tribuũt sensum homi-
nis. Nunc quo grauer inuidia, deum immortalem ex
quantula musca, quantus fio repente elephantus. Itá
ne nullus erat, qui in tanto orbis tumultu obijceretur
aleæ Martis, nisi Erasmus? Quãto felicius tu prodisses
Alberte, præter ornamenta fortunæ, præter autorita-
tem, præter gloriam nulla inuidia contaminatam, tam

recondita

recondita philoſophiæ ac theologiæ peritia, tanta fa-cundia, tanta etiam moderatione præditus? Hac certe uia, felicius innotuiſſes orbi, quàm recenſendis aliorum de Eraſmo querimonijs. Sed ubi quæſo ſunt iſti quos memoras, tam ſagaces mearum lucubrationum ex-penſores, qui conferre norunt dicta dictis, priora prio-ribus, uerba uerbis, ſyllabas ſyllabis? De Leo & Stu-nica nihil dicam, quibus cum mihi, ſi patiantur, pacem eſſe cupio, ſi id nimium eſt, ſaltem inducias, lege libel-lum de racha, & uidebis unius expenſoris præclarum exemplum. Nec dubito quin legeris, lege furioſas Be-dæ cenſuras, & perſpicies cuiuſmodi ſint expenſores. Quòd ſi te piget illa legere, noli uir optime, mihi mo-uere inuidiam cõmemorandis ne dicam comproban-dis talium ſuſpitionibus. Hic ſi tibi cõmemorem, quæ cenſores iſti in cõcionibus, in publicis prælectionibus, in conuiuijs, in conciliabulis, in ſcholis, in priuatis collo quijs effutierint, planè diceres illud è prouerbijs ὗς ἔκρηνεν. Et tamen hi ſunt, quibus potiſſimum diſpli-cent mea ſcripta. Inter tales quoniam tu ob ſimilitu-dinem ſtudiorum aſſidue, ut opinor, uerſaris, fortaſ-ſe non in tempore dixerim illud è comœdia, corrum-punt mores bonos colloquia mala, ſed tamẽ inſignem illũ naturæ tuæ candorem nõnihil offuſcant colloquia maligna. Addis catalogũ peccatorũ meorũ, Multa, ut ais, legunt᷑ in meis, quæ tam male ſonent, quæ in dubiũ

reuocent iam olim definita, quæ autoritatem adimant sacramentis, patrum sanctionibus, pontificis maximi dignitati, sacerdotum honori obstrepant, sacras cere/monias parũ reuereantur, monachos insectentur, pro fessiones illorum derideant, consuetudines optimas damnent. Miror Albertum hæc tam manifestæ uani/tatis uel referre posse? Nam psuasum habeo hæc tuo quidem calamo, sed aliorũ animo scribi. Poteram uno responso refellere uniuersa, si dicerem, quod uerissime dicere poteram, hæc omnia esse splendida mendacia. Cæterum ut ad singula tribus uerbis respondeam, Si quid in dubium reuocaui, aut tale fuit, ut nondum uide retur satis excussum, aut de quo nõ extaret ecclesiæ de/finitio: id si quando facio, testor ingenue, me nolle præ/iudicare usquam ecclesiæ placitis. Ecclesiæ sacramentis ne tãtulum quidem autoritatis detraxi, sed addidi non nihil, quod quidem in me fuit. Quas uero tu patrum sanctiones appelles nescio, Ecclesiæ constitutionibus tri bui quod satis est, nisi forte parum illis tribuit qui non æquat illas præceptis diuinis. De Pontificis dignitate mox dicam. Si obstrepit sacerdotũ honori, qui per oc/casionem admonet eos officij, fateor obstrepo nonnun quam, sed hic strepitus est mihi cum Hieronymo, cum Cypriano, cum Chrysostomo, cum Bernardo commu nis. Sed quorsum attinet à priscis asciscere patrociniũ, quum tu in hoc tuo libello multa libere dicas in sacer/

dotes,

dotes,theologos,ac monachos,nihilo secius ipsam ꝓ/
fessionem summopere probans? Quur autem tractan
tur diuinæ litteræ,nisi ut obstrepant malis omniũ mo/
tibus? Nec uerearis improbare quasdã receptas in ec/
clesiam ceremonias,ueluti cantum præfractum, ut uo/
cas,& organorum strepitũ.Nihil detraxi dignitati sa/
cerdotum,sed isti fortassis alio gnomone metiuntur sa
cerdotum dignitatem,quàm ego metior.Ecclesiasticas
ceremonias semper ueneratus sum, immodicas, super/
stitiosas,& ineptas alicubi taxo:taxo illos quorum mũ
dus est plenus,qui neglecta uera pietate fidunt ceremo
nijs,sacris quidem illis,sed in hoc repertis,ut hinc profi
ciamus ad meliora. Profer mihi unũ monachum, quẽ
ut monachum sum insectatus.Nullos ego magis uene
ror,nec inter ullos magis liberet uiuere,quàm inter eos
qui uere mortui mundo uiuunt secundum regulã euã/
gelicam,nisi hæc corporis imbecillitas redderet me ad
omnem hominum conuictum inutilem.Si quãdo mo
neo adolescẽtes,ne se temere præcipitent in uitæ genus
ignotum,ipsi interim ignoti sibi,si taxo monachos qui
circumeunt mare & aridam,ut artibus rudem ætatem
pelliciant in nassam,si cõmõstro quibus in rebus sita sit
uera religio,an ob id insector monachos? Nec ordinẽ,
nec professionẽ usquam insector:cum collegijs in qui/
bus uiget regularis disciplina mihi semper fuit amici/
tia,& ut quisq; monachus integerrimus est, ita mihi

semp fuit charissimus. Et istorũ qui se traducũt in dies magis ac magis, non raro me miseret. Quòd si mũdi fauor in quosdã refrixit, suis factis imputent, nõ meis scriptis. Quas autem optimas consuetudines damno? Nisi forte isti uocant optimum quicquid est uulgo receptum. Ad hæc omnia, quum & alijs compluribus, & Stunicæ responderim, tu tamen ea recensens, perinde quasi nihil responsum esset, occinis nobis ueterem querimoniam. Proferuntur scilicet epistolæ, in quibus Lutherum uel laudo, uel tam remisse tracto, ut multis uidear ἐπαμφοτερίζειν, tametsi uideor improbare tumultum. Quid mirum, si quum res adhuc in ancipiti staret, suspense loquor? An ille protinus colludit cum Ario, qui probat hominis ingenium & scripturarum peritiam? Contentiosas opiniones in Luthero nunquam probaui, nec ioco, nec serio. Fortassis ea fuit uel tua felicitas, uel mea infelicitas, ut solæ epistolæ quæ ad calumniam faciunt, delatæ sint ad manus tuas, sed diuersæ perferantur ad Lutheranos. Ita tibi ut uidetur usu uenit in scriptis meis, quod prudenter simul & grauiter ipse scribis, uulgo fieri, ut quæ deteriora sunt deferantur ad nos, meliora sileantur. Quum tot locis quæ iusta sunt deferam autoritati ecclesiæ, sacramentis, patrum sanctionibus, pijs sacerdotibus, sacris ceremonijs, uero nomine monachis, optimis consuetudinibus, idq; tam frequenter, ut si uelim omnia in unum colligere, nasciturũ

turum ſit ingens uolumen,nihil tamen horum ad te de ſertur,aut occurrit,ſed tantum ea, quæ poſſunt ad ca lumniam detorqueri. Iam finge me ſcribere priuatim ad principem,quem ſcio toto pectore fauere Luthero, an non moderandus eſt ſermo, ut impetrem quod ago,ſi modo id quod ago pertinet ad religionē Chri ſtianam? Si is tibi uidetur ἐπαμφοτερίζειν,aut, quod uer bum poſt magis arriſit tibi ἀμφισβητεῖν, qui non dimo uens oculos à ſcopo pietatis euangelicæ,in utraq; par te probat quod probandum eſt,damnat quod impro bandum, fateor me & nunc ἐπαμφοτερίζειν, & tamen ab eccleſiæ communione nec latum digitum diſceſſi, nec ulli me factioni unquam addixi, quanquàm innu meris machinis huc protruſus. Itaque planè uanum eſt,me nihil in Luthero damnare, præter ſeditionem. Sed ut demus eſſe uerum, an tibi uidetur leue ma lum deteſtari, qui deteſtatur ſeditionem? Quantum mundani ſpiritus iam pridem irrepſit in eccleſiam, quàm multa ſunt,ad quæ iam pridem ſuſpirant ho mines quibus Chriſti gloria chara eſt,quàm penè fuit extincta ſcintilla uigoris euangelici? Et impius eſt qui hæc correcta uellet,ſed autoritate principum, & pon tificum, ne res in tumultum uerſa, cedat in deterius? Non ille Metius eſt, qui nunquam diſcedit à recto, ſed is potius, qui Chriſto titulis ac ceremonijs blan ditur,re uera mūdo ſeruit. Quòd ſi uidemus eam eſſe

conditio

conditionem rerum humanarum,ut semper in deteri/us prolabantur, τὸ πρῶκτον,quod aiunt, τῶν γινομένων, cur/su quodam & impetu suo,etiam quæ sunt optimis in/stituta rationibus,ad pessimos mores pertrahentes,ob secro te ad quid ualent sacræ litteræ,si nō licebit per eas ad extrema degenerantem pietatem ad archetypum reuocare? Quid erit lux,si ponatur sub modium? Quid erit sal,si nihil habeat acrimoniæ? Tollamus è medio sacras litteras,& concordes hilaresq́ compotemus, & abolito Christo fruamur hoc mundo dum licet. Hoc quid sit,non omnes intelligunt. Sunt enim non isthic solum,uerum etiā in omnibus mundi plagis,qui Christianismum aliquot ceremonijs metientes,nihil aliud quàm mundum spectant,nec unquam serio de Chri/sti philosophia cogitarunt. Nec iam ea res clam habe/tur,eò profecit impietas,ut semet in apertum proferat, hinc manifestū Iudaismum referens,hinc euidentem paganismum,adeo plerisq́ desuetis studio pietatis,ut fucum etiam pietatis abiecerint. Arbitror te uirum eru ditum,bonū ac prudentem,intelligere quid hic dicam, quid premam publicæ tranquillitatis causæ meæ detri mento seruiens. Non omnes qui Romam se conferūt, agunt religionis negocium,nec omnes Christi negociū agunt,qui Lutherum appellant pestilentem bestiam. Et qui scimus an talem bestiam corrigendis moribus nostris immiserit deus? Hæc eo minore suspitione lo/

quor,

quor, quòd is in neminem immanior beſtia fuerit, quàm in me. Et adhuc tamen cum illo uideor colludere, & cũ tali beſtia depugnantem è tranſuerſo adoriuntur Sutores & Bedæ, nimirum religionis zelo cõmoti. Sero, inquis, proſiliſti ad pugnam. Vtinam iſtud crimen uere in me hæreat. At ego uereor ne ante tẽpus, ni alijs præſidijs agamus Chriſti negocium, quàm adhuc agi uideo. Multa reticeo, ne quid hulceris rebus ad hunc modum exaſperatis renouem. Iſto nomine in ius uoca theologos Lutetianos, q ſero prodiderũt articulos, nec aliud quàm articulos. An quiſquis non ſtrinxit calamum in Lutherum, Lutheranus eſt? Et ipſe abſtinui, & alios deterrui à factiõe. Quid erat neceſſe me ſcribere in Lutherum, in quem primus omninum ſcripſit Prieras ſacri palatij magiſter, quàm feliciter, ipſe non ignoras. Nulli magis adiuuerunt cauſam Lutheri, quàm qui uel ſtolide clamarunt, uel frigide ſcripſerunt in Lutherum. Quis autem iniunxit mihi prouinciam cõferendi manus cũ Luthero? Solus Nicolaus Ecmondanus, ubi coram gymnaſiarcha Louanij quantum collibuit conuiciorum in me deblateraſſet, hiſce uerbis inuitat me ad hoc negocium, ſcripſiſti pro Luthero, ſcribe nunc contra Lutherum. Bella cõditio, ut me profiterer feciſſe, quod nũquam inciderat in animum, deinde ſcribẽdo pœnas darem. Iamq; uolitabant monachorũ uoces, cõmittemus Eraſmum cum Luthero, deinde perdemus utrumque.

e Quis

Quis non miretur, Erasmum talibus blandimentis non potuisse pellici ad scribendum aduersus Lutherũ? Iam qui censorium diploma detulit, ilico spargebat has uoces apud suos, nihil egerimus nisi prius extincto Erasmo. Constanter fugit meum colloquium, subornatis tamen, qui quid de ipso, seu Lutheri negocio sentirem explorarent. Et certe nihil ab eo tentatum non est, ut me perderet. Atqui longe aliud in mandatis habebat à Leone decimo. Sed recte facis, qui tandẽ descendas nominatim ad quædam, quibus infirmioribus plurimum obfuerim ad pietatem, quanquam quos tu quidẽ infirmos appelles nescio, nisi forte Stunicam & Bedã inter infirmos numeras, aut certe Lutherum. Nam hos potissimum offendi. Quorsum attinebat, inquis, annotare, prisco tẽpore non fuisse agnitam aut exertam maximi Pontificis potestatem? Damasum papam, summum sacerdotem dictum fuisse non summum episcopum, Augustinum scripsisse episcopo Romano, & perinde Hieronymum ut æquali cæteris episcopis, multis prætermissis quæ in oppositũ ab ijsdẽ scribũtur &c. Hic rursum uir ornatissime quæso, ut patiẽter audias quod uerũ est, cogor uel desiderare candorem in te, uel suspicari, tibi nostra nõ esse lecta. Quũ eñ ad id quod obijcis satis, ut opinor, responderim tum Stunicæ tum alijs sycophantis, tu perinde refers, quasi nihil omnino sit responsum. Ego ut locus incidebat, annotaui, non in unã

partem

partem tantū, sed & in diuersam, quorū alterum excerpis ad calumniam, alterū factū negas: nec id ulla in Romanum pontificē maleuolentia factū est à me, sed quò de hac re disputantibus cogitandi materiam suppeditarem, & diluendi quod offendebat præberem occasionem. Imò plura sunt in meis loca, quæ tuentur summi pontificis autoritatem, q̄ quæ uocant aliquid in dubitationē: tum in æditione posteriore si quid erat eius generis, ut posset infirmū, uel ut melius dicā, plus satis firmum offendere, uel sustuli uel mitigaui. Verū quæ faciebant ad calumniā, ea tantū ad te delata uideo, sed diuersa uidit Ioannes Eckius, qui ex ijsdem annotationibus citat meum testimoniū pro tuenda summi Pontificis dignitate. Quanq̄ id, ut dixi, à me nō uno in loco factū est, & alioqui tot scriptis tribuo Romano pontifici totius ecclesiæ primatū, frementibus cūctis, qui Romano Pontifici male uolūt. Quæ tanta iudiciorū peruersitas, alteris dicor labefactare pontificis autoritatē, alteris dicor adulari. An nō à multis disputatū est & quotidie disputatur de potestate sūmi pontificis? An nō hic in qbusdā transalpini theologi, à cisalpinis dissentiūt? Nōne Occam aliquādo uellicat Romani pontificis autoritatē? Nōne idē facit aliquoties Ioannes Gerson, ne quid dicam de Bernardo? Nōne pridem Card. Caietani libello, respōdit quidā è Sorbona theologus? Neq̄ tot seculis cōuulsa est Romani Pont. dignitas: & tantū

 ualue-

ualuerunt decem Erasmi uerba, non asserentis, sed obiter indicantis locũ in autoribus excutiendum, ut totus mundus insurgeret in Pontificem, neq; quicquam è diuerso ualuerunt tam multa, quibus constanter & reuerenter assero Romano Pontifici suam dignitatẽ? Hæc isti quidem dissimulant, at ea nõ fugiunt Lutheranos, apud quos hoc nomine pessime audio lapidorq; conuicijs, uelut assentans hosti ecclesiæ, sic enim illi uocant, quem nos appellamus ecclesiæ principem. Iam quum constet ex ueterum monumẽtis, Romano pontifici nõ usurpatam fuisse potestatem, quam nunc usurpat, qui distinguit traditam potestatem, ab exerta, utrum labefactat Pontificis autoritatem, an stabilit potius? Nimirum stabilit, indicãs uiam, qua possint illa refelli. Quod si agnitæ & exertæ uoces offendunt aures, ijsdem usus est Card. Caietanus in postremo libello, quo defendit põtificiam maiestatem, cur mihi uitio uertitur, quod in illo laudatur? Ego apud Lutheranos non alio nomine peius audio, quàm quod ubiq; sartam tectã uolo Pontificis autoritatem. Et utinam omnes Romani Pontifices tam metirentur suam dignitatem ijs rebus quibus oportet, quàm ego illius autoritati nihil detractum uolo. Videant autem ne qui dignitatem illius tantũ æstimant ac tuentur huius mundi præsidijs, peius illi consulant, ijs qui palam incessunt. In me compertum habeo, nullum hostem plus adferre mali, quàm amicum

impru-

imprudenter ac sinistre diligentem, Plus inuidiæ confla uit pontificio nomini Caietani libellus, nimis officiose scriptus, quàm Lutheri cõuicia. Nec parum offecit eius opinioni διπλωματοφόρος ille, tam insolẽter se gerens, doctis ac magnis etiam minitãs, & omnia suis fumis cõplens. Dixit apud me, Pontifex Romanus tot duces, tot comites sæpe deiecit, facile deijciet tres pediculosos grammatistas. Idem aliâs dixit, Pontifex potest dicere Cæsari Carolo, tu es cerdo: utrum hoc est tueri pontificij nominis dignitatem, an sinistre prædicando in odiũ pertrahere? Huius collega dixit apud me, Bene inueniemus illum ducem Federicum: idq; prorsus eo uultu, quo solent tetrici litteratores pueris minari uirgas. Habenda ratio dignitatis pontificiæ, quis negat? Sed non minor habenda est ratio gregis pro quo Christus effudit sanguinem. Autoritatis, dignitatis, dominij, principatus plena sunt omnia, Sed mundus interim eget pastoribus, contabescit ieiunio uerbi dei, errant homines uelut oues palabundæ, quia non habent qui præluceant piæ uitæ exemplis, qui è diuinis litteris erudiant, admoneant, increpent, hortentur, consolentur. An credis nos nescire qualem populum habeat Italia? de uulgo loquor, satis pium habitura, si sacerdotes sui muneris meminissent. De nostris nimium habemus compertũ. Quid est in causa? Nempe quia sacerdotes quiduis agunt potius quàm quod oportet, templa muta sunt,

raris etiam sacrificijs, ut de uita sileam. Grex dñi, qui deglubant, qui mactent habet, qui pascant, qui foueant nõ habet, aut certe paucissimos. Hæc istis querulis non magnopere curæ sunt. Sed alius supputat quanto minus redeat ex decimis aut indulgentijs, alius quantum decedat emolumẽtis ex dispensationibus, annatis, cõfirmationibus, priuilegijs, exemptionibus, litibus, officijs, feudis, alijsq́ꝫ similibus, ex quibus accrescere solent episcoporũ census ac dignitas. Quæ tñ ego nũq̃ inuidi sacerdotibus. Debet illis honos, & uictus ad dignitatem sufficiens, non ad luxũ exuberans, sed optarim illos nõ minus meminisse quid ipsi debeant populo, q̃ quid populus debeat ipsis. Hæc si facerent, sentirẽt ni fallor, orbis fauorem in ipsos recalescere. Nam autoritas nõ alijs defensa præsidijs q̃ minis ac supplicijs, q̃ diuturna stabilisq́ꝫ futura sit nescio. Et hic parum candide me ptrahis in causam, in qua nec obticescere mihi cõmodũ est, nec respondere tutũ. Sed obsecro te nõne præclaras causas adferunt isti, quibus doceant me totius huius tumultus fuisse autorem? quoniam memini nondum exertæ potestatis, quoniam annotaui Romanos Pontifices olim alijs titulis appellatos quàm nunc appellantur. Quanq̃ in his nihil est, quod ex diametro pugnet cum his quæ tu recitas in summi Pontificis cõmendationem. Atqui tam atrox crimen erat alijs argumentis approbãdum. Equidẽ adeo faueo testimonijs quæ tu

diſerte profecto & elegãter in pontificiæ dignitatis ap/
probationem adfers,ut doleam te non efficacioribus
uſum argumentis. Nobis enim qui toto pectore agno
ſcimus epiſcopi Romani primatum,præſertim in ſpiri
tualibus,iſta abunde ſatisfaciunt,uel ut melius dicam
ſuperuacanea ſunt,Illis erat reſpondẽdum,quæ aliĳ di/
ctis ac ſcriptis impingunt illi. Quæ cuiuſmodi ſint, nõ
eſt quur te admoneam:ad ea uix interdum habemus
quod reſpondeamus.Quod ſi tibi uidetur pontificis læ
dere maieſtatẽ,qui monendi gratia dicit aliquid in ma
los pontifices,cum Cypriano,cum Hieronymo,imò te/
cum ipſe expoſtules oportet,qui in hoc ipſo uolumine
tam multa dicas in impios ſacerdotes, & irreligioſos
monachos ac theologos moroſos. Non eſt,inquis,grã
matiſtarũ inceſſere uitã pontificũ,quod tñ in alios dicis
nõ in me,nec improbo quod dicis,ne illud quidẽ,quod
ſcripſit Card. Caietanus, ſolis monarchis fas eſſe mo/
nere põtificẽ,ſed blãde, ſi palàm tyrãnidẽ exerceat in ec
cleſiã, Sed quomõ claudes ora plebis? An minis tãtũ?
Huius generis eſt,q̃d alicubi tribus uerbis dixi,nomen
Cardinalis fuiſſe ignotũ ætate Hieronymi. Quid tum
poſtea? An protinus corruit uniuerſa Card. dignitas?
ut nomen fuerit,certe hoc Card. genus non erat. Nec
hypodiaconi,nec archidiaconi nomen extat in apoſto
licis litteris,quemadmodum nec archiepiſcopi. An eò
protinus damnatur ordo? Monachorũ genus primũ
ſub Anaſtaſio noſci cœpit Romæ. Num ideo ꝓtinus

damnatus est monachorum status? Nullus ante me disputauit, quo tempore, quo fonte sit ortus Cardinalium ordo? Nemo de turba & pompa Card. questus est? Pontificum libelli indicant tum institutos, quum orbis agnoscens Romanam ecclesiam totius reip. Christianæ principem, eò consueret si quid extitisset, quod eruditorum consilium requireret. Ad id muneris electi sunt duodecim Card. uiri doctrina, moribus, & linguarum peritia instructi, qui nunc uocantur pœnitentiarij, penes quos hæret functio. Nomen ac dignitas penes alios est, quæ nunc regum æquatur celsitudini. His de rebus quanta sit orbis querimonia nihil attinet referre. Ego tantum dubitaui, num Card. dignitas sit ab apostolis profecta, & sum autor totius tumultus, quia per occasionem tribus uerbis notaui, uideri nomẽ illud esse recentius. At innumera loca sunt in meis lucubrationibus, in quibus honorificentissime scribo uel ad Card. uel de Cardinalibus, ad quæ quũ fremant qui male uolunt Romano Pontifici, tamen isti dissimulant, sed tantum apud illos ualet trium uerborum annotatiuncula, ut totum hunc tumultum existiment mihi imputandum. Vtinam Cardinales uera dignitate præfulgeant quotquot sunt, & orbem his dissidijs liberent: & summus Pontifex qui multorum regum unus dignitatem, opibus & strepitu superat, tantundem ualeat autoritate spiritus, ut filios suos redigat in cõcordiam. Nõ enim

altius

altius hunc specum ingrediar, in quales tu me nimium sæpe uocas. Nam si lubeat hic tractare quibus in rebus sita sit uera procerum Ecclesiasticorum dignitas, & ad hanc conferre mores & acta horum temporum, intelligit, opinor, tua prudentia quantus mihi pateat dicendi campus, Sed absit ut oleum camino adijciam. Si Stunicam probas, quod ob nescio quæ uerbula liberius in interpretē dicta, uelut è plaustro debacchatus est in nos, concedet æquitas tua, ut qui decorem domus dei spiritualem ex animo diligunt, aliquando duobus uerbis indicēt, quid optent. Dixi olim presbyteros episcopis fuisse pares, dixi sed dignitate non functione. Imò nō ego dixi, sed hoc dixit Hieronymus, apud quē & illud legis, episcopos patres esse non dominos. Idem ille dixit, quod mihi impingis, Ecclesiam creuisse opibus, decreuisse uirtutibus, quid dicturus si uiueret hisce temporibus? An non istiusmodi multa referuntur in decretis pontificum? Scripsi olim synodos indici solere ab imperatoribus. An hoc nō liquet ex historijs? Imò Hieronymus inter argumenta synodi legitime congregatæ requirit, ut æderet nomē Imperatoris, cuius iussu fuisset cōgregata. Ostēdo quid olim fieri soleat, nō damno quod nunc fit, & quod ostendo nemini docto fuit obscurum, etiam si ipse siluissem. Nec adeo uetus est quod dico. In Constantiensi & Florentino concilio præsedit Imperator. Matrimonium ubiq; inter eccle-

siæ sacramēta proprie dicta numero, sed Petrus Lombardus nō numerat, Durandus dubitat, nec ea res mouisset quenq̄, nisi fuisset tragicis exagitata clamoribus. Ad eā calumniā quū & Stunicæ & Sanctio, & Leo responderim, tamē hoc inter argumēta refers, quibus doces me detrahere sacramētis autoritatē, dissimulās me toties reiecisse calumniā. Quorsum, inquis, pertinet horarias preces accusare? Ad hoc nihil aliud respōdeo, nisi quisq̄s hoc ad te detulit, insigne mēdaciū detulit. Mihi ne per somniū quidē unq̄ in mentem uenit damnare preces horarias, etiāsi qñ per occasionē taxem quosdā, qui illis sine mente demurmuratis sibi placent. De secreta cōfessione, quoties respondi, & mihi perinde ac si nihil responderim, occinitur eadē cantilena. Quid autem periculi, si Eucharistia quondā aliter sumebatur q̄ nūc sumit? An id nemo sciturus erat, nisi ego monuissem? An nō licet ex ueterū monumētis annotare, quomodo paulatim ritus ecclesiæ uenerint in hunc statum? Olim non semel synaxis agebatur inter Christianos, & agebatur pane non cōsecrato in corpus domini, ut est probabile. Hæc & huiusmodi scire, facit ad intellectum ueterum orthodoxorum. Nusq̄ ulla syllaba taxaui ritus præsentis ecclesiæ. Et hic scilicet erat augendus calūniarum numerus. Adiecisti enim superiori libello, quem ad me miseras, & fieri potuit, ut hoc Bedaicus quispiā inscio te admiscuerit tuo libello. Ais enim, quàm erro-

neum & illud, nuptias tantum laudibus efferre, ut eas cœlibatui & continentiæ prætuleris. Quis impudenter mendax hoc tuo candori suggessit? Ducentis locis effero continentiam, citra matrimonij contumeliam. Sed horum nihil occurrisse tibi non miror, quum mea non legas. Quod si tibi uisum est huiusmodi criminũ elenchũ nobis recitare, simplicius erat Stunicæ titulos omẽs huc transcribere. Certe si tibi uacauit illius calumnias legere, debebas & nostram responsionẽ inspicere, quam fateris in hoc profecisse, ut mea minus læderent, quum in hoc quoq; profecerit, ut liqueat illas reprehensiones fuisse meras sycophantias. Ad id quod calumniantur in declamatiuncula de matrimonio, iam multis ad fastidium usq; respondi. Verum hic istis mos est, ut nostris dissimulatis, sua tantum recinant, atq; ita uincent scilicet. At ego uereor, ne clamoribus & odijs suis eò proficiant, ut hæc rerum calamitas aliquãdo demigret isthuc. Tum desinent ferocire. Sed Christi ut spero bonitas, ut olim Minerua creditur Atheniensibus, incompositos hosce tumultus nobis uertet in lætiorem exitũ. Tuæ certe moderationis erat, tam atrocia crimina aut non recitare, aut solidioribus argumentis euincere. Falso delatum est & illud, me taxare cantus & ceremonias ecclesiasticas: genus cantionum, aut harum fiduciam, aut aliud circa hæc incidens uitium, alicubi taxo, nec iniuria, quum idem tu facias. Æque

uanum est me taxare monachos,uanius est me taxare illorum professionem,nisi forte solos monachos admoneri non uis.Ego puto magnum esse discrimen inter scurram & monachum.Vbi professionem illorum tribuerim infirmitati,non satis memini,& fieri potest, ut hoc sub aliena persona diputandi gratia ꝓponatᶜ,certe probabilis est sententia.Firmior enim uidetur,qui diuitijs corrumpi non potest,quàm qui abijcit ne corrumpatur:qui includitur ne cõmercio hominum corrumpatur,infirmior uidetur eo,qui uersans inter bonos ac malos seruat integritatem suam, quod uidemus factum ab apostolis.Quid autem esset piaculi,si dixissem monachorum constitutiones esse infirmitatis,quum idem de lege Mosi non impie dici queat? quã Paulus uocat pædagogũ.At pædagogus non adultis adhibetur,sed pueris & infirmis.Vides ne uir illustris,quàm hæc argumenta tam frigida non respondeant atrocibus illis titulis initio causæ propositis? Et tamen interim inis gratiam,ab episcopis,Card.sacerdotibus,theologis ac monachis.Eiusdẽ ueritatis est,quod scribis me detestari decreta ecclesiastica,& sanctiones humanas, quũ toties detester istos,qui consuetudines & cõstitutiones ueterũ temere contemnunt.Scio te referre calumnias alienas,sed indignas quæ tuo mihi crede,calamo uel commemorentur.Periculum est enim,ne forsitan exorianẽ qui tam impudentium mendaciorum congeriem,suspi

centur

centur ab eo profectā unde referuntur. Expedit admonerí populum ne contemnat iustas, æquas, pias principum & episcoporum constitutiones, sed necessariū est eundem admoneri, primum habendam rationem dei. Si nullæ sunt cōstitutiones episcoporum iniquæ, superuacaneæ, ad quæstum spectantes potiusq́; ad pietatē, tamen utilis est admonitio, ne tales nascantur. Nunc mūdus plenus est istiusmodi querimoniarum. Prospiciendum est autoritati præsulum, sed interim nō negligenda cura gregis. Non enim populus propter episcopum, sed episcopus propter populum est. Per me uero nullus adeo didicit oppedere suo præsuli, ut doceā etiam malis episcopis obtemperandum, modo ne quæ iubent reddant impios. Adeo ne uacillat episcoporū dignitas, & monachorum autoritas, ut ruitura sit, si quis illos in genere sui officij admoneat? Quanq́; ego sanè non tam admoneo, q́; quid in ueterum monumentis sit indico. Quin igitur exuruntur Hieronymi libelli cōplures, quin eradunt̄ è decretis Gratiani pmulta, quin tolluntur à medio libri Bernardi de consyderatione ad Eugenium? Et hæc tu recenses non solum nuda ac destituta, uerum etiam aliter quàm habentur in lucubrationibus meis, ne locis quidem indicatis, unde poterat refelli calumnia. Sed homo prudēs uolebas mutari uoces quibus offendi poterant infirmi. Meis scriptis uir clarissime non offenduntur infirmi, sed improbi quidā

addicti mundo, cuius minima cura est ueræ religionis, sed alius metuit suo regno, alius gloriæ, alius quæstui, alius ocio & luxui, alius simul his omībus. Sed demus excidisse mihi quædam, quæ præstiterat reticuisse, quid tandem utilitatis adfert ista tua querimonia? An ut me prouoces ad eorum defensionem? Optarim illic mihi minus bonam esse causam, si cōpellar ad hāc apologiam. Sed satis exulceratæ sunt res hominū, etiā si nullus unguis uomicam hanc exasperet. Quid minus expedit ꝙ hæc traduci, quæ melius sopirentur? Ego nōnulla huius generis sustuli è libris meis posterioribus æditionibus, nō quòd defendi non possent, sed quòd tanti non erat contendere. Et hoc dissimulas. Quam malā gratiam inijt Stunica apud Germaniæ præsules, collectis ac proditis locis, quibus in me conabatur uniuersum hominum genus concitare. Quamobrem? Quia qui cum Luthero sentiebant amplexi sunt eum libellū, florilegiū appellantes, & cordati præsules maluissent illa latere in scriptis meis, ꝙ decerpta subijci omnium oculis. Proinde unus & alter summatum è concilio Norenbergensi, scripserūt ad me, rogantes ne quid responderem Stunicæ. Mihi quidē hoc fato quodam accidisse uidetur, ut nullus hostis grauius me læserit, quàm amici quidam inepte fauentes, dum nihil aliud efficiunt, ꝙ ut hostiū animos in nos exacerbent. Verum ego tota hac actione, cogor frequenter causam meam deserere,

dūm consulo publicæ tranquillitati, Iam quò pertineat non uideo quod hic cōmemoras infantiam & gradus quibus huc usque creuit ecclesia. Nunquam enim mihi fuit animus ecclesiæ ritus ad illam infantiam reuocare. Cum moribus prolapsis semper pugnandum, ne nimium degenerent ab illa prisca simplicitate. Et ut sunt ætatum gradus, ita fortassis est senectus quædam desipiscentis ecclesiæ. Nihil autem utilius Christianis, quàm semper repuerascere, & ad priscam eniti synceritatem. Quis unquam audiuit ex me Romanum pontificem cogendum in ordinem, aut Cardinales esse submouendos, aut æquandos Episcopos, tum inter ipsos, tum cum presbyteris, aut ecclesiam opibus suis spoliandam, aut matrimonium eijciendum è numero sacramentorum, aut tollendam esse confessionem, aut eucharistiam domi sumendam, aut cantus & ceremonias tollendas ab Ecclesia, aut monachorum ac monacharū statum euertendū, aut aspernanda decreta ecclesiæ Catholicæ? Quod si nihil horū, neq; dictum est à me neq; scriptum, quorsum ista tam inuidiosa mihi impingis? Sed tamen in his plurima irrepserunt in uitā hominū, quæ corrigi sit è re Christianæ pietatis. Eam prouinciā cedo proceribus ecclesiæ, nobis tamen opinor esse fas alicubi monere, præsertim ubi sacræ litteræ suggerunt occasionē. Vide etiam atq; etiam ornatissime princeps, quantam hic moueas camarinam, si tibi res esset cum

homine,

homine,cui Christianæ rei tranquillitas,non esset cha-
rior existimatione propria. At hæc, inquies, docet Lu-
therus. Vt doceat,ex meis hortis nihil huiusmodi le-
git seminum,nisi pariter & euangeliũ & epistolas apo-
stolicas & prophetas in ius uoces,unde magis collegit
quàm ex meis. Non existimabam ut mihi obijcere-
tur,quòd semel,opinor,instrumentum dixerim pro te-
stamento,secutus Hieronymum,quum alioqui trecen-
tis locis appellem testamentum. Id si,ut ais,fecissem ad
ostentationem,quid ostentationis habet hæc uox in-
strumentum? Nec satis uideo, quur Hieronymus in-
strumentum alicubi maluerit,quàm testamentum, nisi
quòd instrumenti uox magis explicat uolumina, quũ
testamentũ sit uolũtatis & pacti. Eam differentiam cõ
monstrat diuus Augustinus,nihil abhorrens ab instru
menti uocabulo,quemadmodum nec Hieronymus. Et
hanc ipsam uocem arbitror à me mutatam,& si resedis
set,quemadmodum residet in aliorum libris, quid erat
piaculi? An hinc etiam erant orituri tumultus? Sed
atrocius est quòd dixerim euangelij fabulam. Male sit
istis diabolis,qui talia mendacia deferũt ad aures istas,
dignas quæ melioribus fabulis occupentur. Quis unquam
legit in scriptis meis euangelij fabulam? Quæ tandem
eruditionis iactatio,si fabulam dixi pro negocij actio-
ne. Emphasis uocis captata est,nõ nouitas. Si mihi sup-
petisset alia uox,quæ pariter repræsentasset quod ani-
mo

mo sentiebam, abstinuissem à fabulæ nomine. Euangelium non abstinet à fabulandi uoce, & tota ecclesia nutat, quòd alicubi fabulæ nomen usurparim? Hieronymus Dalilæ & Sampsonis historiam fabulã dicere nõ ueretur, sed longe mollius est fabulæ uerbum, quum respondet Græcæ uoci, quæ est δρᾶμα, hoc est, actio negocij, quod diuersis personis agitur, suas quæque partes implente. Veluti quũ Philemon dicitur peregisse uitæ fabulam. Sed ad fabulæ calumniam abunde respondi præter alios Bedæ. Ex hoc quoque loco uir eximie, colligo te planè nostra non legisse. Iam uocatur ad partes nostra Moria, quæ multorum, ut ais, iacturam fecerit. Nunquam audiui muscam mea Moria perisse, nisi quòd mihi nonnihil peperit inuidiæ, sed apud theologos ac pseudomonachos, & tamen non alius liber maiore cũ applausu erat exceptus, non iam dico iuuenũ, sed principum & ecclesiæ primatum. Quin ex amicorũ litteris cognoui, opus hoc Leoni decimo perlectum nõ displicuisse. Alioqui argumentum hoc nec ex ingenio meo scripsi, nec unquam ædendum putaui. Datum est utcunque amicorum affectibus. Porrò quòd mei nominis interesse putas, ut opus hoc penitus aboleatur ex hominum memoria, næ tu mecum facis, idque iam propemodum acciderat. Tantum enim erat de Moria silentium, ut mihi ipsi exciderit fuisse scriptam. Verum

ista tua cõmemoratio refricans illius memoriam non patitur eam excidere mentibus hominum. Fieri non potest, ut ædita non sit, nihil superest, nisi ut silentio cõsopiatur. Hic rursus meum fatum agnosco, delata est in manus tuas Moria, at non delata est eius defensio, qua Dorpio qui primus omnium de ea questus, hinc nominis celebritatem auspicatus est, respondeo. Quãquam nusq̃ ita defendi Moram, quin, ne dicam dolo, maluerim nõ æditã. Nullus tamẽ adhuc extitit iniquor Moriæ censor, q̃ isti quorum tu recenses iudicia. Ineptias appellauere quidã, alij libellũ periculosæ libertatis, nemo tantam impietatem tribuit, quantam uix, ut ais à Porphyrijs aut Iulianis expectemus. Quæ uero pestifera semina, aut quas proceras arbores mihi narras, pestilentibus onustas fructibus, aut quas plurimorum hominũ strages memoras? Neminẽ audiui tam morosum, ut diceret quenquam opera Moriæ factum pilo deteriorem. Multorum iudicia correcta sunt, pluri morum discussa tristicia. Vnde maiorem in modum demiror, uel ista tibi uenisse in mentem, siquidem hæc scribis ex animi tui sententia, uel si aliorum refers opinionem, tibi digna uisa, quæ chartis tuis illineres. Scatent enim uir eruditissime & multis & insignibus mendacijs, non tuis quidem illis, sed tuo calamo proditis, in eorum gratiam, quibus uideris istam cantilenam

cane

canere. Siquidem mihi non canis, uel quia scis esse se-
rum, uel quia non ignoras opinor me ad istiusmodi
querimonias respondisse. Primum fateor esse quæ-
dam, quæ non in aliud parata sunt, quàm ut risu le-
ctorem exhilarent. Ea nullos offendunt, nisi quos-
dam adeo tetricos, morosos, & à Gratijs alienos, ut
iocari nec sciant ipsi, nec alios ferant. Alioqui nullum
illic uitæ genus damnatur, nec ulla disciplina reijcitur,
sed in singulis quid peccetur, non obiurgatione tetri-
ca, sed per lusus illecebram aperitur. Id tu tamen obi-
ter sic arripis, quasi sit in confesso, nec ullam deside-
ret probationem, quum nemo nesciat, me nec discipli-
nas, nec instituta, nec artes reprehendere, sed indicas-
se, quid in quaque re peccetur. Id enim erat huius ar-
gumenti caput, ut docerem nullum esse hominum
genus à stulticia liberum. Itaque uitia mortalium
per lusum traducuntur, non homines. Placuit hoc e-
mendandi genus Platoni, qui in hunc usum probauit
largiores in conuiuijs inuitatiunculas. Nec alio consi-
lio factum uidetur, quod hodiéque Germani in so-
lennibus epulis adhibent morionem quempiam dica-
cem, qui singulos cõuiuas dicterijs perstringat. Interim
multi audiunt sua flagitia domestica, nec licet offendi,
uel quia dicuntur à morione, uel quia in conuiuio,
uel quia nulli omnium parcitur. Quanquam Moria

 nullius

nullius nomen perstringit,nisi meum.An ille docet nil serium, nil solidum, nil expetendum in uita esse,qui commonstrat quid in re quaque fugiendum? Imò magis hoc agit,ut quæ sunt expetenda cuiq;,felicius expetantur. Quis unquam tantum tribuit Moriæ lusibus, ut ex ea sibi persuaserit, nullam esse prorsus hominis felicitatem, & ad uirtutes uitæque functiones capessendas segnior sit redditus? Aut tu nimium tribuis huiusmodi nugis,aut parum magnifice sentis de mortalium ingenijs.Quorsum igitur pertinent illa tua uir egregie,Multa sunt in hominum uita quæ rideamus. fateor,sed nimis iniquus est humanarum rerum æstimator,qui omnia sine discrimine damnat. An Moria taxat aliquid quod sit probandum? Recte philosopharis,res humanas ex actu & potentia,hoc est ex perfecto & imperfecto sic temperatas, ut nihil esse possit tam absolutum, quin aliquid habeat admixtum uitij. Hoc quum ita sit,tanto magis pugnandum est cum uitijs.Addis me nec sacris ritibus,nec religioni, ne Christo quidem ipsi pepercisse. Quis hunc mendaciorũ aceruum ausus est ad te tantum uirum deferre? Illic superstitiosos ritus taxo non sacros, & religionis negocium adiuuo,dum indico fugiendam esse personatam religionem: absit autem tam detestabilis impietas ab animo meo,ut in Christũ, cuius nomen toto pectore

uenerор,

tieneror, quicquã dicam cõtumeliose. Hoc animo sum, ut malim decies mortem oppetere, quàm ullo uerbo perstringere nostræ salutis principem, ac nomen illud, nobis salutiferum, angelis adorandum, inferis tremendum. Quicunque uoluunt meas lucubrationes, nisi prorsus odio cæci sunt, facile percipiunt, quàm non impium affectum geram erga Christum. Addis, tu tibi diuina deridere permittas. Hoc quum sit falsissimum, tamen huiusmodi basibus, tua nititur oratio. Istud est opinor Tulliano more dicere. Ego te Alberte princeps existimo uirum Christiana pietate præditum, quo liberius apud te proloquar quod sentio: qui diuina derideant facilius inuenies in Italia apud tui ordinis homines, atque adeo in illa laudatissima Roma, quàm apud nos. Ego sanè cum talibus ne cibum quidem capere sustineam. Etiam atque etiam te rogo, ne quid offendat animum tuum mea libertas. Vulgaribus scommatibus non admodum moueor, ignosce, si tales facetias ferre non possum. Quid autem appellas deridere diuina? An derident diuina, qui taxant superstitiosum diuorum cultum, qui notant eos, qui charitate uacui summam religionis collocant in cultu, in cibis, in non intellectis preculis? An tibi uideretur deridere philosophiam Aristotelicam, qui traduceret illorum stulticiam, qui non intellectum Aristotelem, perperàm in-

 terpre

terpretantur? Non dicturus es ni fallor. Quid, inquis, ad iugulandam prorsus religionem Christianam dici potuit atrocius, quàm ipsam esse uniuersam in stulticia fundatam? Forte simile quiddam est in Moria, sed multo aliter dictum. Nec id raro facis, ut mea dicta tuis uerbis reddas atrociora. Rhetoricum quidē isthuc, at minime theologicum. Paulus scribit, Si quis uidetur sapiens inter uos, stultus fiat ut sit sapiens: Idem appellat stulticiam crucis, & stulticiam attribuit deo, & inter Christi discipulos negat esse multos sapientes: Ergo quotquot sapientes non sunt, stulti sunt. Quis est tam stultus, ut nō intelligat hic distingui mundi sapientiam à sapientia Euangelica? Qua distinctione seruata, nihil hac sententia dici potuit Christianius, quā tu tam atrociter insectaris. Item illud, Christum oblectatum esse perpetuò morionibus, uetulis & pueris, à se autem reiecisse graues & doctos, aut non est in Moria, aut alijs uerbis dictum est, quorum inuidiam si mihi remittis, quæso te per tuam felicitatem, quid dici potest religiosius aut sanctius? Nónne Christus apparuit pastoribus? Nónne Simeonis cōplexibus hæsit? Nónne complexus est pueros, & ad horum exemplum inuitauit apostolos? Nónne sibi asciuit idiotas apostolos? Contrà nōne contempsit Herodem? nōne magna seueritate uociferatur in uitam & fastum scribarū ac pharisæorum

risæorum? Cũ quo Pontifice, cum quo scriba aut pharisæo habuit familiaritatem, nisi quum per Euangelium repuerascerent? Nec hodie quenquam recipit Christus qui mundo sit sapiens, potens aut doctus. Mundum sic usurpo, quemadmodum usurpauit Paulus. Quæ stulta sunt mundi elegit deus, ut confundat sapientes. Sensus est pius, id quum constet, iniquum est ex uerbis calumniam uenari. Sed Moria abutitur scripturæ sacræ testimonijs. Quasi sacerdotes quidam ac monachi, omnes penè facetias suas non desumant ex sacris libris. Veluti quum aiunt. Quid est charitas? Est pallium monachi. Qui sic? Quia operit multitudinem peccatorum. Et rogatus quidam, ecquid placeret uinum, ascendit, inquit, superius: tum alter, ascendit superius? ergo erit tibi gloria. Longe modestius autem detorquet scripturas Moria, nec tamen id facit nisi præfata ueniam, seq; citaturam οὐδὲν πρὸς ἔπος, atque in huius loci peroratione, rursus precatur ueniam. At iam dixi me nolle per omnia tueri Moriam, atq; hactenus patiar accusari Moriam, ut ineptiæ, incogitantiæ, aut leuitati tribuatur, ab his quæ tu impingis strennue defensurus. Apud Italos nescio sint ne tam imbecilles in fide, ut ob ludicrum libellum deficiant à Christo, apud nos & fœminæ constantiores sunt, quàm ut eiusmodi lusibus labefactentur: nec quisquam adhuc extitit in

his regionibus, qui quod tu scribis, interpretaretur, eos iocos ab animi impietate profectos. Tot annos per omnium manus uolitabat Moria, uersa etiam in linguam Gallicam, aulæ principibus erat in delitijs, nec in hanc quisquam hominum fremebat præter paucos pseudomonachos, secus quàm uolebant attactos, quanquam in his quoque religiosissimo cuiqꝫ non displicuit Moria, cui tu tam uehemēter infensus es. Nam litteris Roma missis non rarò sum admonitus, Albertum principem in nulla materia facundiorē esse, quàm in accusanda Moria. Id si tibi accidit uehementi quodam religionis zelo, non possum non probare affectum tuum, licet iudicium arbitrer nemini placiturum, exceptis ijs quibus displiciturum sit euangelium, si Erasmi nomine proponeretur. Talibus enim odium & animi inductio prorsus omne iudicium uitiauit. Illud iterum atqꝫ iterum demirari compellor, quòd hæc tam multa, tam odiosa, atrociter ac penè seditiose sic in me congeris, quasi nihil horum libris pridem æditis diluerim. Quemadmodum & de confessione querimoniā mire exaggeras, quū nullū hic sit argumentum, quod non retuderim scripto uulgato. Atqui si disertus ac uehemens haberi uolebas, prius illa fuerant refellenda, quibus quorundam depuli calumniam. Nisi forte non putas quenquam fore qui ista tua legat, præter

eos

eos qui mea uel non attingunt, uel eadem cẽſura dam nant benedicta pariter ac maledicta. Cuius obſecro cã doris eſt, quũ Leo copioſiſſime, quum Stunicæ alijſq; nonnullis non indiligenter reſponderim de confeſſio- ne, perinde nobis recinere ueterem ex cõpotationibus & concionibus pſeudomonachorum querimoniam, quaſi uerbum nullum unquam ſuper ea re fecerim. In illò uero magis etiam deſidero candorem tuum, quòd obijcis nõ quod à me ſcriptum eſt, ſed quod à rabulis quibuſdam iactari ſolet. Colligo ut ais, cõmoda & in- commoda cõfeſſionis, & lectori uelut integram exiſti- mationem permitto, retinendum ne putet confitendi uſum, an abolẽdum. Iam primum hoc quàm falſò ad te delatum ſit uide. Teſtor incommoda non ex re ipſa naſci, ſed ex hominum uicio: uerba mea ſic habẽt, Vt quàm plurimum fructus capiatur ex confeſſione, & quàm minimum malorum admittatur, quæ quidem mala non tam ex re q̃ ex hominum uicio naſci uide- mus. Quemadmodũ ferè nihil eſt in rebus humanis tam piũ, tam ut ita dicam cœleſtẽ, quod hominũ cor- ruptiſſimi mores ſibi non uertant in perniciẽ. Ac mox Oſtẽdimus paucis quãtas commoditates habeat hæc cõfeſſio, deinde quãta peſtis ueræ pietatis, hinc per oc caſionem naſcatur inter homines. Audis palàm me cõ moda tribuere cõfeſſioni, incommoda uicijs hominũ, re bona utentium male. Atq; in ipſo ſtatim initio ope

ris ita loquor. Vtrum cōducibilius sit eam relinqui pro pter innumeras utilitates quas ex ea uidemus ꝓficisci, an tolli ob innumera mala, quæ cōfitentiū & audientiū culpa per huius occasionē cōperimus existere. Occasionē audis nō causam, & culpam hominū audis, non crimen confessionis. Hæc toties in eadē præfatione dicta, rursus apologijs citata dissimulas, & dicor tibi referre commoda & incommoda confessionis. Ista non uideris Alberte princeps, ab illis didicisse, qui ut scribis exa mussim scripta mea examinant, dicta dictis, sensa sensis & syllabas syllabis conferentes. Vanum iuxta atque calūniosum est & illud, quod scribis lectori per me fieri liberū, utrum malit confessionē retineri an aboleri. Ob secro te qbus uerbis hūc sensum meū indico? Loquor illic de Romani Pontificis autoritate, deq; Christiani populi consensu, hoc est de autoritate totius Ecclesiæ. Si confessio indicta est per Ecclesiam, an non potest eiusdem autoritate tolli? An tibi uniuersa Ecclesia est quilibet lector? Nec tamen illic affirmo, ab hominibus institutam, sed ficta concessione, ratiocinor, ita præfatus, Tum si quis largiatur ab hominibus institutam. An non hic satis dilucide loquitur Batauus, etiamsi parum eleganter? Nec ego hic disputo, ab hominibus sit instituta confessio qua nunc utimur, an à Christo tradita, retinenda an tollenda, sed indico quæstiones huiusmodi inter alios uētilari. Dices, quid referebat

istius

istius rei meminisse? Quasi cuiꝗ esset obscurum, quod loquor? Et tamen mea referebat hoc admonere, ne lector expectaret aliqd præter id quod susceperim. Neꝗ me fugiebat hoc expectaturos plærosꝗ. Quod nisi magno uolumine tractari nō poterat, & à multis erat accurate tractatum, uix enim ulla quæstio inter scholasticos iactatior, prætermisi: quod utriꝗ parti, hoc est, & dubitantium & certa persuasione firmorum conducturum erat, tractaui. Debebas inquis uel obiter indicare tuam sententiam. Quod habebam persuasum, ingenue profiteor, uoco rem saluberrimam & in primis piam. Et aduersus Leum disputans profiteor rem optimam, à spiritu Christi profectam, ac totius orbis tam diutino consensu comprobatam, ea reuerentia seruandam, quasi esset ab ipso Christo tradita. & loquor non de quacunque confessione, sed de hac quæ nunc in usu est Christianorum, cum omnibus suis circumstantijs. Quam si queam docere à Christo traditam, oppido quàm lubens facerem. Habebis me plausorem si potes id ad plenum proferre, quod & olim à Theologis, & nuper tractatum est ab apprime doctis, quorum est Iacobus Latomus. Horum tamen nemini successit ut uellem. Imò Latomus nobis propemodum liberum relinquit, malimus ne credere à Christo traditam, an è scripturis irrefutabilibus

desumptam, an generali Ecclesiæ decreto institutam, & tu à me postulas ut pronunciem à Christo traditam. Finge pronuntiasse, quis credat, nisi doceam? Et tutius existimo silere, quàm friuolis argutationibus hoc aggredi. Qui silet uideri potest ualuisse si uoluisset. Qui conatur asserere, nec efficit quod conatur, magis dissuadet quod persuadere nititur, quàm is qui palàm repugnat. Et uides quo seculo, in qua regione, libellus ille mihi sit æditus. Ac pro illo qualis qualis est uiri orthodoxi gratias egerũt. Nõ erat inquis in dubio relinquendũ quod ab hæreticis pertinacissime impugnatur, quasi semper impiũ sit, quod tuentur hæretici. At quo magis impugnabatur, tanto iustior erat causa detractãdi muneris. Ociosum, forte, doctum, insignem Theologum ea res postulabat. Ego confessionis causam reddidissem deteriorem. Postremo qua fronte iubes me alijs persuadere, quod mihi nondũ satis persuasum est, & expecto qui persuadeat.

An assentiri uidetur hæreticis qui doceri cupit hanc confessionem fuisse traditam ab ipso domino, quum alioqui fateatur religiose seruandam? Quæ synodus hoc pronũtiauit? Inclytus Angliæ Rex qui felicius tractauit istud argumentum quàm tu tractare uideris, nihil aliud pronuntiat quàm esse probabile fuisse à Christo traditam. Quod si Lutheranos hæreticorum nomine designas, scis quàm illis non assentiar. Nam horũ plærique faciunt cuiuis simpliciter liberum, utrum confiteri uelit

an non

an non,& quis cui confiteri uolit. Complures detestan/
tur etiam ut rē impiam. Quòd si hæretici sunt,qui non
nihil dubitant quomodo sit inducta confessio, res erit
tibi cum Angliæ rege,cuius eruditam pietatem tu me/
rito prædicas:cum Latomo, ne quid alios commemo/
rem. Nec satis intelligo quid hæc tua uerba sibi uelint,
Quinimò excepta ut à Christo instituta.Si,ut,sonat si/
militudinem,idem loqueris quod ego.Sic enim habet
initium libelli mei.An à maioribus inducta, paulatim
robur collegerit,ut tanta sit huius autoritas,quasi fuerit
instituta à Christo.Sin,ut,sonat causam, alijs argumē
tis hoc tibi confirmandum erat. Addis,quamuis dicas
negari non posse,quin tutior sit qui bene confessus fue/
rit. Nec hoc simpliciter dico, sed ex concessione.Sic ha/
bent mea uerba:quātumuis enim multis ac magnis ar/
gumentis pars altera contendat,hanc confessionem nō
fuisse institutam ab ipso domino Iesu,nec potuisse tan
tum onus à puro homine imponi hominibus,illud cer
te negari non potest.&c.Itaq; libellum illum legi cupi/
ebam à duobus hominum generibus, quorū alteri fir/
mam habent persuasionem de cōfessione non tollēda,
alteri dubitant num possit aut expediat per Ecclesiæ
proceres aliquid innouari circa confessionem, quam tu
sacramentum uocas, quum iuxta multorum opinionē,
potius res sit sacramētalis, ut interim saltem melius utā
tur confessione, nec præcipitent sentētiam,donec de hoc

 pronuntia/

pronũtiarit Ecclesia. Tertium hominum genus ab eius libri lectione submoui, uidelicet eorum, qui confessio/nem aut superuacaneam esse contendunt, aut impiam. Istos peruicaces ad alios doctores relego, mihi tũ nec ocium suppetebat nec copiæ sufficientes ad confligen/dum cum illis. Omitto iam hic rationes ac testimonia tua, quibus me docere conaris, omnino credẽdum hãc cõfessionem à domino traditam, de quibus interim ni/hil aliud pronuntiabo, q̃ dolere me non esse firmiora, præsertim ob eos, qui pertinaciter totam damnant con fessionem. Addis uero præclaram sententiam, dãnans quòd commoda contulerim cum incommodis. Nam & si omnino inquis, nobis incommoda uiderentur, ta/men quia ita sunt statuta, pura mente seruanda & con stanti animo retinẽda essent. Obsecro te ut me uicissim patienter audias. In quem usum ostendo incommo/da, non ex re, ut dixi, sed ex hominum uitijs orientia, nonne ut uitentur, & interim firmiora sint, quæ sunt instituta? Si ferenda sunt hæc incommoda, quur quo/tidie clamatur in eos qui male seruant matrimonium, qui indigne accedunt ad mensam domini, qui male ge rũt magistratũ? Neq; enim ego tollo cõfessionis usum, sed admoneo quid in huius usu uitandum sit. Hoc ni/mirũ est stabilire cõfessionem, non labefactare. Hæc ui des opinor tibi non minus extra causam dicta, quàm eleganter.

His ita

His ita peroratis, subtexis clausulam. Quoniã in/ qs nimiũ profecto iudicio nostro arrogamus, quũ de omni re æque audemus iudicare, qd utile, quid inutile: quid honestũ, quid secus: quid rectũ, quid deprauatũ: quid diuinũ, quid humanum: & hoc tã in rebus defini/ tis, q̃ in his quæ adhuc sub iudice uersantur: quũ taxa/ mus mores, leges, cõsuetudines, ritus, ceremonias iã diu receptas: quæ quũ tu sæpissime facias, ut monumenta tua testantur, non ab re multi te accusant arrogantiæ, & rerũ nouarum studiosum fuisse dicunt. Quũ ais mul ti dicũt, ingenue fateris te ista ex alieno sensu loqui, nõ tuo. Alioqui quid probæ mẽtis habent ista uerba? Si de Lutheranis, aut nescio quibus Italis sentis, ad me ni/ hil pertinẽt. Sin de me loqueris: num tibi uideor æque de omni re iudicare, qui hoc ipso libello suspẽdi meam sententiã, & alijs iudiciũ defero, imò qui nũsq̃ non defe ro Ecclesiæ iudicio. In rebus inquis definitis, quasi hoc iã docueris esse definitũ. Profer ubi quicq̃ improbaue ro ꝓ deprauato quod esset rectũ, ubi ꝓ humano reie/ cero q̃d erat diuinũ, ubi taxauero mores pios, leges, &c. quod ais sæpissime me facere, quũ nullũ proferas locũ. Opinor tibi ꝓ oraculo esse Stunicæ Catalogũ. Atq, q/ bus fama dũtaxat notus es, multo solidiorẽ, æquiorẽ, ac neruosiorẽ disputationẽ expectabãt. Nihil enim ad huc adfers, nisi q̃ ab indoctis pseudomonachis & leui/ bus Theologis solẽt in cõpotationib. iactari, quos non

pudet

pudet interdũ edere mendacia maiora montibus,eóq; solum hoc agunt, ut lucubrationes meas aboleant, ne deprehendatur ipsorum insignis uanitas. A te uero qd expectari poterat, nisi uerum, excussum & æquum? Post hæc ingrederis aliud argumẽtum, quo de quum plus satis respõderim præter alios Petro Sutori, tamẽ quasi uacuam & intactam omnino materiam tractas. Causaberis eum librum ad te nõ esse perlatum, Atqui Lutetiæ,ubi multa scripturarum testimonia opusculo tuo adiecisti,non dubito quin uideris. Quid igitur faciam? Repetam ibi dicta? Quid molestius? Obticescã? Applaudent uictori, quĩ mea non legerunt. Seruabo medium. Notabo paucis quædam. Ais à multis damnari,quòd sacras litteras paraphrasi dilucidius & elegãtius explanauerim, quæ uix admittant commentarios, tantum abest ut paraphrasim. Hic opinor tua prudentia nouit scripturam sacram potissimum esse in mystico sensu potius quàm in uerbis, quæ probabile est ab Esdra partim immutata: proximo loco sitũ esse in his linguis quibus tradita sunt à primis autoribus. In his à me nihil est mutatũ. Tertio loco sunt trãslationes in aliã linguã. Eas fuisse diuersas,tũ apud Syros,tũ apud Græcos & Latinos,constat ex ueterum Theologorum monumentis, eamq; uarietatem D. Augustinus adeo non damnat, ut existimet plurimum conducere ad scripturarum intelligentiam. Itaq; quum nouũ testamentum

tum

;tum sit uersum eo sermone latino, qui tũ temporis erat promiscuo uulgo cõmunis, nunc cõtrà lingua latina nõ est nisi apud litteratos, quid erat piaculi, si rebus in diuersum mutatis, latinius uertissem nouũ testamẽtum? Certe ausus est hoc Hieronymus in uetere testamẽto, & laudem promeruit. Nunc à me non est mutata uulgata translatio, sed id uersum est, quod habetur in græcorum uoluminibus, præsertim ijs quibus usi sunt ueteres, Chrysostomus, Basilius, Gregorius Naziãzenus & horum similes. Dices, expedit ut Ecclesia uniuersa cõsentiat in lectione, Eum consensum uides à me non turbari. Habet Ecclesia suam uersionem, tantum hoc ago, ut quã habet habeat emendatiorẽ & rectius intelligat. Est autem duplex interpretãdi genus, alterũ quo trãsfunditur liber à lingua in linguam: alterum quod adhibitum explanat scripturæ sensum. Si commentarios & omnes explanationes submouẽdas censes, patiar & paraphrases meas submoueri: Sin recipis, paraphrasis nihil aliud est quàm commentarij genus, commodius lectori uel occupato uel fastidioso, Et si dãnabis Basilium, Nazianzenum, Cyprianum, Hilarium, & Hieronymũ quòd elegantius edisserunt scripturas quàm traditæ sunt, patiar me damnari, quòd aliquãto politius explanaui sensus quàm apostoli tradiderunt, aut quàm uertit latinus ille nescio qs aut quæ. Hæc si agnoscis esse uerissima, nullũ habent locũ illa quæ tu Ciceroniano quodã

fluxu declamas, spiritui sancto non esse opus nostra politura, quot in scripturis uerba sunt, tot esse mysteria, nec apicem ullum contingendum, quasi ego sim nouus interpres scripturarum. Atque hic etiam adiecisti, si superis placet, priori libello, Mosi testimonium ex libro Deuteronomij, non addetis ad uerbum, quod uobis loquor. Atqui id ausus est non paucis locis interpres, uelut in Tabita Cumi, addit, tibi dico: canon missæ, in uerbis consecrationis addidit, enim, quod in euangelicis libris non habetur. Itaq; quod Moses præcepit de non addendo, non tã pertinet ad litteras syllabas & apices, q̃ ad uim sententiæ. Nónne passim audis ecclesiastas sententiam ex litteris sacris recitatam, sinuoso uerborum ambitu explanare populo? Dices licere, sed intactis fontibus. Quid? sublati sunt à me scripturarũ fontes? Nam hoc toties frustra cogor audire, Sed age da nobis fontes incorruptos, desinemus ullum uerbũ mutare. Quod si constat codices esse corruptos aliquot sanè locis, nũ tu uetabis nos dare operam ut restituantur, citra iniuriam uulgatæ æditionis? Atqui hoc studium nostrum comprobauit Leo decimus, cõprobauit & Adrianus, nec ullis cordatis Theologis displicuit, ac priuatim multi uere docti boniq; uiri litteris pro huiusmodi laboribus gratias egerũt, quumq; illud opus Louanij ferè æddiderim, multiq; de cæteris quibusdam lucubrationibus meis nonnihil quererent, de paraphrasibus

bus nemo me uerbo admonuit. Vbi porrò tu nactus es istos loquaces, qui aiunt, qui dicũt, qui suspicant me hoc agere, ut meæ paraphrases loco diuinæ scripturæ legantur in templis? Hoc quum sit egregie ridiculum, non refellam, etiamsi in templis recitantur multa, minus accommoda cultui diuino quàm meæ paraphrases. Negas à religione nata quenquam hoc ausum in sacris litteris. Si per se nefas est explanare scripturam sacram, damnandi mecum sunt illi, qui primi sunt ausi commentarios in illam ædere, qui post ausi sunt illam philosophicis argumentationibus tractare, & hic tibi damnandi sunt cum Alexandro Halense, Thoma, Scoto, totus scholasticorum populus, alij quòd fuerint inuentores, alij quòd imitatores. Sunt enim uaria commentandi genera. Quod ausus est Erasmus, ante hunc Iuuencus ausus est carmine, nec frustratus est sua laude. Nam carmen illius uere paraphrasis est. Idem ausus est hoc recentior Arator in actis Apostolicis, non ita pridem Aegidius Delphus è Sorbona Theologus, in psalmos & alios non paucos diuinæ scripturæ libros. Ante paucos mẽses Louanij Frãciscus Titelmãnus Minorita, iuuenis etiamnum, idem fecit in epistolas Pauli quod ego, nisi quòd pro paraphrasi uocat elucidationem, quum paraphraseos uocabulũ sit aliquanto modestius, idq; facit applaudẽtibus Theologis, totoq; Frãciscanorũ ordine. Qui utinã

adeo feliciter uersatus sit in hoc genere, ut meis reiectis paraphrasibus, manibus terāt illius elucidationes, modo quantum decesserit meo nomini, tātum accedat ueræ pietati. Hic tecum statuas oportet, utrum me cū his omnibus, qui quod à me factum est ausi sunt uel facere, uel approbare, uelis absoluere an damnare. Sed offendit te persona, quam aliter in paraphrasi loquētem facio, ꝗ loquitur in opere suo. Ridiculum, quasi ueteres scripturarum enarratores, quoties loci summā suis uerbis explicant, nō idem faciant quod ego, nisi quòd paraphrastes id faciat perpetuo tenore, quod illi faciūt interrupte: quasi non idem faciāt apud Italos, Gallos, Britannos & Germanos concionatores, ut sentētiam paucis uerbis in scriptura comprehensam, pluribus & alijs uerbis explicēt populo. Quid autem sentis? quum ais, pro libidine sua. An pro libidine sua tractat scripturā, qui in ea explicāda sequitur probatissimos quosqꝫ matris Ecclesiæ doctores, quod à me sedulo factū est? Nec his contentus progrediens dicis. Quin imò personam Christi concionantis, quem interdum præter omne decorum inducis tanquam Hortensium aut Ciceronem compositis uerbis, elaborata oratione causam agentē, & quod detestabilius est, plurima dicentem, quæ in sacris litteris non habentur, humanæ sapientiæ uerbis accōmodatis. Hæc tua sunt uerba. Vt uerbo respōdeam, Nullæ sunt phaleræ dictionis in meis paraphrasibus,

quas

quas tu præter animi tui sententiã,illis ni fallor,tribuis, ut commodius perores causam tuã: nec úsquam tribuo Christo compositam & elaboratam orationem,quum nullũ opus magis ex tempore perfecerim: nec hic erat locus in quo Ciceronis aut Hortensij debueris meminisse.Si sensus congruit Christo,de uerbis iniusta querela est,nisi damnas omnes quos recensui. Christus nũquam loquutus est carmine, & tamẽ sic loquitur apud Iuuencum.Sin minus, eadem uenia mihi debet esse parata,quæ datur scripturarum enarratoribus omnibus. Iam si nihil adderem ei, quod in sacris litteris habetur expressum,nõ essem paraphrastes,nec explanator.Mihi satis est quòd quæ adijcio non discrepent à scripturarum sensibus.Et tamen hoc erat tuæ libertatis,indicare loca quæ damnas. Proinde sententiã Solomonis,quæ uetat quicquam addi sermoni diuino,aut illis cane,qui docent cũ scripturis pugnantia,aut his qui nõ uerentur ex humanis disciplinis,præsertim ex sophisticis ex Aristotelis & Auerrois monumẽtis plurima congerere ad diuinorum uoluminum explanationem. Sed alicubi profiteor me cœlestis oratoris mutare linguam.Hoc ut ut alij calumniantur, tu certe nõ minus uersatus in oratoribus,quàm in philosophis, agnoscere debebas schema rhetoricum, quo festiuius quidem, sed nihil aliud declaraui,quàm me sensa Pauli sic explanare,ut & facilius & minore cum tædio percipiantur.

i 3 Intelli

Intelligit opinor tua prudentia, quæ subtexis de spũ sancto qui scripturã de uerbo ad uerbũ dictarit, cuius autoritati absit ut quisq; Christianus uelit repugnare, nihil ad nos attinere. Attamẽ ista tibi nitide & elegãter declamata sunt, sed extra causã. Copiose quidẽ & illud tractas, multũ esse discriminis inter cõmentatorẽ & paraphrastẽ: qꝫ cõmentator relinqt integrũ sermonẽ, paraphrastes immutat. Cõsule codices ecclesiasticos, & uide an ull⁹ p me sit imutatus. Porrò nisi alijs uerbis uterer, q̃ sacri libri, nõ essem nec paraphrastes nec enarrator. Iã age respõde nobis, qd intereſt, utrũ faciã Paulũ meo more loquentẽ, an enarrator dicat, hoc sentit Paulus, & subijciat expositionẽ, quanq; ut diximus hoc nõ rarò faciũt, & sub ꝑsona apostoli, aut Christi, quoties summatim explicant argumentũ loci. Cæterũ quod addis, eũ qui sequutus enarratoris autoritatem in errorem prolapsus fuerit, facile posse in uiam reuocari, scripturarũ subsidio, q mea paraphrasi deceptus fuerit, nulla ratione posse restitui, obsecro te per genium tuũ uir illustris ioco ne hæc scribis an serio? An parũ lædũt religionem Christianã hæretici, qui scripturas non paraphrasi, sed cõmentarijs perperam enarrãt? ποῖόν σε ἔπος φύγεν ἕρκος ὀδόντων. Et in his lapsus unde restituit? per syncerã scripturã. Accipio. Et si quis traxerit errorẽ ex mea paraphrasi, nulla ratione poteſt restitui? Qui sic? Quia nusq; extat syncera scriptura? Imò nihilominus

extra

extat in tãta turba cõmentatorũ. Vnde coarguit̃ error eorũ qui in Aristotelẽ scripsere paraphrases? Nõne ex ipso Aristotele? Quoniã nihilominus extat, q̃ si quis ꝑ paraphrasi scripsisset commentariũ. Quid igitur uetat, quo minus hic restituat̃ per scripturã extantẽ q lapsus sit? Imò ob id in marginib. annotaui capita, quo lector cõferre possit cõmodius. Vix & illud arbitror te serio scribere, discrimẽ esse ne q mihi ceu iurati, sequant̃ autoritatẽ meã. Vbi nũc habitat ista autoritas? Apud Germanos eruditos nõnihil habebam gratiæ, priusq̃ hæc Euangelica tempestas extitit. Mox gratia cessit in odiũ. Nec usq̃ animaduerti iuratos quos memoras. Etiã atq; etiã, iterũ atq; iterũ in prooemijs clamo, paraphrasim nihil aliud esse q̃ cõmentarij genus, nec uolo paraphrastæ plus tribui q̃ cuiuis enarratori, si quid lapsus deprehẽdant, mihi imputẽt, nõ personæ loquẽtis. His præfationibus excludit̃ omne periculũ, si quid immineat. Rursus philosopharis de syllabis & apicibus scripturæ diuinæ, q̃ nihil ad me pertinẽt. Nã si uera prædicas, nec uetus testamentũ uertẽdum erat in linguam græcã, nec nouũ in Latinã. Quot enim apices hic, quot mysteria pereunt? Quanq̃ hæc ut dixi nihil ad me, qui scripturã prorsus intactã relinquo. Quod est igit̃ illud detestabile dictiõis genus, quo uniuersa immutant̃ & ꝑuertunt̃? An ideo tibi uisum est initio precari ueniã libertatis, ut hæc diceres, quæ puelim honoris tui gratia abesse ab hac disputatione tã nitida tãq; Ciceroniana.

Quod in clausula addis, eos indignos scripturarum le-
ctiõe, quos sola dictionis suauitas allicit ad eos, fortas-
se uerum est, sed tamen pium est nauseantes ac fastidio
sos illecebra quapiã ad scripturæ amorẽ allicere, quod
sanè probat & D. Augustinus. Sed de his iã pluribus
agere tecum non est ratio, præsertim quum ad istas ca
uillationes toties responderim. Restat ut inspiciamus
epilogum tuum. Quoniam in scholijs duobus uerbis
annotaui de potestate pontificis, & nõ exerta, & quòd
olim papa dictus sit summus sacerdos, non summus
pontifex, quod tamẽ uix credo à me scriptũ: quoniam
dubitaui, num olim fuisset nomen Cardinalium: quo-
niam in Moria taxo per iocum mores hominum cor-
ruptos: quoniam in libello de confessione non pronun-
tio eam à Christo traditam, quum aliud tum agerem,
& aliàs pie de illa prædicẽ: deniq; quoniam ausus sum
in nouum testamentum, sed tamen commodius com-
mentarij genus scribere, ob has & similes causas satis li
quet me à Lutheranis institutis non longissime abhor
rere. Quis non miretur istã neruosam collectionẽ? Sed
nihil offendor Alberte clarissime, quoniã mihi persua
deo te nihil horũ ex animo tuo scribere, sed quæsisse cã
pum in quo declarares quantum possis eloquẽtia Tul-
liana. Quod utinam tentasses in argumento feliciore.
Quanquam Tullius in initio actionis est moderatior,
in argumentando neruosus, in perorando uehemens.

Tu

Tu atrociter proponis,parum ſolide argumentaris,fri gide perotas.Promiſeras enim te demõſtraturum,me fuiſſe occaſionẽ,cauſam,autorem ac ducem totius Lutheranæ tempeſtatis:mea ſcripta autoritatem adimere ſacramentis:matrimonium præferre continentiæ:detrahere ſanctionibus patrum,pontificis dignitati,monachorum deridere profeſſionem, deridere diuina,accuſare preces horarias. Quid horum uel mediocribus argumentis docuiſti? poſt tam atrocem propoſitionẽ, põſt tam elumbem probationem,quàm frigida clauſula ſuccedit? Sed hactenus,inquis,de priore cauſa, quæ multis ſuſpicionem iniecit te ab inſtitutis Lutheranis non longiſſime abhorrere. Suſpicio eſt nõ ſentẽtia,nõ omnium ſed multorum,me nõ longiſſime abhorrere. Quàm nõ reſpondet hic finis exordio cauſæ.Quid autem appellas inſtitutum? Reuocationem Chriſtianæ pietatis ad priſtinam ſynceritatẽ? Hoc iam olim optãt probatiſſimi quiq;,non ego tantum,quanquam nihil nouarum rerum molitus ſum,niſi quòd obiter de quibuſdam admonui.Sic autem optaui,ut nollem per tumultum quæri remedia. Quod fieri neceſſum erat,ſi res nõ principum autoritate,ſed populari temeritate gereret. Sin inſtitutum uocas Lutheri dogmata,ut ſumma uirtus proxima eſt uitio,ueluti ſumma liberalitas profuſioni,ſumma ſeueritas crudelitati, ita ſumma ueritas falſitati. Tranſis ad accuſationem ſilentij mei,quã

partem ut soles ita tractas,quasi nullam omnino silen-
tij mei reddiderim rationem,quum id toties à me fa-
ctum sit.Quanquàm falsum est me initio siluisse. Scri-
pto statim ædito testatus sum mihi nihil esse negocij
cum Luthero:Quotquot adibant me uelut explorato-
res sic tractaui,ut intelligerent mihi Lutheri conatum
non probari.Si quos habebam amicos apud quos nō
nihil uel gratia ualebam uel autoritate, hos ab huius
negocij cōmercio deterrui.Ipsum Lutherū admonui,ut
syncero animo rem ageret. Apud ipsum Saxoniæ du-
cē Federicū ingenue fassus sum mihi Lutheri conatus
nō probari.Et hæc statim initio.Dic mihi p Aristotelis
manes Alberte num hoc est silere? Quin tu cantionē
istā canis Sorbonæ,quæ tam sero prodidit articulos in
Lutherū? Quin tibi ipsi canis,qui quū tanto religionis
zelo ardeas,tanta polleas tū autoritate, tū gratia, tāta
dicēdi facultate,& quod omniū potissimū est,tot anno
rum sudoribus parata Aristotelicæ philosophiæ cogni
tione sis armatus,nunc demū post annos nouē prosilis
in harenam,quum tibi tutum esset Romæ,uelut ex ar-
ce religionis omne telorū genus in Lutherum deiacula
ri.Et quod tu uir tātus nō audebas Romæ,me uolebas
in Germania facere? Hic rursus meā eruditionē,eloquē
tiam,autoritatē uerbis exaggeras, nec unq̄ his ornor
præconijs,nisi quū faciunt ad crimen.Sed facessant hæ
strophæ,longe aliud de me pronunciauit litteraria so-
dalitas

dalitas,cui Romæ coryphæus eras,multo aliud apud nos deprædicauit ille διπλωματοφόρος, magna pars animæ tuæ,& ut ego sentio,magna pars huius calamitatis. Quid si statim in harenā ꝓsilissem? Meo antidoto pestilentē colubrū,sic em̄ opinor designas Lutherū, uertissem in fugam,& antrum subire subegissem. Qui non cessit trium Academiarum censuris,non cessit atroci pontificis diplomati,non cessit ædicto Cæsaris, tanti nimirum principis,ut minima portio ditionis illius sit imperium:qui non cessit incendijs hominū,ac mundo extrema minitanti,statim meo scripto territus abdidisset se in antrū? Ad id sanè persuadendū uere opus sit Tulliana facundia. Quācꝗ quod alijs persuadere conaris,sat scio tibi nondū esse ꝑsuasum. Vbi uero scripsi Lutheranæ tragœdiæ ꝓlogū mihi fuisse nō iniucūdū? Scripsi nō omnino displicuisse,sed ita nō displicuisse ut tn̄ reclamarē,imò scripsi mihi nūcꝗ placuisse. Qui nācꝗ fieri potuit ut reclamarē,si placeret? Sed spectatorē me præbui, Verū cū tot hominū milibus, qui taciti spectabāt,quū ego ꝓtinus reclamarim. Hominē è ꝓscenio depellere,nō erat meum,sed eorum qui spectabant ex orchestra, Inter hos tu mi Alberte sedebas,cui tanto maior aderat cohibendi mali facultas,cui tutum erat facere,quod alioqui cum uitæ periculo faciendū scribis,& profecto pie scribis. Atcꝗ ideo libellū tot annis elaboratum,nunc demū promulgas,quum penè sit serū,nec

id tamen ausus es nisi Lutetiæ,ubi tutior es quàm eras Romæ.Ac uide fortitudinē tuam,qui mihi timiditatē obijcis,nullū impetis in tuo libro, præter Erasmū onēratum inuidia,Lutherum confossum, ut ais, & Huttenum uita defunctum,quum altera factio penè Lutherū obruerit. Quo grauior erat pestis,hoc celerius, inquis,erat occurrendum.Recte,sed initio plerisq; uidebatur esse pestilentiarum antidotum,à multis dubitabatur quorsum esset euasurum.Hic si meam excusationem non accipis,mecum accusas doctos omnes & Academias tecq; ipsum in primis. Vere scribis Arianā factionem fuisse multo periculosissimam, sed hoc tantum incendium ex improbitate clericorum ortum est, qui hominem eruditum per inuidiam è suo contubernio depulerint:quemadmodum hæc Lutherana tempestas quorūdam seditiosis clamoribus huc usq; incruduit,ac magis etiam incrudescet,nisi melioribus rationibus succurratur,quàm adferunt Sutores ac Bedæ. Sed aduersus hanc ausi sunt scribere Græci Latiniq;,in quibus Hilarius. Verum nullus illorum tam celeriter scripsit in Arium,quàm tu uolebas me scribere in Lutherum,& Hilarius aliquanto serius strinxit calamum in Arium,quàm ego iam toties strinxi in Lutherū. Qua quidem in re tuam æquitatē cogor desiderare, magna uehementia rhetoricaris de silentio meo, quum Diatribam ante complures annos emiserim,quum aduersus

Luthe-

Lutheri seruum arbitrium, duobus iustis uoluminibus pugnarim, quũ tot locis sparsim in lucubratiõibus meis diuersa ab illo doceã: & tamen Diatribam tibi fuisse lectam in hac ipsa disputatione testaris. Dices, quum hæc ordirer scribere, nondum uideram. Esto, sed erat hoc tuæ uigilantiæ, detrahere actioni, quod erat superuacuum. Etenim si nõ piguit te Lutetiæ tam multa adijcere, præsertim testimonia scripturarum, nec grauari debueras ea tollere, quæ ut me apud maleuolos grauant inuidia, ita te apud eruditos & cordatos uocant in suspicionem uanitatis. Nondum uideras hyperaspistas, sed utiq; uideras, quum hæc æderes, imò priusq; tuum libellum ad me mitteres, & tamen in calce libri sic hortaris me ad hoc muneris, quasi nihil omnino præstiterim. Culicem me dixi, non ex mea persona, sed ex aliorum sententia, qui quum aliâs nihil mihi tribuere soleant, nec ingenij, nec eruditionis, nec iudicij, quoties onerandus sum inuidia, mirum quantus subito fiam elephantus. Tu me potius nunc elephantũ facis, nunc culicem. Vbi uero mihi censuram arrogo uniuersi orbis? An quòd Moria tangit mores hominum, sed tam ciuiliter, ut quisq; sua uitia citra dolorem legere queat? Ista tibi quidem grauiter dicũtur & ex arte, sed absque causa nec ex uero. Excusas Academias, quòd post officio suo functæ sint, & mihi dicis, tu autem ad hanc bestiam oppugnandam nullas adhuc

hucadmouisti machinas. Id quum sit falsissimum,tamen toto hoc capite mira prosequeris uehemētia, perinde quasi sit in confesso. Ita uidelicet consueuit Cicero. Quanquam tuus ille diplomatophorus, quum miscerem cum illo colloquium, dicenti quosdam indignari, quòd nihil in Lutherum scriberem,respondit,quid necesse est te in Lutherum scribere? Et hoc tamen est totius accusationis tuæ caput. Porrò quanquam id temporis sperabam lætiorem exitum,non enim sum uates, tamen si quis probus bonis uerbis hoc mecum egisset, non detrectassem officium meū. Huius orationis hæc est summa, Si non probaris Erasmum esse uirum, qui doctrina,facundia,ingenio,iudicio,autoritate plus ualeat ꝙ tot theologorum, eruditorum & episcoporum milia,nisi docueris Lutherum minimo negocio posse conteri,nihil hæret in me criminis, quod non sit cum cæteris commune, & tamen uni mihi intenditur.

Vt autem ipse quoqꝫ meum finiam epilogū: Accusor quòd non scripserim in Lutherum. Scripsi cum primis. At non ædidisti articulos. Non enim eram Academia. Et si hic laudatur celeritas,omnium postrema fuit Academia Parisiensis,autoritate prima. Tum si silentium uocatur in crimē,uides quot Academias una damnas sententia. Tres enim duntaxat in illum scripserunt articulos,reliquæ omnes hærent in crimine. Non agressus es hominē uolumine. Reclamat Diatriba iam pridem

ædita,

ædita,nec id semel. At non satis atrociter. Id negat Lutherus,qui nulli respondit acerbius quàm mihi. Verũ hic obticuisti. Imò respondi duobus uoluminibus,in quibus nec audaciam, nec seueritatem desideres. Verum ante te scripsit Prieras. Fateor,sed ita ut causam indulgentiarum fecerit deteriorem. Scripsit Card. Caietanus. Subtilius quidẽ ille,sed quod ad causæ successum attinet,nihilo felicius. Ante censuras Academiarũ,ante pontificis fulmen,ante Cæsaris ædictũ, me priuatũ in illum stringere calamũ fuisset extremæ temeritatis,post hæc scribere superuacaneum erat. Nec enim probabile erat illũ uni mihi cessurũ,qui tot autoritatibus nõ solũ non cessit,uerum etiam ad audiẽda maiora animatus est. Hic si dicis,me plus fuisse ualiturum, quàm Academiarũ censuras, ꝙ diploma pontificis,ꝙ theologorũ libros,ꝙ ædictum Cæsaris, ignosce rusticitati meæ, nec istud credet quisꝙ,nec arbitror teipsum quod affirmas credere. Postremò docet exitus ipse,quãtũ fuerim profecturus. Lege Lutheri seruũ arbitriũ,ac meos Hyperaspistas,& intelliges uerum esse quod dico. Tantũ ad insimulationem tuam in transcursu. Nunc multæ sunt causæ, quas litteris committere, nec mihi tutum est,nec expedit causæ, cui pariter fauemus. Hæc est enim horum temporum infelicitas, ut periculosius sit hominum commodis aduersari quàm gloriæ Iesu Christi. Nec dubito quin hic tua prudentia

diuinet

diuinet quid silendo loquar. Si quē cuncum uidissem, semotis priuatis affectibus, syncera pietate procurantium Christi negocium, eò mihi crede per flumina, per lamas, per saxa, per ignes accurrissem & hodie accurrerem, uel moriturus apud illos. Qui spiritualibus oculis contemplantur decorem domus dei, mox eosdem deflectunt ad ea quibus nūc æstimatur ecclesiæ dignitas, non possunt non suspirare ex intimis præcordijs. Sed desino. Posteaquàm uideris tibi satis declarasse, uolūtatem scribendi in Lutherum mihi defuisse, docere niteris ex arte rhetorum, mihi facultatem nō defuisse, pertractans totius doctrinæ Lutheranæ summā. Quod si facis ut me accuses quòd nō scripserim, iam scripsi. Sin ut instruas ad scribendum, iam serum est, non ob id tātum quia iam factum est ad quod arma ministras, uerum etiam quia res iam dudum exijt hominum potestatem, nec libellis agitur negocium, sed armis. Quod si cessant leges inter arma, multo magis disputatorij libelli. Nihil superest, nisi ut agnoscamus manū dei nos prouocantis ad pœnitentiam, & omnes quicunq; sumus, omnes enim egemus gloria dei, ad illius misericordiam confugiamus. Sin ut omnes hæreticorum phalanges uno conflictu profliges, & internecione deleas, uehementer optarim hanc tui libelli partem, aut tam solidis argumentis instructam esse, ut impijs omnibus os opprimat, aut tam felicem ut omnes ad rectiora cō-

silia reuocet. Id tamē facilius effecisses, si hostilem aciē, aut certe ducem nominatim appellasses potius quàm me. Cæterum quoniam nihil hic est, quod in meis lucubrationibus inuenitur, non est quod respondeam, nisi quòd carptim quædam attingam, quæ tibi huic dispu/tationi uisum est inspergere, quo consilio, non satis per/spicio. In Diatriba reprehendis, quòd in principio ac fine sim æquo modestior. Non ita uisum Luthero, declarat uolumen quo mihi respondit. Sed fuerim, cer/te in hyperaspistis hoc non potes reprehendere, nec ta/men probas, sed æditos dissimulas. Nisi denuo, inquis, scribas in Lutherum, adauxeris potius hominū de te suspicionem, pòsteaq̃ declarasti Diatriba quid potue ris si uoluisses. Quorsum attinebat, ut homo quemad/modum scribis occupatissimus, hic frustra tantum fun/deres uerborum? Quod scribis ab omnibus optari, flagitari, requiri, iam dudum à me præstitum est duobus uoluminibus. Id factum dissimulas, ne non esset locus illis, quæ multa, Ciceroniana phrasi declamare pergis. Obiter notas quòd nec uita functis parcam, quo mi/nus de illorum monumentis iudicem. Id si mihi cum omnibus scriptoribus cōmune est, præsertim cum tuo Aristotele, quē optimo iure facis plurimi, quur uni mi/hi impingitur? Nec Apostoli, inquis, nec Augustinus ullam præbuerunt occasionem. Hoc patiar obtinere te, si docueris Augustinū nihil suffragari Luthero in quæ/

ſtione liberi arbitrij,ut de cæteris ſileam. Sed non dat occaſionem,cuius bene dicta rapiũtur in occaſionem, quur ego præſtitiſſe dicar,in cuius libris nihil tale poteſt oſtendi? De diſciplinis humanis ſic agere uideris,quaſi meum dogma ſit,purum rhetorem aut grammaticum poſſe melius de fidei quæſtionibus diſputare,quàm grauioribus diſciplinis inſtructũ,quum à me nihil iſtiuſmodi proditum ſit. Extra cõtrouerſiam eſt, linguarum peritiam theologo neceſſariam, an humana philoſophia ſit neceſſaria, thema uidetur utcunq; diſputabile. De ſacris libris uulgo cõmunicandis iam pridem ſatis aperui meam ſententiam,ne crambe toties recocta nauſeam moueat lectori. Quòd negas margaritas porcis ſpargendas,& ſanctum dandũ canibus,male ſentis de populo Chriſtiano ſi dignũ iudicas q porcis & canibus cõferat. Certe Chriſtus promiſcue, ſimplicibus & idiotis ſua myſteria dignatus eſt aperire,& nuper audiri cœptum eſt,plebem à ſacrorum uoluminũ lectione prorſus ſubmouendam. Vereor ne quibus uideatur iniqua partitio,quòd Italis tuis uindicas ſapientiam cum eloquentia coniunctam, noſtratibus nihil relinquens præter inanem eloquentiam, qui ut inquis,ſtudium eloquentiæ ſtudio ſapientiæ præferunt.Atqui nuſq; plures ſunt quàm apud Italos, qui tota uita nihil aliud agunt,quàm ut linguam expoliãt. Apud noſtrates magis uiget philoſophiæ ſtudium q̃

apud uos, magis etiam theologiæ, quæ apud uos penè tota ad paucos monachos relegata est. Hæreticos appellas eos, qui papam contemptus gratia uocãt Romanum episcopum, an hoc titulo sim usus alicubi non satis memini, Certè si feci, non feci contumeliæ causa. Veteres orthodoxi honoris gratia solent hunc tribuere titulum, & ipsi põtifices hoc titulo se designabãt.

Non est autem ornatissime princeps, quur depreceris offensam, quòd me docere uisus es, Vtinam tibi uacaret multo plura docere. Quod ad hanc quidem partem attinet, habeo gratiam maximam, qualem habituri sint Lutherani nescio. Illud demiror, quare sub finem libri recinis nobis toties frustra cantatam cantilenam, ut post Diatribam rursus in Lutherum stringam calamum, & stringam acriter, quod quum iam pridem esse factum non possis ignorare, non satis perspicio quo consilio dissimulandum putaris. Hæc si scripseras nondum conspectis uoluminibus, quãto satius erat hanc coronidem mutari, quod magis in rem erat existimationis utriusq; Meæ, quòd sine causa tractor odiose: tuæ, quòd uel tam piger uideberis ut tantum operæ nolueris sumere, uel tam non ingenuus, ut quod est omnibus notissimum dissimularis. Et interim si deo placet, minitaris ni id faciam, fore, ut hæreat in me Lutheranismi suspicio, ut mihi plurima uideantur conuenire cum Luthero, ut probati uiri, me

primum autorem tantorum malorũ fuisse prædicent, atq; uita defunctus hanc opinionem mecum efferam: Quid si fecero? nihil horum erit? Nihil, inquis. At iam pridem factum est quod hortaris. Iam si uerum est quod tu tanto studio probare conatus es, Lutherum ex meis hortis letalia legisse semina, quomodo medebũtur huic malo mea quamlibet uehementia scripta? An quod factum est, fieri infectum potest? Imò suspicionem istam potius confirmauero, si destomacher in Lutherum. Dicar enim hoc officio priorem culpam pensasse. At isto nomine syllabam in Lutherum nec scripsi nec scripsero. Mentiantur, fingant comminiscantur isti quæcunque uolent. Præterea uereor ne quis constantiam in te desideret, qui cum initio fassus sis te de me semper honorifice & sensisse & prædicasse, tamen ingressurus disputationem, hæc in me congeris, quòd detraham dignitati sacerdotum & pontificis, irrideam professionem monachorum aliaq; permulta ante commemorata. Quæ si nõ credis de me, quorsum attinebat in alienis calumnijs confirmandis tantum operæ sumere? Si credis, qui conuenit ut de eo semper honorifice & senseris & prædicaris, de quo tam multa mala sentis? Iam in illo cõplures candorem desiderabunt, quòd istam inuidiosam cantilenam alieno tempore canis orbi. Ante annos octo quidam improba lingua conabãtur eam suspicionem impingere mihi, quòd non essem

omni-

omnino à Lutheri negocio alienus: Id quum esset falsissimum, tamen calumnia poterat utcunq; probabilis uideri. Tum poterat uideri pietas, si me ad profitendum quid sentirem prouocasses. Nunc posteaquam notius est, quàm expedit mihi, nihil inter nos conuenire, posteaquã tot libellis lapidatus sum, posteaq; tam late patentis factionis odium in me concitaui, posteaquam cum ipso Luthero gladiatorio more conflictatus sum, quàm non tempestiua est ista tua uel expostulatio uel adhortatio? Expostulas de his quæ mutari non possunt, Adhortaris ad ea quæ iam peracta sunt, quorum alterum est superuacaneum, alterũ etiam absurdum, utrumq; alieni temporis. Proinde quẽadmodum hic libellus æditus nonnihil inuidiæ mihi conflabit, præsertim apud eos qui nihil non probant quod impetat Erasmum, quibus & Hutteni expostulatio mire arrisit, quum Luthero uideri uellent infensissimi, ita uereor ne apud eos qui sunt integro sanoq; iudicio, nõ nihil detrahat tuæ existimationi, quæ multorum animos occuparat, Albertum esse uirum æquitate candoreq; singulari præditum. Videberis enim arte parum liberali causam meam cum causa Lutheri cõmiscuisse, ac ueluti linum lino contexuisse, ad quod ut uideare meis litteris prouocatus, multa congeris, quum ipsa res aliud loquatur. Notabũt & illud, quod propositio tua multo sit atrocior, quàm argumentatio, ut hæc æquis

iudicibus non uideare ſcripſiſſe, ſed hoſtibus tantum. Illud certe nullus excuſabit, quòd alieno tempore edi-deris, quòd ea non mutaris, quæ res ipſa monebat im-mutanda, quòd diſſimularis, poſt Diatribam æditos duos Hyperaſpiſtas. Fortaſſe dices me nunc idem com mittere quod in te reprehendo, qui moneam non fuiſ-ſe uulgandum librum, qui iam excuſus proſtat. Mo-nuiſſem in tempore ſi reſciſſem ubi locorum ageres, & mox ubi audiui te in Gallijs agere, ſcripſi ſuper hac re litteras, quas demiror tibi non eſſe redditas. Non mi-nus enim conſulebant tui nominis honori quàm meo. Verum hæc quoniam reuocari non poſſunt, boni con-ſulamus oportet. Illud non ſatis intelligo, quòd petis à me tibi dari ueniam, ſi quid intemperantius, cócitatius, aſperiuſue uidearis in me dixiſſe, monesq́ ne quid ta-le ſuſpicer in me dictũ, ſed omnia referam in Martinũ, in cuius mentionem nemo poteſt incidere, qui modo ſit Chriſtianæ religionis ſtudioſus, quin excandeſcat & frena modeſtiæ relaxet, quòd aduerſus tam impiũ, ut ais, & tam mordacem hæreticum uerba temperare, con tra omnem modeſtiam, non ſolum contra pietatẽ eſſe uideat. Ignoſces Alberte clariſſime ſtupori meo, quod genus zeli hoc eſt, ſic iraſci hæretico, ut in hominem or-thodoxum deſtomacheris? Iſtud phreneticorum eſt, dum iraſcuntur inimico, ferire amicum. Quanq́ ſolent ægroti quoq́ in ſummo cruciatu, chariſſimos etiã ma-
ledictis

ledictis aut pugnis impetere. Si quid tale est, doleo me tibi tam fuisse propinquum. Sed ego fortasse non asse quor sensum tuum, & aliud quiddam istis uerbis expri mere uoluisti. Non enim illud opinor metuis, ne quic quid in Lutherum dicitur, existimem ad me pertinere. Si tam bene uolebas mihi q̃ prædicas, humanius erat mea in cõmodum interpretari sensum, potius quàm bene dicta huc detorquere, ut uiderentur Lutheranis congruere, ut sileam, quòd multa odiosa cõmemoras, quæ in scriptis meis nusq̃ reperias. Et si tam male uo lebas Luthero, q̃ uideri uis, utinã istam acrimoniã in argumentando potius q̃ in procemijs declarasses. Ibi cominus res agitur, ibi spectator expectat, uter stet aut cadat. At hic frequẽter tã diluta est tua oratio, ut nõ tã euincere quod ꝓposueras, q̃ precario impetrare uelle uidearis. Relege disputationẽ tuã, sed ut alienã, & cõpe ries sic habere. Expedit aut nõ lacessere Lutherũ, aut ua lidissimis argumẽtis rem agere. Verũ hoc nũc sero mo neo. In sũma, utinã aut in alio quopiã argumẽto decla rasses nobis, quãtũ ingenio ualeres, aut certe quod tra ctare uisum est, aliter tractasses. Postremò quod me in uitas ad amicitiæ fœdus, lubens amplector, polliceorq́ me licet cæteris oĩbus inferiorẽ, bñuolentia studioq́ ꝓpensæ uolũtatis nusq̃ tibi cessurũ. Sed mihi uicissim ignoscas oportet uir hũanissime, q̃ ipse dũ atroces calu mnias à me depello, quædã fortasse liberius dixisse ui debor

debor quàm pro tua dignitate. Vtinam fuiſſet hoc cõ-
certationis genus, in quo licuiſſet ſimul & tuæ dignita-
tis & meæ ſalutis rationem habere. Quin & illud boni
cõſulas oro, quòd expolitiſſimo libro, rudi planeq́ Ba-
taua epiſtola reſpondeo. Si obticuiſſem, uerebar ne
quis interpretaretur id tui contemptu factum; & ad
hanc operam uix dati ſunt ſex dies, quorum tamẽ ma-
gna pars in alias occupationes erat diſtrahẽda. Extem
porarium eſt quicquid uides. Et ſi maxime ſuppetiſſet
ocium, non ſum adeo meæ mediocritatis ignarus, ut
uel eruditione, uel eloquentia uelim cum tali uiro
certare, quales ego ſemper uenerari ſoleo po
tius quàm æmulari. Bene uale. Datum
Baſileæ Idib. Februarij. Anno
M. D. XXIX.

ERASMI ROTERODAMI RESPON/ſio ad notulas Bedaicas.

TINAM Natalis Beda præſtet eam ſynceritatem ipſa re, quã nunq̃ non iactat oratione, ſed nihil agit apud cordatos, nihil eſt iſtis fucis iã uulgatius. Nũc eſt beatus Agatho; nunc Ezechias, nunc Auguſtinus, quum ſcripta hominis clamitent eũ eſſe plenum ama/ritudinis ac fellis, ac natum excitandis in populo Chri/ſtiano tumultibus. Nam taliũ quorundam pſeudothe ologorum improbis motibus, res Lutherana huc uſq; profecit, ac uereor ne per Bedæ ſimiles latius proficiat. Reſpõdet quibuſdam ineptis libellis clàm æditis, quos adeo non probo, ut ſi noſſem autores, in ipſos palàm ſtringerẽ calamum. An mihi faueant neſcio. Me certe grauius lædũt q̃ hoſtes profeſſi. Quid igit' opus erat tot cõuicijs in me detortis, q̃d erat neceſſe malicioſam adhibere uafriciem, præſertim quum præfatus eſſet, ſe nolle maledicta maledictis retaliare? Sic ago cum Be/da, quemadmodum Petilianus penè cum Auguſtino, ſic enim adiecit Beda penè, quaſi ſignificet me peius ipſum tractare, quàm Petilianus Donatiſta tractaue/rit Auguſtinum. Vtinam utinam utinam Beda noſter tam prope accederet ad Auguſtini ſynceritatẽ, mode/

m ſtiam,

stiam,mansuetudinem,pietatem,ingenium & eruditio
nem,q̃ ego procul absum ab impietate Petiliani. Nihil
addubito quin mihi cum Augustino pulchre cōuentu
rum fuerit,si in eadem tempora incidissemus. Vbi Au/
gustinus detorquet bene dicta hæreticorum in peruer/
sum sensum? Vbi tā procaciter debacchatur in plusq̃
hæreticos,q̃ Beda debacchatur in hominem suæ com/
munionis, & in ijsdē castris militātem? Rhetorica mea
ut ait psuadeo quidlibet mihi addictis. Imò nullos ha/
beo mihi addictos, ne discipulos quidem in re theolo/
gica. Quos igitur addictos fingit os impudēs,ad mihi
concitādam inuidiam? Non habet quod queratur de
mea rhetorica,qua non sum usus aduersus eū. Nā sup/
putationes menstruo labore sunt absolutæ, cuius tem/
poris maxima pars danda fuit legendis Bedæ calūnijs,
& inspiciendis locis quæ petebat. Nullis rhetorū fucis,
sed simplici sermone, rusticanaq; ueritate res gesta est.
Quibus artibus sum usus in Sutorē, Leū & Stunicā?
Depuli paucis calumniam, & omnes superaui mode/
stia. Leo tribus respondi libellis: & his absoluendis, &
illius nænijs ante perlegēdis dati sunt quadraginta nō
amplius dies. Stunicæ uix octo dati sunt, Sutori totidē.
cuius impendij me uehementer pœnitet.

Quicūq; ut ait Beda scribit in me,protinus fit æmu/
lator & inuidus,mendax,calūniator,hæreticus,temera/
rius, aliaq; multa quæ accruatim cōgerit noster Beda.

Vbi

Vbi quicquam huiuſmodi dixi in Bedam, aut in Leũ, aut in Stunicam, aut in Iacobum Fabrum, aut in Dorpium, aut etiam in Sutorem? Sed ſibi permittit homo zeli plenus deblaterare in nos quicquid illi ſuggerit ſplendida bilis. Semel in ſupputationibus dico, miſerande Beda, Quis non eget miſericordia domini? Ille quum impingit hæreſes ac blaſphemias manifeſtis calumnijs, uelut agnus coram tondente obmuteſcit, nec aperit os ſuum, & alijs ipſi maledicentibus homo placidus nihil aliud quàm orat. Nec ego depingo illum talibus coloribus, quemadmodum falſo queritur, ſed ipſe depinxit ſeipſum talem in libro quem ſcripſit in me. Nam de cæteris quos ſcripſit in Iacobum Fabrum nihil pronuntio, quando non legi nec animus eſt legere, quod hic teſtatum eſſe uolo. Obijcit inconſtantiam, quòd cum prius mihi fuerit eximius doctor, uir egregius, abſolutiſſimus Theologus, nunc alius habeatur. Euge, incipit nobis agere morionem, ſi ſuperis placet, Agit enim ex opiſthographijs epiſtolarum. Atqui quum ſcribimus piratis aut prædonibus, tamen epiſtolæ titulus habet honorifica uerba. Et huiuſmodi titulos frequenter addunt amanuenſes ex formula. Periculum eſſe uideo, ne ſi quis Bedam honoris gratia ſalutet dominum, aſſerat ſalutatorem ſuum in ſeruitutem. Verum hic me tuebor epigrammate Martialis.

Cum uoco te dominum noli tibi Beda placere,
Sæpe etiam seruũ sic resaluto meum.

Nunquam admodum magnifice sensi de Beda, sed talem esse nunquam eram crediturus, nisi seipsum nobis expressisset in tabulis suis. Audi aliud morionicũ. Mihi inquit & Desiderio dimittat pius dominus peccata omnia. Pro me quidem gratiam habeo, pro se qua frõte orat, q̃ bonis operibus incedit onustus? En tibi aliud crimẽ. Ipse mecum pugno. Qui sic? Negaui illum autorem operis quod in me scripsit, & idem aio, quod bieñio multorum præsidijs adiutus id effecerit. Quis non hæc rideat? An ille suo Marte scribit librum, qui non legit opus qđ impugnat, qui articulos ab alijs decerptos accipit, qui magnã operis partem aliena opera peragit? Autorem operis fuisse nunquam negaui, nã autor esse potest, qui tantum iussit scribi. Non est obscurum, quorum suppetijs scripsit in Fabrũ. In eo libro quo me impetit, usus est leuioris armaturæ satellitib. Suo marte nihil gerit. Rursus aliud telũ. Aio, ut prædicat, quòd nusquam sim à Beda iure reprehẽsus, quanquam hoc ut solet mentitur, quum in Elencho tam multas propositiones transilierim. Putat enim à me damnatas, quascunq; silentio prætereo. Imò si quis non grauetur inspicere, nullas præterij nisi quæ nihil ad fidei negociũ pertinerent; aut aliarum solutione simul essent dissolutæ. Elenchum scripsi non reprehensionem, hoc est notulas

quasdam

quaſdam profiteor, unde cætera poſſent æſtimari, uel quia non uacabat plura, uel quia non libebat eiuſmodi Neniјs iuſtam operam dare. Quòd ſi Beda contendit nos agnoſcere, quicquid nõ nominatim refellimus, ipſe uidelicet agnoſcit omnes calumnias, mendacia & blaſphemias, quæ ex illius libro decerpta omnibus ob oculos poſui, ad quorum perpauca reſpondet, ſed ita ferè, ut calumnias calumniјs, mendacia mendaciјs accumulet. Agnoſcat hic ſuam legẽ, & fateatur ſe damnare quæcunq; nõ defendit. Et tamẽ huiuſmodi floſculis ac gẽmis ornatus incedit Beda noſter, & inter ſuos triumphũ agit. Audaciã uocat, ꝙ poſt omnibus reſpõderim, quũ modeſtiã potius debuerit appellare. Nã Iacobus Faber, nõ eſt illum hoc honore dignatus. Imò quis Lutheranorum tam abiecti eſt animi, ut illius libros reſpõſo dignatus ſit. Vix reperti ſunt pauci qui legere dignarentur, & hi mirum quàm in ſuis dogmatibus confirmati ſint. Et ante reſpõderam omnibus articulis quos ad me miſerat, idq; moderatiſſime, quod utinã in ſuis cenſuris fuiſſet imitatus. Gloriatur quòd aliquot loca ex Lei, Stunicæq; calumniјs mutarim. Quid ni? Sæpe famulorũ admonitione muto quod ſcripſeram, ſed in his quæ nihil ad fidem pertineãt. Et ex Bedæ primũ miſſis notulis emendaui duo aut tria loca, fateor, ſed quæ typographorum incuria fuerant deprauata, ac Beda quamlibet præfractus, uiciſſim admonitu meorũ

tum est caute loquutus, sed aliàs explicat quid senserit. Aliàs excusat suam intēperantiam, quod scripserit ad cautelam. At alij Beda doctiores ita scribunt ad cautelam. Hūc locū aliquis calumniari posset, sed illis & illis locis, & hoc eodē ope palàm exprimit sensum catholicum. Hoc Beda compluribus poterat locis. Id si fecisset, simul & cauisset infirmo lectori, & proximum non læsisset calumnia, nec multorum animos inflammasset in odium & obtrectationem. Sed aliud molitur Bedæ spiritus quo agitatur.

Sæpe prouocat me ad exemplum Augustini. Quando Augustinus recantat quæ bene scripserat. Nonne ad falsc obiecta fortiter respondet? Mira uero temeritas, quòd cum Beda sordida scheda denunciaret, ut ab ædendis libris temperarem, donec ipse præclarum opus absolueret, malui principum & eruditorum uoluntati morem gerere. Non suspicabar sub isto misero corpusculo, latere tantum Phalaridem. Quin ipse nunc imitatur Augustinum, ut furiosum illum librum suum, iuxta regis edictum aboleat, si pium est Augustini exemplo male scripta corrigere? Sed fecit hoc quod futurum prædixeram, & quod solent effrontes, quodque apud Maronem faciunt pastores Damœtas & Coridon, ad obiecta nihil respondēt, quoniam non possunt, sed quod est facillimum, conuitia conuitijs aggerant atque ita uincunt.

Nihil

Nihil facit nisi adhibitis in consilium amicis, at ipsa res declarat illum, nullos amicos magis adhibere in con/silium, quàm consultores pessimos, iram, odium, liuo/rem, impudentiam & gloriam. Tam Theologice præ/fatus orditur. Ac primum singularis modestiæ nobis specimen ædit, profitens nec sacratissimam facultatem nec ipsum id uelle, ut hos Bedæ libros ꝑ canonicis scri/pturis habeamus. Quanto periculo uir pius liberauit orbem. Scilicet hoc erat futurum, ni in tẽpore monuis/set. Atq; hoc colore putat affatim excusatũ, quicquid uel delirat, uel furit in scriptis suis. Detur hæc uenia mo derate scribentibus, non illi qui tanto supercilio, tanta rabie pronuntiat ac deblaterat in ea quæ non legit, quæ nõ intelligit, qui manifesta calumnia deprauat pie dicta, qui nusquam nõ crepat hæreses & blasphemias, qui nihil spirat, nisi odium parricidiale, qui calũnijs & mendacijs impudentibus rem gerit. Is postea nobis di cet, homo sum, labi possum, bono animo scripsi. Præfatus se uelle ab omnibus conuitijs abstinere, nõ se mel uocat mea iuramenta execrabilia. Illius iusiurandũ sacrosanctum est. Et hic etiam se deum facit, pronun/tians de occultis mentium.

Ergo fieri potest ut Beda quoque lapsus sit in libris suis. Quid igitur inter Erasmum & Bedam interest? In tentio discernit nos, Beda quicquid scribit, scribit pia in tentione cooperante deo, Erasmus impia. Quam bellã

sibi

sibi fenestram aperit hic καρδιογνώστης. Et hic maliciosa sua uafricie cōiungit Lutherum, Erasmum & Fabrum, & addit per humanitatis artes theologizantium, quasi Lutherus rudis sit scholasticæ theologiæ, Faber philosophiæ. Ac perpetuo iungit me cum Fabro. Quam ob rem? Vt possit orbem conuiciorum absoluere, ut si qd nō quadret in me, quadret in Fabrum. Si quid minus hæret in Fabrum hæreat in Lutherū. Et hinc ille circulus toties repetitus, Lutherus, Faber, Erasmus. Alioqui non haberent locum illa de corruptis, addictis, de discipulis, de præseruatis, quum nihil horum in me cōpetat. Ob piam igitur intentionem omnia quæ scribit Beda sunt approbanda, iuxta sensum scribentis intellectui consentaneum, & ut ille sensus defendatur, aliorum pie scripta, debēt in prauum detorqueri. Reperit Beda colorem, quo sua omīa excuset, sed interim usurpat sibi partes dei, quum de cordis intentione iudicet. Vnde illi constat quod paraphrases impio animo scripserim? Si tester Christum, clamabit, execrabile iusiurandum. Gloriatur illud admirandum opus denuo Coloniæ fuisse excusum, quasi mirum sit alicubi reperiri unum atq; alterum Bedæ similem. Ex illa Academia primum ortum est hoc incendium; dum Reuchlinum exagitant, & tamen excusi operis pœnituit typographos, quia nemo dignabatur emere. Verū ut gloriaṫ excusum, ita silet, quod idem opus regis ædicto fuerit

Lutetiæ distrahi uetitū. Id ædictum ne grauaretur facultas, ipse Beda sacro suo ore bibliopolis ædere coactus est, quanquam nihilo secius clam distrahebatur, delusa regis autoritate, quæ mirum quantum laudatur, quum reponit statuam adorandam. Eos qui nescio quid ædiderunt aduersus Bedam, in fauorem ut uidetur Fabri ac meum, quum ignoret qui sint, tamen appellat clancularios Lutheranos. Quid ni? Quisquis nō magnifice sentit de Beda, non potest nō esse Lutheranus. Hanc legē Louanij sanxisse dicit Nicolaus Ecmōdanus. Quisquis mihi non aperit caput nec assurgit, nec meas audit conciones, certo certius habetote illum esse Lutheranum. An nemo potest Fabro aut Erasmo amicus esse, nisi protinus fiat Lutheranus? Quin potius suspicor istos quicunque sunt, nec amore Lutheri, Fabri aut Erasmi facere quod faciunt, sed odio Bedæ, cuius nomen sic inuisum est bonis omnibus, ut istam celeberrimam Academiam, & sacratissimam facultatē in nonnullam odij portionem uocet. Mira uafricie narrat historiam, regem Christianissimum laudat, uidelicet asinum ex apologis referens catellæ imitatorē, quòd ædicto iusserit, ut duodecim articulos in Bedam notatos, tota uniuersitas aut probaret aut dānaret, idque quàm primum, nec id solito more, sed euidenter & expresse. Rex Christianissimus negat se perpessurum in suo regno monstra blasphemias & hæreses. Hoc in genere

quum

quum illi perpetuum ſit,non erat neceſſe teſtari. Verũ illud potius in Bedam dictum uidetur. Delatũ enim erat Chriſtianiſſimo regi, duodecim articulos ſcatere blaſphemijs & hæreticis erroribus. Hoc Beda ſatis rhetorice diſſimulat,quanquam non didicit rhetoricam,& ad ſuum detorquet cõmodum. Merito laudat regis pietatem,ſed quur illi non obtemperatum eſt,quum illius pietas uetaret diſtrahi treis libros? Quur nihilo ſecius diſtracti ſunt? Vbi hic erat regis pietas? Quare rex iuſſit ſupprimi libros? Honoris opinor gratia,quòd indignum iudicaret tales margaritas projci porcis, & ſanctum canibus. Et ubi tum erat illud Pauli non ſemel iubentis obedire principibus,non ſolum propter iram, ſed etiam propter conſcientiam. Verum quoties aduerſus Bedam facit ædictum,non habet pondus, ſed detorquetur ad ſenſum ipſius intellectui conſentaneum.

Dira minitatur his,qui libellis neſcio quibus ipſum impetierunt. At quum Lambertus Campeſter falſaret mea colloquia, quum nuper æditus ſit libellus pluſquam furioſus ficto titulo,nullo typographi aut loci nomine, Beda fruitur aliena inſania,& fortaſſis ſua,neq; queritur. Hæc eſt Bedæ iuſticia. Multa cõminiſcitur, quare quod rex ilico fieri iubebat,tam diu dilatum ſit. Iam enim ut opinor pluſquam annus eſt. Atqui ſi ædictum regium fuiſſet in rem Bedæ,uel improbitate perpuliſſet Academiam ad abſoluendum negocium. Vt

omittã multa ualde Bedaice dicta,quos prius appellauit defensores hæreseon & hostes Catholicorũ, quorũ ꝓpugnator est Beda,eos nũc rogat,cur si erroris odio mouebãtur,nõ ad illũ miserint suos articulos,quur nõ apposuerint nomen suũ? Non patrocinabor illis,quorum factum damno,sed quur Beda non prædicat fidem suam in Germania? Aut quur non persequitur illos qui Lutetiæ famosos libellos ædunt in Erasmum?

Rursus numerat nobis suos articulos, in Fabrum CCC.LII.in Erasmũ CXCVIII.In sũma DL,sed addere debebat,exceptis mendacijs & calumnijs.Mirum artificium,ubiq; nos duos coniungere. Beda habet auriculas duas,pedes totidem,Asinus indicus habet auriculas duas,pedes quatuor,cornu unum,si in summam conferas,reperies XI. Si rex Christianissimus egeret morione, quem alium ascisceret potius quàm hunc Bedam,tam serio ridiculum? Sed quis dubitet de scriptis Bedæ,posteaquam summi Germaniæ theologi litteris suis testati sunt,deum in eis libris ipsi fuisse συνεργόν.Mox Coloniensis academia cœpit illi indyta esse, posteaquam illic diuinum opus excusum est. Et quid aliud possit esse quàm summus theologus, qui Bedæ scripta miratur? Quanquam suspicor illum usum heterosi, & ex theologo fecisse theologos. Quum toties fingat se iudicium alijs deferre,tamen subinde inculcat se certum esse,quòd nullus bonus theologus non sit omnia probaturus

baturus quæ scripsit, duntaxat iuxta sensum ipsius: deinde nullum fore bonum theologum, qui non dicet meos libros damnandos. Post tam graue præiudiciũ quis audebit aduersus Bedæ libros hiscere, nisi statim audire uelit, malus theologus & Lutheranus? Iam qd si ego proferam epistolas theologorum complures, inter quos & episcopi sunt, adeo uitæ sanctimonia, recondita doctrina, sobrio iudicio præcellentes, ut Beda sit indignus, qui illis matulam porrigat, saluus sit aurium honos, num protinus omnes erunt mali theologi, & hæreseon fautores? Vtrum hic agitur de sensibus Bedæ, an potius de calumnijs, quas impingit immeritis, de mendacijs quas sine fronte profundit, de blasphemijs, iuxta sensum eorũ qui uere diligunt Christi gloriam. Incusat suam memoriam, quæ nihil retinet eorum quæ legit, quasi pilo felicius esset ingenium. Atqui quum opus sit scripturo multarum rerũ memoria, quin alijs cessit istam prouinciam? Totã fermè ætatem detriuit in quæstiunculis Scoticis, nunc penè sexagenarius incipit legere Augustinũ, hoc est uersatˀ in alio mundo, quem ideo non tenet memoria, quia non intelligit. Trãsilio quæ blaterat in articulos Fabri, quãq̃ aliquãto modestius quàm in me, formidine fustis: nec tuebor, si quid ineptierunt qui libellis anonymis ludũt, nullius maiore malo quàm meo. Tantum obiter indicaturus sum, Bedæ deploratam impudentiã. Asseuerat hãc

propositionem, dies iudicij incognitus est filio dei &c. esse in fide erroneam. Sed addit secũdum sensum quẽ primum facit. Primum hæc uerba nusquam sunt in scriptis meis. Quis enim nunc dicit diem esse incognitum Christo, sed uerissimũ est, Christũ quum fuisset in carne, sic fuisse discipulis loquutũ. At maior debebatur reuerentia scripturæ euangelicæ, quàm Beda tribuit, hæc propositio falsa est. Satis erat dicere, talis huius sermonis interpretatio est in fide erronea. Sed Beda ubique uidetur plus deferre suis distinctiunculis quàm autoritati scripturæ diuinæ. Ad locum qui est in epistola ad Cæsarem, quum abunde responderim, tamẽ Beda dissimulans repetit eandem calumniam: quum aio, quem solus pater norit, mutato uerbi modo, effeci ne quis possit ad meam personam referre: & si dictum fuisset, nouit, quid aliud poterat interpretari lector sobrius, nisi indicatum euangelij locum in quo talia habentur? Tam est impudens, ut scribat in opus, quod nunquam legit, & non lecta responsione, aut certe non intellecta, pergit calumniari quasi nihil sit responsum. Sed quid refert illum legere, quum prius effluat è memoria, quàm influxerit? Quorsum opus erat hic philosophari, quòd solus, non excludat alias personas, quum Marcus expresse filiũ excludat? Sed hic sermo Marci iuxta sensum grammaticum, inquit, est erroneus in fide, siue sentias de diuina natura Christi, siue de humana. At

iste

iste sensus grãmaticus mihi ne per somniũ quidẽ unq̃ in mentem uenit,& reddidi causam idoneam,quur ibi non explicuerim uerba Christi. Nec est paraphrastæ, omnes scripturæ difficultates enarrare. Quod si meis uerbis offendetur lector,quæ ex euangelio recito, multo magis offendetur ipso euãgelio.Et quum in mea responsione monuerim,me multis locis explicare sensum eiusmodi locorum,nominatim quendam indicans qui tum forte occurrebat,tamen iste perfricta fronte,confirmat me semper in paraphrasibus sequi sensum grammaticum.O linguam ferro resecandam.Ac triplicẽ loci expositionem quum in paraphrasibus alicubi cõplectar,quum sit apud eos autores in quibus potissimum uersor,tamen uideri uult mihi nihil tale uenisse in mentem,priusq̃ ipse nos doceret.Nec mirũ,omnia quæ legit Beda in talibus autoribus,sunt illi noua, nec putat à quoq̃ ante lecta.Et interim nec mẽdacia depellit,nec calumnias quas illi in os impegi.Sed Beda catholice loquutus est secundũ suũ sensum,bona intentione, & ad cautelã.Applaudite zelotæ.Etiã nomẽ inuidet meis paraphrasibus,in qbus reqrit breuitatẽ.Præscribat igitur nobis,quot uerba liceat addere.Sed q cõuenit,ut in me reqrat breuitatẽ,& incuset,q̃ nõ explicuerim triplex cõmentũ? Nec tam excusaui breuitatem q̃ personam loquentis,cui non potui tribuere sermonem interpretantis. Et tamen illa ipsa uerba quæ calumniatur Beda,
non

nõ repugnãt sensui mystico, imò subindicant. Quoniã pater sic intelligit expedire saluti uestræ, sibi uni seruauit hoc arcanũ: uni, nõ excludit alias personas, & sibi seruat qui nõ mandat prædicandum, & filius legatus, hoc quodammodo nescit, quod non recepit euulgandum. Quid hac calumnia de uerbis maliciosius? Et huius generis sunt omnia ferè Bedaica. In uno capite Lucæ, sum prolixior, explicans illud, incipiens à Mose & prophetis, & facio Christum ea loquentem, qualia probabile est illum dixisse. In cæteris uideor mihi non excedere modum paraphrasis. Quis autem præscripsit huic rei modum ante Bedam? Hic re feliciter perorata, expatiatur in locum communem, me esse Proteum, & eloquentiam sine sapientia multum officere ciuitatibus. Et quicquid excusat Erasmus, tamẽ esse uerum illud lepidissimum Stunicæ prouerbium, aut Erasmus Lutherissat, aut Erasmissat Lutherus. O morionem. Addemus & hoc adagiũ, aut Corœbus Bedaissat, aut Beda Corœbissat. Quid ais? Si paraphrasi explicẽ illud Pauli, Regnum dei nõ est esca & potus: aut illud, Noli iudicare fratrem in cibo & potu: non refert, utrum hoc sub Pauli persona ut illo tempore dictum proponatur, an hodie sub persona Erasmi? Id quum perspicuum sit & pueris, tamen Beda non potest diuinare, qd sit personæ decorum, tãtum adsuetus cõclusionibus & corollarijs. Notat quòd in Diatriba cum Luthero tantum

tum

tum tres tractẽ quæstiones,nec asseram, sed alijs iudicium deferam. An non satis asserit, qui solide argumẽtatur? Et in initio libelli tracto de autoritate Ecclesiæ & ueterum orthodoxorum,unde pendet tota Lutheri causa, & tamẽ audet dicere,ꝙ ea disputatio nihil offecerit causæ Lutheri. Atqui Lutherus ipse fatetur,me petisse totius negocij sui caput. Addit, quòd scripserim, eò compulsus autoritate principũ. Quòd silui erat modestiæ,quòd obtemperaui pietatis. Bedam quis huc furoris adegit? Amici prædicti,quos habet à cõsilijs. Sed laudaui quiddam in Luthero. Quid tum? Nihil in eo probãdum,quemadmodũ Beda nihil probat in Erasmo? At Ecmõdanus euulgans diploma pontificis in Lutherum, appellauit illum uirum doctum, scripsisse quosdam libros in quibus nihil inesset erroris. Id audiui præsens. Quo plus tribuimus operibus nostris, hoc minus tribuimus bonitati diuinæ, cui debẽtur omnia. Et si quid in benefactis nostrum est,extenuare pietatis est,ut extollamus diuinã misericordiã. Hactenus probo Lutherum, quum Beda probet eos qui sua bona opera uendunt heminatim. Nouit enim Beda quantũ emolumenti colligatur ex huiusmodi nundinationibus operum. Itaq; quoniam uere græcorũ prouerbio dictum est, χαλεπὸν χορίων κύνα γεῦσαι, non mirũ si nolit auelli. Cætera quæ disseruit Lutherus de bonis operibus,si probassem,non refellissem in eodem libello.

Theologi ſcholaſtici plus tribuunt Auguſtino q̃ Hieronymo, aut Ambroſio, Hoc alicubi ſcripſit Eraſmus. Quis hoc negat? Sed offendunt hæc uerba, in ſcholis occuparunt tyrannidem. Hoc pulcherrime quadrat in Bedam ac Bedæ ſimiles. Aio me plus pij affectus colligere ex una pagina Origenis quàm ex decem Auguſtini. Num ideo probo, ſi quid lapſus eſt Origenes? Aut nũ protinus mihi putet Auguſtinus? Quid mihi uſu ueniat dico, ſi Beda plus pietatis colligit ex Scoto, & ex reſumptis ſuis, fruatur. Vbi uero cõtemno Gregoriũ? Imò mihi uidetur aliquando caſtius tractare ſacras literas, q̃ Auguſtinus. Reliqua conuicia de regno meo, non minus me delectarunt, quàm olim Herculem ruſticus ille Lindius.

Ad x articulum.

Rurſus hunc tractat, quaſi nihil omnino reſponſum ſit, quum plus octies ad iſta reſponderim. Quid faciam iſti rabulæ? Ait me abuſum uocabulo iniuriæ, quum aio, iniuriam iniuria repellat, imò proprie ſum uſus, ne legitimam animaduerſionem excluderem. Aio, ut ius armorum Chriſtianis in totum excuteret. Rurſus indico, de quibus armis loquar, quoniam præmiſeram omnem ulciſcendi libidinem, de ultione loquor quam dictat ira non iuſtitia. Et utcũque accipias, ſi ſpectas perſonam Chriſti, cuius uerba interpretatur

Euã-

Euangesta, si apostolos & illa nascentis ecclesiæ primordia, uerissimum est, ius omne bellandi fuisse interdi/ctum Christianis. Denique quod expono, commētum est orthodoxorum. Et hic quiritatur ad reges omnes & Cæsarem, quasi illis de manibus arma excutiam, palàm & suo more mentiens. Vtinam nulla esset bellan/di necessitas. Atqui tot locis doceo, qua moderatione bellandum sit. An hoc est damnantis bellum? Sed Be/da nihil legit nisi quod calumniatur. Nescio qualis sit Bedæ zelus, Nusquam acrius incandescit, quàm quum attingitur fiducia bonorum operum, cultus imaginū. Quidam in concione, loco salutationis angelicæ, inuo/cari iussit diuinum spiritū. Nónne periclitabatur ibi tota ecclesia, nisi Beda præstitisset Atlantem? De uera ac spirituali pietate nulla illi cura est. Totam horū temporum calamitatem imputari uult scriptis Fabri & Eras/mi. Quo argumento? Quia post æditos libros no/stros accidit. Ego uicissim illi imputo Romanæ urbis miserabilem ruinam, quia postquam ædidit suos maledicos libros Beda, accidit illud excidium. Et hic addit, o/mnes ecclesiæ proceres dormitasse, solo uigilāte Beda. Quantum illi debet ecclesia.

Ad XI.

Si Christus in terris agens exegit à suis ieiu/nium quemadmodum Ioannes à suis, doceat Beda. De ieiunijs quæ lex exegit non loquor, nec de ieiunijs

post ab ecclesiæ primatibus indictis, Quo modo sit intelligendum de prolixe & semper orãdo, & paucis orãdo, pluribus explicui locis, & in paraphrasibus, & in annotationibus, & in libello de modo orandi dilucide expediui, & melius quàm Beda, qui nobis distinxit preces publicas & priuatas. Sed uenenum latet in gerundio, orandum: docuit orare, recte erat, docuit orandum, hæreticum. ó tricas uerborum. Quod Christus docuit facere, utrum faciendum est an non? Et precatio dominica utrum breuis est an nõ? Hanc præscripsit Christus. Sed damno prolixas preces, quæ fiunt in templis; Vt compendio respondeam, mentitur Beda, nec id facit insolens. Christus non dixit simpliciter, nolite multum loqui, sed addit, sicut gentes faciũt. Nec paucis locis doceo, nihil fuisse semper maiori studio Christianis, quàm deprecari non sine uigilia & ieiunio. Et tamen nihilo deterius haberet religio Christiana, si publicæ preces aliquanto breuiores essent, modo tanto feruentiores. Postremo Diuus Augustinus laudat breues precatiunculas, subinde cũ affectu eiaculatas. Atq; hic obiter rixatur cum Fabro, quasi debeam pro illo pœnas dependere. Beda fortassis Euchitarũ causam agit, qui psalmos suos frigide demurmuratos nec intellectos, numero uẽditant, quemadmodum uenduntur oua & mala.

Ad XII.

Propositio respicit eandem hæresim, hoc non intellexit

tellexit Erasmus,ait Beda . Imò prologo testatus sum, Bedam ubiq; connectere Lutherum, Fabrum & Erasmum,ut faciat locũ calumniæ . Quum mea propositio sit sententia Pauli, qui magis respicit hæresim Lutheri, q̃ Pauli? Sed docet me idẽ sensisse. Quid? Opera bona nihil cõferre ad salutem? Imò nihil in omnibus scriptis meis ago frequentius,q̃ ut prouocem ad pios mores,nec aliã prædico fidem, q̃ per dilectionẽ operantẽ. Quur ex his locis innumeris nullum adducit? Decerpit quædam maliciose, dissimulans ad illa abunde responsum esse . Nullũ, inquam,est opus hominis ita bonũ, ut mereatur præmium uitæ æternæ.An hoc consentit cũ eo,nihil referre qualia nostra sint opera? Dico opus hominis, quota uero portio nostra est in bono opere? Et confero hoc opus cum præmio uitæ æternæ,quum aio ita bonum.Si nostra opera æquãt præmium æternæ uitæ, agnosco errorem . Sin multo secus habet res, agnoscat Beda calumniam suam . Reuocatur & illud, Sola credulitas uia est ad immortalitatem . Negat igitur Beda,fidem ostium esse salutis.Et ad hæc quum responderim,impudenter dissimulat.Quanq; ubiq; ferè Paraphrasis agit de meritis Iudaicis præcedentibus baptismum, quẽadmodum in eo quod citat, Beneficium Christi soli fidei datur non meritis.Huiusmodi sententijs quum undiq; scateat Paulus, & Petrus, tamen Beda pronũciat hæreticas,nec usquam aliud uidetur age-

re,quàm ut Euangelici ſpiritus uigorem extinguat ſuis frigidis cauillationibus.

Quum præſidium ſit latinis principale auxilium, quum in bonis operibus minima pars ſit hominis, tamen hæreticum putat, ſi quis uetet hominem præſidia ſalutis in ſuis operibus collocare.

Nuſquam nego ex bonis operibus ali ſpem ac fiduciam,nec uſquam doceo poſt baptiſmum non eſſe ſtudendum bonis operibus, imò palàm execror eos qui diuerſa docent. Et tamen colligit pariter de Fabro,Luthero & Eraſmo, quaſi ſimul doceamus bona opera nihil adferre momenti ad ſalutem. Quid Lutherus aut Faber ſuper his rebus doceat neſcio: In meis ſcio nihil eſſe tale. Verum ut loquamur de operibus charitatis poſt baptiſmum, quis unquam orthodoxus docuit,nobis ſpem aut fiduciam eſſe collocandam in bonis operibus noſtris, quatenus noſtra ſunt? Quis unquam ſanctus hoc auſus eſt dicere? Ac non potius diffiſus factis ſuis, confugit ad dei miſericordiam? Neceſſaria ſunt bona opera, ſint, exceptis ut aiunt excipiendis, ſed quis in illis ponit ſalutis fiduciam? Maledictus qui confidit in homine. Et quum hæc tam ſtolide deblaterarit, addit atrocem clauſulam, clamitans non eſſe tolerandos eiuſmodi libros in Eccleſia, tam peſtiferis refertos erroribus. Imò nihil doceri poteſt no

ſtræ

ſtræ religioni pernicioſius, quàm operum humano-rum fiducia, ſiue loquaris de craſſis & ceremonialibus, ſiue de quibuſcunque, ſiue de his quæ præcedunt baptiſmum, ſiue de his quæ ſequuntur. Et ſi Chriſtianiſſimus rex ſatis pernoſſet iſtius Bedæ ingenium, non ſineret illum ſuis ſycophantijs celebrem illam academiam inficere pariter & dedecorare, ſed aliquò in terras ultimas deportari iuberet. Quod utinam concedat eccleſiæ & fidei catholicæ pius & miſericors protector deus Amen.

Poſt hæc Beda noſter ex cenſore fit notarius, uel quod ipſi magis blanditur, notularius.

Ad dogma quartum quintum & ſextum notat, quòd ex orthodoxorum commentarijs reddens rationem, quare Chriſtus negauerit filium hominis ſcire diem extremum, aio, ni ita fuiſſet loquutus, nec conſolatus fuiſſet animos ſuorum, nec ſciſcitandi ſtudium compeſcuiſſet.

Hic Beda conatur docere, me ſignificaſſe quòd Chriſtus non potuerit ſuos alio modo uel compeſcere uel conſolari. Hoc obijci poteſt omnibus qui explicant rationem humanæ diſpenſationis Chriſti. Niſi quis renatus fuerit, & cætera. clamet hic quoque, an deus non potuit alium aditum patefacere in regnum cœlorum? Non diſputamus miſerande Beda, quid potuerit deus, ſed quid illi diſpenſationi congruerit, non

com-

cõpescuisset, nõ cõsolatus fuisset tali sermone, iuxta rationem destinati consilij. Alia calumnia: si hoc uoluisset Christus quod diuino, dixisset ex animo uerba discipulis, unde certo colligerent eum non esse deum. Imò hoc congruebat illi dispensationi, ut discipuli multa ueluti per somnium intelligerent, nec intelligerẽt, & Christus sciebat illos nõ intellecturos quod dicebat. Iam si hinc certo colligi poterat non esse deum, multo magis illinc colligi poterat, quòd esurijt, quòd delassatus est, quòd indoluit, quòd mortuus est. Postremo suspicari poterant, quod diuina natura nondum reuelarit humanæ diem illum. Hoc mihi tamen ex superfluo dicitur, quũ nihil simile sentiam, Quæso lector, nonne uides bellas notulas?

Post hæc mire destomachatur, mihiq́ letheũ somnũ obijcit, sed adeo ridicule, ut uix referre libeat. Et si maxime libeat, nõ satis intelligo quid sibi uelit. Si paraphrasis, inquam, mea sic Christum fecisset loquẽtem, Scio quidẽ sed uobis nescio &c. Quid enim, inqt Beda, confert apostolis, quorum animæ cœlum feliciter intrarunt ante annos quadringentos supra mille, Erasmica paraphrasis? Atq; hic mire gestit noster morio, cõtrà stupet, dormit altum, desipit, deprehensus est Erasmus, nec diuinare possum quid homini acciderit, nisi quod suspicor hoc illum male habere, quòd hodie paraphrasis, id est, Erasmus ipse (sic enim interpretatur Beda) sollicitus

licitus eſt,ne apoſtoli fraudentur conſolatione, quum nunc in cœlis agentes,nulla egeant conſolatione. Quo quid unq̄ ſtultius dixit Calietus aut Nago? In paraphraſi explico ſententiam Chriſti Petrum increpantis, uade retro ſatanas &c. Quur hic itidem non exclamat, indignum facinus,Eraſmus reprehendit Petrum in cœlo cum Chriſto regnantem. Adeo miſer non intelligit, quid ſit perſonæ ratio. Idem dico in paraphraſi quod Chryſoſtomus in cõmentario. Ille pie dixit, ego inſanio,ó theologum,ó cenſorem,ó ſyndicum,ó Bedam.

Ad dogma ſeptimũ, Beda omnino uult nos regerere malũ,hoc eſt, iniuriam iniuria penſitare. Nam iuſticia qua magiſtratus legitime punit nocentem,nõ eſt malum ſed bonum,nec iniuria ſed ius,& Notularius manifeſto falſum colligit,me ius armorum in totum excutere Chriſtianis. Atq; ſic agit hic Beda,quaſi duriciæ Iudæorum non aliqua permiſſa ſint,quæ nobis non conceduntur,ueluti remedium zelotypiæ,ac diuortium leuibus etiam de cauſis. Aut quaſi nullum ſit odium,niſi quod optat alteri ſempiternũ exitium. Nam hoc odio uidetur potiſſimum laborare Beda, ad cuius intellectum prauum,multa perperam dicimus.

Rurſus mouet rixam, quòd animam dixi pro uita corporis,& uult uideri me tam inſanum, ut exiſtimem Chriſti animam,hoc eſt,ſubſtantiam animæ uel interiiſſe morte,uel in æternum damnatam. Si frequẽter ſcri-

ptura ponit animam pro uita corporis, quur Erasmus ignoranter loquutus est? Imò si dominus in eadem sententia bis animam nominans, priore loco sentit de uita corporis, posteriore de salute spiritus, ut, q dilexerit animam suam perdet, qui perdiderit, inueniet, quur mihi impingit calumniã quæ recidit in Christũ? Et hic est, qui negat se iam olim uel in leuioribus rebus desijsse mentiri, quũ huius generis innumera effundat. Videtur autem sentire, leuius esse mentiri in rebus maximis q̃ in minimis. O cœlũ ô terra, ô maria Neptuni. Erasmus falsi crimẽ cõmisit in Bedam. In sacra censura Bedæ, amanuensis aut typographus omisit aduerbiũ, gratis. Quoties tale crimẽ in meis admisit Beda? Sed qd refert omissum esse in censura, quũ tota respõsione nihil aliud audias q̃ gratis? Verũ nescio in quem stomachetur. Certe in meis supputationibus additur gratis. Litigat opinor cũ libello q̃dã anonymo. Repetit q callidissima dicẽdi arte, faueã abolẽdis festis, canonicis ieiunijs, religionis uotis, formis uestiũ, ac ciborũ delectui. Imò hoc impudentissime mentitur Beda. Et hic rursus expatiat̃ debacchãs in alienũ institutũ, de quo iudicat, quũ non intelligat rei circũstantias, simul iniuriã faciens illi, cuius est irrefragabilis autoritas q̃ties pro ipso facit, & iudicans de aliena cõscientia, quod sibi deus reseruatũ uoluit. Neq raro nobis occinit illud Bernardi, sed suis uerbis ob inopiam memoriæ: Nõ placet deo quicquid obtuleris, neglecto eo ad quod teneris. Ergo si Beda ui-

deret hominē de uita periclitantē, sineret illū interire, & diceret preces uespertinas. Sic enim argumētatur, quasi solū hoc debeatur spiritui sancto, quod humanis cōstitutionibus præscriptū est, charismata meliora, non spectēt ad spiritū sanctū. Multa itē suo iure mētitur, quòd improbē ordines religiosorū, quū multos cōfirmarim uacillantes. Sed hac de re breui respōsurus sum accuratius, quādo ita uult. Interim precor ut dñi misericordia liberet ipsum isto spiritu sycophantico, & ad oēm malitiam inflāmato. Prætereo nugas aliquot plusq; pueriles. Arrodit denuo, de qnq; uiris & sexto Samaritanæ, quos ideo negaui uiros, quòd eos licet in matrimonio, tamen ad libidinem habuerit. Atqui hoc docet Tertullianus in libello de monogamia, & idem ni fallor, affirmat Hieronymus. Certe ꝓbabilis est sententia. Nec Beda potest docere contrariū, præsertim quū in scripturis uir pro legitimo marito usurpetur, non pro amatore. Assert. 7. Quū toties declararim, in paraphrasi me loq̄ de opibus baptismū præcedētibus, tñ Beda dissimulat ut sit locus calūniæ. Dissimulat item quod docui, sola, frequenter usurpari pro præcipua. Assert. 8. Quū loquar de testimonij declaratiōe, Beda interpretat᷑ de simplicitate essentiæ. An non potuit patris testimonium, siue Beda malit testificatio, innotescere sine filij testimonio? Tum enim filium multi non credebant. Iudæos illos crassiores, filium & spiritum sanctum aut

ignoraſſe,aut per nebulam intellexiſſe,non mea eſt aſ-ſertio,ſed orthodoxorum ueterum.

Aſſertio 9. Imò Auguſtinus ubiq; defendit, Pharaonem non potuiſſe non peccare,quod ad ipſum attinebat,& tamen non fuiſſe innocuum.Nec ſtatim innocẽs eſt,qui ſua cupiditate uictus peccat.Quiſquis peccat,iuxta Auguſtinũ hactenus libere agit,quia ſua uoluntate peccat,hactenus non libere,quia peruerſam uoluntatem non poteſt ex ſe mutare.

Aſſertio 11. Angelos propter hominem creatos manifeſte docet.Paulus,appellans eos miniſtratorios ſpiritus. Nec dubito an angelus ſit perfectior homine ſecundum naturam,ut nugatur Beda; ſed an ſimpliciter ſit perfectior,quod diſſimulat Beda.Certe beatam uirginem credimus angelis perfectiorem.Porrò quòd me ſignifico ſummum theologorum,Beda ſumma ut ſolet,mentit' impudẽtia.Nihil tracto in theologia quod à grammatico tractari non poſſet. Quandoquidem & Badius ſcripſit in epiſtolas Pauli,ſequutus neſcio quẽ obſcurum,mihi non licet ex probatiſſimis eccleſiæ doctoribus concinnare paraphraſes?

Aſſertio 12. Quid faciam iſti lebeti Dodonæo,ſemper eadem recinẽti.Chriſtus dedocuit delectũ ciborum,& eum delectũ reuocare nõ erat fas apoſtolorum tẽporibus.Hæc nihil ad cõſtitutiones Franciſci ac Benedicti.

Aſſertio 13. Beda interpretatur imputat pro expro-

brat

brat. Exprobrat ad pœnitentiam, sed non imputat ad hoc, quo minus baptizentur æque atque Iudæi. Hoc me sentire, sermonis mei tenor indicat.

Assertio 14. Qui infirmitate lapsus peccatum suum agnoscit, uidelicet pœnitens, iam incipit habere bonam conscientiam. Sed quoniam ex numeris à Beda notatis nihil potui inuenire, multa cogor omittere.

Assertio 15. An Græci recte faciant uiderint alij, certe hoc hodie faciunt, & sacerdotum continentiæ sic faueo, ut uehementer doleam apud illos esse tantum incontinentiæ. Verum ut nunc sunt res, dubitari potest, utrum minus sit mali sacerdotibus cōcedere coniugiū, an pati tam impurum cœlibatum, nec tamē loquor de consecratis, sed consecrandis.

Assertio 1 ex libris supputationū. Meras nugas adfert, ostēdi uerū esse quod dixi, docui titulū in libris additū nō cogere nos, docui nullo concilio hoc fuisse decretū.

Assertio 2. Nugas agit, & abunde respondi multis locis. Belle sequitur, expositio scripturæ peti debet à doctis, ergo non est fas laicis euoluere sacros libros. Sic ratiocinatur Beda qui detritus est in dialectica.

Assertio 3. Nihil agit, nec respondet ad ea, quæ diximus in supputationibus. Nec me dixi nō credere, quod deprauat notularius, sed dubitare.

Assertio 4. Hic præter calumniā maliciosam, nihil est.

Assertio 5. Mera cauillatio est.

Assert. 6.7.8.9. Abunde responsum est, quum alijs locis, tum in annotationibus 1. Corin. 7.

Assert. 10. 11. 12. suo more mentitur Beda, quod cõpluribus locis testor in meis litteris. Christus uoluit suos esse perfectos, & inter perfectos non est opus iureiurando. Nec usq̃ dico peccare quisquis iurat, sed à malo ꝓficisci, sicubi necessarium est iusiurandum.

Assert. 13. Quod carpit Beda, retulit episcopus Roffensis, Hieronymum ni fallor sequutus. Nec alterum sensum nego,

Assert. 18. Meras blaterat calumnias, Quin omnibus deus impartit uoluntatẽ cõtinentiæ? & quorũdã uoluntatem aliqua de causa destituit. Quis dixit Paulo non præsto fuisse gratiam ad continentiã? Imò sæpius doceo Paulum non fuisse tentatum libidinis stimulis, sed hactenus non fuit præsto, quia non impetrauit quod orabat.

Assert. 19. 20. Vt omittam alias Bedæ nænias, uide insigniter impudentem calumniã. Paulus scripsit, Volo omnes esse sicut ego sum, & aio quosdã putasse, Paulo fuisse uxorẽ, ergo, inquit, uolebat om̃es esse cõiugatos. Sterquiliniũ. Paulus si habebat uxorem, abstinebat ab usu cõiugij. Hactenus uolebat oẽs sui similes esse. Et hic est ille qui nihil mẽtitur, nihil calumniatur, sed fraterna charitate facit omnia.

Assert.

Assert. 21.22. nihil est responsione dignum. Calumniatur & mentitur Beda suo iure, suoque more.

Assertio 23. Mira sed non noua Bedæ impudentia. Dixi primos scripturarũ interpretes latinos ex Græcis hausisse quæ disserebant, ueluti, Cyprianus, Tertullianus, Hieronymus, Ambrosius & Augustinus, & Beda sic interpretatur, quasi contemnam omnes theologos, qui Græce nesciunt. Scripsit hac de re Latomus, uerum, sed respondi.

Assertio 24. Quòd dubitarim unquam cum Eluidio de puritate uitæ beatæ uirginis, quod attinet ad peccatum, suo more mentitur Beda. Nunquam mihi ea cogitatio uenit in mentem. Si impius est qui de conceptione illius dubitat, magis impij sunt ueteres orthodoxi, qui laudis hoc uni Christo tribuunt. Nec locum opinor ita à me positum, pro quo animo, refert quomodo, nec numerus illius indicat mihi suum locum, fortasse corruptus. Quanquam hic quoque dissimulata responsione mea, repetit calumniam.

Assert. 25. 26. Meras nugas agit. In concilijs nusquã præcipitur hanc epistolam habendam pro Pauli, ita ut qui dubitet de autore sapiat hæresiim. Alioqui mecum oporter accuset Hieronymum & Augustinum, quos doceo de autore dubitasse post Nicænum concilium, & fortasse Carthaginense.

Assertio 27, 28. Nihil habent responsione dignum.

Asser. 29

Assertio 29. Ego fateor me dubitare, doceat Beda quòd ad plenũ intellexerit mysteriũ diuinæ naturæ humanæ unitæ. Quòd aũt hominem posui pro humana natura, si blasphemũ est, imputet Augustino, cæterisq; orthodoxis q nobis sic loquũtur, imputet ecclesiæ quæ sic canit. Quid opus erat hac cauillatione?
Assertio 30. Merũ est nugamentũ. Assumit, quod Ioseph perfecte nouerit Christũ esse deũ & hominẽ, assumit quòd patriarchæ timuerint semp suis ne abuterẽt. Et indicaui quomodo potuerit illi bene precari sine iniuria diuinitatis, quẽadmodũ deo precantes dicimus gloria tibi dñe. Deniq; stultam differẽtiam, benedixit illi, & benedixit illum, refelli, quam tamen repetit Beda dissimulans quid responderim.
Assertio 31. 32. 33. 34. Dixeram, an euidenter cognouerit, Beda sic ratiocinatur, quasi dubitẽ an ullo modo cognouerit. Deinde quod aio, probabile esse beatã uirginem curã egisse sui infantuli, more cæterarũ matrum, quòd etiamsi sciebat esse deũ, dubitare tñ poterat, quãdo aut quomodo uellet diuinitatẽ suam proferre: quid habet hic Beda quod calumnietur?
Assertio 35. Ad hãc abunde respõdi. Quòd obediẽtia nõ est, nisi ubi est maior & minor, falsum est, potest eñ fieri ut præceptor obediat discipulo, aut amicus amico. Verbum debendi non est in scriptis meis. Pater iubet, filius exequit̃, fiat lux, & facta est. Nec hæc iussio tollit
æquali

æqualitatē naturæ,sed indicat originis principalitatē.
Assertio 36. Assumit quod autor & causa idem ualeant apud latinos:Id falsum esse docui. Iubet me loq more patrū,sic loquutus est Hilarius in libris de trinitate,multis locis.Si pater creat per filiū,omnia per ipsum facta sunt,relatio quædam est inter principium mandans,& inter filium exequentem.
Assert. 37. 38. 39. Mentitur hic Beda,idq; suo more, me cōferre instituta monachorum,aut regulas Benedicti,Francisci,& Augustini cū idololatrijs,tantum noto abusum huius uocis religiones,multitudinis numero, quæ apud priscos nō reperiebāt,ut declararet instituta uaria Christianorū.Deinde quòd negant alios religiosos esse,qui monachismum non sunt professi. Vt nihil pudet hunc furiosum rabulam.
Assert. 40.41.42.43. Qm̄ nihil habēt,nisi rabiosam cū summa uanitate maledicentiā,non est quod respondeā.
Assert. 44. 45. 46. Nihil adfert responsione dignū.
Assertio 47. De charitatis & fidei comparatione nūc nō disputo.Paulus illic nō affirmat,sed docendi gratia fingit fidē absq; charitate, & charitatē appellat,nō quā libet,sed eam proprie quæ inseruit cōmodis proximi. Ego fidem uiuā,& quoties datur facultas per dilectionē operantē,confero cū ipsis operibus;Beda cōfert fidē mortuā cū charitate.Porrò quod dixi,fide sola iustificari qui ueniūt ad baptismū,iusticiā quā ego uoco innocentiā remissis peccatis,ille detorquet calumniose ad of

ficia pietatis, quæ tota uita præstanda sunt.
Assert. 48. Si de patre filio & spiritu sancto recte dicimus sunt, quod in Ioanne legimus, tres sunt qui testimonium dant in cœlo, itidem licebit de patre & filio dicere, duo sunt. Agit enim dominus ex legis præscripto, in ore duorum uel trium testium stat omne uerbum, quum ait, ego de me ipso testimonium perhibeo, & testimonium perhibet de me pater. Non enim congruit collectio, nisi aliquomodo liceat dicere duos testes. Iam durum est nobis præscribere, ne quibus uerbis utamur nisi compertis in diuinis uoluminibus, præsertim quum theologi recentiores tot uerbis ex philosophia cõfictis abutantur: sed caute addidit, quæ non recipit schola, quasi sit una theologorum schola, aut quasi scholæ nunquàm errent. Quanquam ego nõ dixeram, duo testes sumus, sed duo sumus, ut responderet in ore duorum uel trium testium: nec erat causa quur Beda torqueret ad calumniam, quasi duo posuerim neutro genere, ubicunque tres sunt, ibi unus est, & duo. Iam sunt theologi scholastici, qui putant has propositiones, tres sapientes, tres omnipotentes, non esse impias, de rigore sermonis, sicut impiæ non sunt, tres sapiunt, & tres omnia possunt, modo intelligamus esse tres personas, quarum unaquæque sapiat, sed eadem sapientia. Cæterum quod pro testimonium dant, dixi tres testificantur, nescio quid sibi uelit Beda, Ioannes Græce scripsit, tres testificantes. Ad

hanc

hanc calumniam quum accurate responderim, Beda nugatur quasi nihil sit responsum. Nec aliud illi superest, quod calumnietur, nisi quòd, duo sunt, de personis diuinis, nusq̃ est in scripturis diuinis. Sed ubi est in scriptura, quod nobis ex Thoma recinit, cuius rythmis uidetur mire delectari, Nulla rei fit scissura, signi tantum fit fractura.

Assertio 50. admiscet de ieiunio, cuius non memini. De constitutionibus hominum non loquor, nec unquam eos defendi qui temere uescuntur, aut bibunt, aut uestiuntur, contra probatas hominum constitutiones: quod de Christo dixi, uerissimum est: & quòd his rebus apud multos plus satis tribuitur, uerissimum est.

Assertio 51. De uoce calumnia est, quanquam hæc narratio non est simplex, sed metaphoris inuoluta, quomodo prouerbia Salomonis uocamus parabolas. Pios autem dixi nescire sua opera, non quòd ignorarent, sed quòd non iactarent. Nec enim illis uerbis res agetur, sed ita proponitur ad exemplum modestiæ. Quid est quod hic homo non trahat in calumniam?

Assert. 52. Abeat Beda cum suis Beguardis & Beguinis in rem suam, de quorum dogmate nunquam somniaui. Imò exposui uerba Pauli, quemadmodum exponunt orthodoxi, eos esse sub lege, qui metu abstinent

à peccando: pios & ſpiritu Chriſti afflatos, ad eum mõ-dũ nõ eſſe ſub lege, ſed ſponte facere pluſq̃ lex exigit.
Aſſertio 53. Hic nihil adfert præter rabioſa cõuicia, quũ ſatis explanarim quid ſentiã, in q̃ nõ meũ ſomniũ, ſed Paulũ & ueteres orthodoxos interp̃tes ſum ſequutus.
Aſſertio 54. Simpliciter debet̃ ꝓ q̃ ſoluto nulla habenda eſt gratia. Et ſic deberi uitã æternã docet nos Beda. Deinde ſi utrũq; uerũ eſt, & gratiã eſſe uitam æternã, & mercedẽ, quur alterũ iuxta Pauli locũ explicantem paraphraſi reprehẽdit? An ubi Paulus appellat gratiã, ibi Paulo cõtradicens inducerẽ præmij debiti mentionẽ? Deus hic iuſtus dicitur nõ ꝙ ꝑſoluat debita, ſed quòd præſtet promiſſa: & ſi quãdo debere dicitur, ideo dicit̃, quia debet ex promiſſo ſuo, non ex merito noſtro: tũ quod Paulus aliquando uocat mercedẽ, intelligẽdum eſt iuxta ſenſum diui Auguſtini, quòd deus ſua dona coronat in nobis.
Aſſertio 55. Nuſq̃ Beda magis declarat inſignẽ mentiendi impudentiam q̃ hic. Ne hic cõmemorem omia, ubi doceo, dei matrem cõceptam in peccato, ubi uitã fuiſſe inquinatam peccato? Imò diuerſam opinionẽ, ut magis piam præfero. Vbi probatos ordines, paganorũ idolatrijs confero? Sed homo ſimpliciter furit. Dñs Ieſus qui ſolet profligare dæmonia, ſanet animam iſtius miſere laborantem. Reſpõdens Fabro, dixi Chriſtum iuxta naturam aſſumptam, longe infra angelos fuiſſe, non ſimpliciter, ſed quatenus erat obnoxius & corpo-

ris & animi doloribus ac morti. Verum hic loquutus sum de natura humana quã habet in cœlis. Hoc satis indico quũ aio Christũ in cœlis. Habet & nunc naturã humanam opinor, & hãc quã nunc habet postponere angelis, durum uidetur auribus meis. Et hoc docuit Beda, qui putat uirginem matrem etiamnum imperare filio cũ patre regnanti, & uniuersum orbem gubernanti. Eat nunc Beda, & intonet hic sexcentis conuicijs.

Assertio 56. Ad hãc plus milies respondi, nec aliud hic Beda quàm furit, magis egens exorcista quàm refutatore.

Assertio 57. Beda ut solet usque seipsum superat. Nego apostolorum tempore fuisse præscriptũ ciborũ delectum, & Beda furit quasi negarim apostolos, uel ieiunasse, uel à cibis lautioribus interdũ abstinuisse. Timotheus, inquit, bibebat aquam; uerũ ex suo affectu non ex præscripto, sed ex præscripto Pauli bibebat uinum. Imò usque ad ætatem Augustini apparet nullum cibi genus fuisse uetitum, ecclesiæ dũtaxat autoritate. Miror neminem hunc hominem fideli medico cõmittere.

Assertio 58. Quum nusquam nõ deliret Beda, hic ipsam superat delirationẽ. Negat uafrum dici in bonam partem, quũ de Horatio dictum sit in laudẽ, Omne uafer uitiũ &c. Qui nouit simulare ac dissimulare, uafer est. Id fieri potest, & solet, etiã in optimam partẽ. Nunc addo pia uafricies, ut etiã si dixissem pia fraus, pia superbia, nihil futurũ fuerit offẽdiculi. Et ipse Paulus, dicit se fieri omnia omnibus. Sed uafri nomẽ nõ inuenitur in litte-

ris sacris: dicat nobis Beda, ubi legat in litteris sacris, hominē debere salutis præsidia ponere in suis opibus, aut uitā æternā simpliciter deberi pijs? Deinde putat hæreticū, quod Hieronymus narrat, aræ titulum fuisse, dijs Asiæ Europæ & Africæ, dijs ignotis: & suspicat̃ hoc à falsarijs admixtū Hieronymi cōmētarijs, aut Hieronymū post aliud sensisse. Vtit̃ & argumēto cōiecturali: si Paulus, inquit, secus narrasset titulū q̃ habebat, clamassent Atheniēses, mētiris. Omnino id fecissent, si fuissent Bedæ similes. Imò nō deerant apud ueteres, qui sciebāt unū esse deū, sed eū uarijs coli nominibus, & ubi multi sunt dij, ibi intelligit̃ unus. Nihil igit̃ est hic mēdacij, si ꝓ dijs dixit deo. Sed nō egebat, inqt, Paulus hoc argumēto ad prædicādū Christū. Sed hoc dicit Hieron. q̃ forte cōspectū titulū uerterit in argumētū euāgelij ꝑdicādi: & hæc est optima ratio, ex his quæ iā ꝑsuasa sunt, ducere auditorē in cognitionē cæterorū: furiosa sūt igit̃ omia quæ Beda hic blaterat de mēdacio in sacris litteris. Porrò q̃ apl̃i initio nō ꝓtinus nec apud q̃s uis prædicarint Christū esse deū, indicāt omes orthodoxi ueteres, & res ipsa declarat. Et falsumest quod ait Beda, quū Paulus diceret se ꝑdicare deū ignotū, expresisse Christum esse deum, quū id annotatū sit ab orthodoxis, q̃ in ea cōcione, Christū appellet uirū. Sed deū absolute nominauit. Hic si uelim commorari, quanta patet dicendi sylua. Sed harum næniarum iam me piget.

Assert. 59. Nullū uidi Græcū codicē, in quo nō habeat̃,

fran-

frangit͏̃,& hoc interpretãtur orthodoxi ueteres,& ostē di,frangēdi uerbū sonare distributionē cōsecrati corporis,nō distractionē.Ea uox habet͏̃ apud Paulū 1.Cor.10, Panis quē frangimus.Rursum xi.q̃d pro uobis frangit͏̃ Atq; ita legit Ambrosius,& fortassis alij plurimi: neq; eñ uerisimile est Ambrosiū secus legisse q̃ tū legebat ecclesia Romana.Nec dāno alterā lectionē,nec eā rado è libris latinis,tantū inq̃ro unde nata sit uarietas lectionis.Quid igitur hic stomachatur Beda noster?

Asser. 60. Furiose debacchat͏̃,quod nouū testamentū explanauerim stilo paulo puriore, q̃ solent q̃dā. Atq Basilius,Gregorius Nazianzenus,Chrysostomus,Hieronymus,multo eloquētius tractarunt sacros libros q̃ ego uel fecerim uel possim.Et tñ in paraphrasibus non parū deieci stilū meū ad simplicitatē Christianā.Quòd si credit mea paraphrasi mutatum sermonē scripturæ, multum delirat,quū extet & legatur ab omnibus uetus æditio,incolumis & integra,& si illa non extaret,extant Græcorū codices. Post hæc nescio q̃s suppeditauit sycophantæ nostro locos aliquot,sed ita ut facile non sit ubi sint,& fortasse deprauauit ut solet mea uerba. Quā ob rē trāsiliā quædā,& alioq friuola nec semel diluta.Quū ab orthodoxis traditū sit,euāgeliū secūdū Marcū Petri autoritate Marci ministerio traditū,dico religionē Christianā nō protinus ruiturā,si quis malit appellare euangeliū Petri q̃ Marci.Beda putat totā ecclesiā corruiturā, & in me clamat,quasi qui titulum mutet,mutet totam scripturā.Nec loquor de lectione ecclesiastica publica,

sed de quacũq;. Quòd Paulus, ne offendat Iudæos, ali quoties aliter loquitur q̃ sentit, nõ mẽtiens, ut interpretatur Beda, sed reticens quædã, & nõnulla blandius p/ponens q̃ merentur, à Chrysostomo sæpe notatũ est. Hoc nõ est autoritatẽ scripturæ detrahere, sed ostende/re prudentiã ac mansuetudinẽ apostolicam, quarũ neutrã agnosces in Beda, sed summã stultitiã cũ pari fero/cia cõiunctã. Sic argumentatur, si Christus tradidit claues corpori Christi, hoc est ecclesiæ, igit̃ nõ tradidit Põtifici Romano. Sed ad hoc respõsum est toties. An ecclesia receperit oẽs libros autoritate pari, mihi nõdũ cõstat, nec est uerisimile. Bedæ nihil refert, quia sicut apparet nũq̃ attẽte legit scripturã sacrã, occupatus quæstiũ/culis & resumptis. Ecclesia, inquit, recitat. Eadẽ recitat le/gendas sanctorũ, qbus nõ teneor per oĩa credere: re/citat historiã Susannæ, & in euãgelio adulteræ dep̃hensæ, quæ ueteres, in qbus Hieronymus, putabãt apocry/pha. Neq; tñ statim falsum est, quod est apocryphum. Quando desinet nobis delirare Beda? In annotationi/bus aio, diuũ Hieronymũ indicasse, ultimũ Marci cap. in omnibus penè Græcorũ libris in fine poni uelut ad/iectitiũ. Addo eũdem Hieronymũ indicare, coronidẽ, cuius initiũ, Postea cũ accubuissent undecim &c. & illi satisfaciebant dicẽtes, seculũ istud iniqtatis &c. haberi in nõnulis Græcorũ exẽplaribus. Beda clamat coroni/dem hãc legi in templis. Sed ipsa res reclamat Bedæ in os, si tñ quicq̃ habet oris. Nusq̃ em̃ legitur, nec habet

uel apud græcos uel apud latinos, excepto initio. Hoc quũ admoneat Hieronymus, quid mecũ rixatur Beda? Sed initiũ hodie legit᷑,quur hoc negas haberi? Retuli ſicut retulit Hieronymus, nec eſt obſcurũ quare ſic retulerit,ut indicaret quibus uerbis eſſet attexta coronis.

Quoniã aũt illã coronidẽ alibi citat ex euãgelio Nazareorũ,dico ſuſpicari me illic eſſe decerptã.Eat nũc Beda & dãnet quod nõ intelligit. Pari rabie carpit, ꝙ in præfatione in Hilariũ ſcripſi, audemus ſpũm ſanctũ deũ uocare, q̃ſi temeritatis ſit hoc facere.Eſt ergo temeritatis ꝙ in ſacro canimus,& diuina inſtitutione formati audemus dicere.Imò illic narro ueterũ religionẽ,qui uerebant᷑ ſpũm ſanctum pronuntiare deũ,quod nos non ueremur edocti magiſterio eccleſiæ. Euge Beda non te horũ pudet? Quid aũt pudeat Bedã? Et hoc dictũ qđ non intelligit,appellat blaſphemũ,quũ tñ ædito libello reſponderim illi ſtolidiſſimæ calũniæ, quã prædicant à Leo profectã. Alicubi ſcribo,Arianorũ error,factio ſchiſmaq́ꝫ uerius erat q̃ꝫ hæreſis, ꝙ aduerſarij numero propè pares erãt, eloquẽtia doctrinaq́ꝫ ſuperiores. Hoc quũ nõ intelligat Beda,quid enim intelligat? ait me negare,Arianorũ opinionẽ de inæqualitate pſonarũ eſſe hæreſim:atq́ꝫ ita tractat rẽ quaſi dicam eã opinionẽ nũc nõ eſſe hæreticã,quũ agam de illo tẽpore,quo feruebat illa diſputatio,quũq́ꝫ mundus nutaret utrò ſe inclinaret, quũ Auguſtus, Auguſta & Pontifex Romanus fauerẽt

illi sectæ, quũ res armis ageretur potiusq̃ argumẽtis, tũ, tũ incq̃ infelix Beda, factio erat magis q̃ hæresis: hæresis enim opinionibus cõstat, schisma studijs: & tamen erat utrũq̃, perinde quasi dicat aliquis, Beda stupidus est potiusq̃ malus, sentiẽs illũ utrũq̃ esse, sed plus habere stupiditatis q̃ malitiæ. Nũc hæresis nõ est, quia nulli sunt Ariani. Nec enim hæresis error est, ut somniat Beda, sed multorũ cõsensus in dogmatib. aut instituto quopiã ab alijs diuerso. Dogma uero impiũ, qs nũc nõ execrat? Et tñ in hisipsis uerbis q̃ citat impudẽs dicit error, qs aũt fauet errori? Iã in scholijs, q̃ addo dialogo Hieronymi in Luciferianos, exponẽs uerũ deũ, adijcio, hoc est à nullo creatus, quũ filius creatus sit à patre iuxta Arianos, & spiritus sanctus sit creatus à creato filio. Hic ita colligit bipedum stupidissimus Beda: Erasmus dixit schisma uerius esse quàm hæresim, & hic recitat dogma nec refellit, uide an non assentiatur Arianis. O detestandum caput. Expono scholio dictionem uerũ, non illic disputo contra Arianos, & quum dico iuxta Arianos, nónne satis refello? Veluti si quis dicat, iuxta Manichæos, sunt duo principia, alterum bonum, alterum malum. Sed non appellas hæresim, inquit. Legat argumẽtum in eundem dialogum. Sic incipit. Nulla hæresis grauius afflixit totius orbis Ecclesias q̃ Arianorum. Et aliquanto post, Quibusdam palàm Arianam hæresim uti catholicam defendentibus: & mox, de hæresi Arianorũ disputari cœptũ.

Hic

Hic in eodem argumento,tum aliàs innumeris locis ex/ecror Arianorũ hæresim, ac plus ducentis locis, dilucide expedite,uiuide,trado catholicã sentẽtiam de trium per sonarum eadem natura, & libello ædito respondi stoli/dissimæ calumniæ, quam ut dixi, scribunt à Leo profe/ctam in Hispania. Nec hæc nescit Beda,quum in suis cẽ suris admonitus sit,me hic sentire catholice, Verũ hunc unum locum ad Bedam detulerunt magistelli,præterea nullum.Quid autem insanius,quàm scribere tam odio/se aduersus hominem, cuius libros non uiderit? Tribui Arianis eloquentiam & doctrinam. Eloquentia, in/quit,ferè fuit omnium heresiarcharum, quum pauci hæ retici fuerint eloquentes, uelut, Eluidius, Iouinia nus, Petilianus,Faustus, Vigilantius, Beguardi, Vuicleuus, Ioannes Hus:Ecclesiæ protectores ferè omnes eloquen/tissimi.Doctrina uero philosophiæ duxit Arianos in er rorem, Beda pro doctrina supponit prudentiam & sa/pientiam.Eat nũc Beda,& iactet se nihil mentiri,nihil p calũniam obĳcere,sed zelo fidei cũcta synceriter agere,sic subinde se cõfert Augustino,q acriter scripsit in hæreticos Imò nusq̃ Augustinus sic furit in Donatistas plusq̃ hæ/reticos, quemadmodũ Beda in suæ professiõis hominẽ, à quo nusq̃ antea fuerat læsus. Augustinus frequenter illos molliter tractat ut reuocet. Nec cũ deploratis̃s.agit mẽdacĳs,calũnĳs ac deprauationibus, quẽadmodũ hic agit ubiq;.Interim subinde fingit se cupidũ meæ salutis.

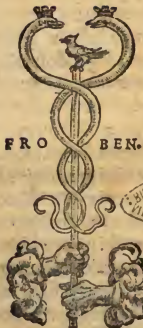
ones,quanq̃ ego nihil horũ dãno,nisi uel immodice fi-
ant uel superstitiose.De uigore pietatis Euãgelicæ,aut ni
hil dicit,aut ita frigide loquit̃,ut facile sentias nõ ex ani-
mo loqui.Debemus inquit fiduciã ponere in deo,sed nõ
solo,quin imo & alijs medijs necessarijs, præcipue bonis
operibus nostris. Vt ægre,ut frigide fassus est fiduciã in
deo collocandã,in cæteris mire uehemens. Quid aũt ha
bẽt huius scripta,nisi maliciosas de uerbis cauillatiões,&
hoc existimat esse palmariũ illius Theologiæ, quã sub-
indicat nusq̃ doceri nisi Lutetiæ,quum ait,Latomus hic
Theologiã doctus est.Nihil est tã recte dictũ,quod nõ
detorqueat ad calũniam, Et interim numerat suos arti-
culos,si superis placet.At istiusmodi articulorũ polliceor
me collecturũ ex probatissimis ecclesiæ doctoribus intra
paucos dies quinq; milia, atq; adeo si libet ex libris ma-
xime diuinis. Quid enim sanctius precatiõe dominica?
Hic, si libet, agã Bedã.Pater,ò, spectat hæresim Arianã
quasi solus pater ut uerus deus sit orãdus,quũ de filio &
spũ sancto nulla fiat mẽtio.Itẽ Lutheranã,quasi fas non
sit adorare sanctos.Noster: periculũ ne qs putet discipu
los natura esse filios dei quẽadmodũ fuit Christus: De-
bebant sic orare,pater noster adoptione,nõ natura.Qui
es in cœlis.Blasphemiæ proximũ, quasi deus definitiue
aut circũscriptiue sit in loco, quũ natura diuĩa nõ magis
sit ĩ uno q̃ in alio.Sanctificet̃ nomẽ t.Nõ bene sonat,qa
uident̃ contẽnere gloriã sanctorũ.Adueniat regnũ tuũ:

piculose dictũ,uidet adimere principib.regnũ:& utroq; sermone,significatur homines bene precari deo, deinde dei gloriã & regnũ tẽpore mutari. Fiat uolũtas tua. De⁹ seruet ecclesiã suã. Voluntas dei est ipsa diuina essentia, in quã nõ cadit uerbũ,fieri. Quicquid enim fit,aliquãdo nõ fuit. Augustinus de uerbis dñi in Ioãne homilia I. dicit,q uerbũ illud æternũ, de quo Ioannes, In principio erat uerbũ,nulli⁹ est pretij. Qua uoce qd dici potest magis blasphemũ? Trita uestis inuenit emptorẽ,& est alicuius pretij,si uel asse uẽdat, & uerbũ illud deus de deo nullius est pretij? Rides lector? Quis non rideat? Tales sunt ferè Bedæ sycophantiæ,nisi quòd aliquoties multo mentit impudẽtius,neq; raro nõ intelligit sermonẽ latinũ,& hinc fortiter calumniatur,nec alio nomine putat se magnũ esse Theologũ,nisi quòd nihil nõ torquet ad calumniã. Quid quòd multis in locis manifestã dementiæ spetiẽ ædit:quo magis admiror Theologos Lutetianos sic agere,quasi Bedaicæ intẽperiæ nihil ad ipsos ptineãt, quum interim nemo Lutheranus grauius lædat ecclesiæ negociũ,nemo magis dedecoret Theologorũ nomẽ,q̃ iste tumultuarius. Quid q interim totius istius Academiæ nescio molestior ne sit uomica,an fœdius dehonestamentũ,inficiẽs rudẽ iuuentutẽ suis uirulẽtijs,& obtrectationibus. Et post hæc occinit nobis, uera loquẽs inimicus factus sum uobis:imò mẽtiendo & calũniãdo factus est inimicus omnib.q synceriter diligũt Christi gloriam

riam. Saltē existeret aliqs, qui regē Christianiss. admoneat, quantū malorū improbus Ardelio cōciliet ipsius regno. Id si factū esset, non pateret eiusmodi hominem, sat scio, triduū sic debachari in ditiōe sua. Multi sunt Lutherani, sed sanabiles, quos istius odiosi libelli alienant: præter zelū nihil habet in ore, zelotypia uerius est q̃ zelus, adeo ubi nihil est mali, suspicat pessima. Ac fortassis æquū putat, ut nos, iuxta legē Mosaicā, ipsius insulsissimas uirulētias uelut execratā aquā deuoremus, quo medeamur fictis etiā suspitiōibus. Verū æquius est, ut ipse bibat elleborū, suumq́ cerebrū purget istis intemperijs. Quod si decretū est, abiecta fronte, submota ratione, profligata omni æquitate, rē ui gerere, uide ne res celerius q̃ credit, quò prouocat deueniat. Quū illi tot inexcusabiles calūnias ac mēdacia ipsius i os impegerim, tamē adhuc iactat suos articulos, ac sibi uidet pulchre purgatus, q̃ omissis plærisq́ prioribus calūnijs, nouas aliquot adiecerit. Et huiusmodi Atlas humeris fulcit nutantē ecclesiā. Sed iā pœnitet his nænijs totū ferme perditum triduū. Dn̄s liberet ecclesiā suā à talib. propugnatoribus. Mihi decretū est posthac à tali scabie ungues abstinere, nec habere rem cū homine, qui nihil habet pensi quid ipse scribat, nec legit aut intelligit quæ respondentur ex aduerso, ne uideamur nō duo maledici cōmissi, quod ait Augustinus, sed duo scurræ aut Moriones.

Finis.

Est petri bourgeois

FRO BEN.